

ЧОРИ АВАЗ

САЙЛАНМА

ТОШКЕНТ «МАЪНАВИЯТ» 2003

www.ziyouz.com kutubxonasi

Истеъдодли шоир Чори Авазнинг қўлингиздаги китоби унинг вафотидан анча йиллар ўтиб чоп этилмоқда. Ўз асарларига абадийлик умрини бахш этиб кета олган ижодкор ҳамisha барҳаётдир.

Чори Аваз (1957 — 1992) ҳаётлик чоғида «Тортилган камон», «Уйғонишдан ўзга толе излама», «Куз эртаси» деган шеърый тўпламлар чоп эттирган эди. Унинг дафтаридаги талай шеърлари ҳали матбуот юзини кўришга ҳам улгурмаганди.

Ушбу «Сайланма»нинг дунё юзини кўриши Чори Авазнинг овози яна қайта эшитила бошлагани нишонасидир, зеро, бу овоз шеърят ихлосмандларини ҳали қайта-қайта ҳайратга солаверади.

Тўпловчи, нашрга тайёрловчи: **Шойим Бўтаев**

А 21

Аваз Чори.

Сайланма/Тўпловчи: Ш. Бўтаев. — Т.:
«Маънавият», 2003. — 160 б.

ББК 84 (5 У)6

А $\frac{4702620204-48}{М 25(04)-03}$ 29 — 02

© «Маънавият», 2003

ҚИЗ ҰЙЛАРИ

Уйда ёлғиз ўй сурап
бир қиз йўлга боққанча,
хаёллар оғушида
умид билан оққанча:

Ёр бўлсанг вафодорга,
вафо қилсанг ўзинг ҳам.
Ўзингдай азиз бўлса
айтилмаган сўзинг ҳам.

Оқшом пайти ё тунда
айланиб кўчаларни,
тонгга элтиб қўйсанг-эй,
юлдузли кечаларни.

Шундай яшаб ўтсанг сўнг —
билмай ҳеч ғам, аламни.
Бу дунёни севсанг-эй,
севган каби болангни.

* * *

Қорли оқшом,
Оппоқ олам,
Оппоқ кўшиқ бошлар тун.
Тушга ўхшаш бир нарса бу —
Бир ширин-эй, бир ширин.

Бу дунёда борлигингни
Билмагандек ҳеч замон,
Юра-юра рўпарангда
Пайдо бўлгум ногаҳон.

Жилмаясан
Масрур, сархуш
Тун оппоқ қор ичиндан.
Оппоқ оқшом, оқ тун ва сен...
Тушга ўхшайди чиндан.

Секингина,
Секингина
Пичирлайсан: «Севаман!»
Жавоб қалбдан то тилгача
Минг йил чопар: «Биламан».

Қорли оқшом,
Оппоқ олам,
Куйлар, куйлайверар тун.
Тушга ўхшаш бир нарса бу —
Бир ширин-эй, бир ширин.

* * *

Тун чекинар киприкларингдан,
Чиқа бошлар кўзингдан қуёш.
Жон оламан кулгуларингдан,
Мен руҳингман, ахир, қаламқош.

Гар ғам кўрсам ёноқларингда,
Куйилади кўзларимда ёш.
Йиқиламан қайғуларингда,
Мен руҳингман, ахир, қаламқош.

СЕНДАН-КУ КЎНГЛИМ ТЎҚ

Сендан-ку кўнглим тўқ. Кўзларинг
Бир нурли чаманга етаклар.
Нигоҳинг — дилтортар болакай,
Кўзимдан сўрайди эртақлар.

Нигоҳинг ҳаққини ахтариб,
Юрагим қатини титаман.
«Гар топа олмасам» деган ўй
Келару заққумлар ютаман.

Сен боис заққумлар лаззатга
Айланиб кўзингдан қайтади.
Биз севган эртақни қўлларим
Кўлингга пичирлаб айтади.

Мен ютмоқ бўламан тилимни,
Тил мени енгмоққа шайланар.
Хайрият, мен чўчиб айтмаган
Сўзлар ҳам эртақка айланар.

Сендан-ку кўнглим тўқ. Кўзларинг
Бир нурли манзилга етаклар.
Нигоҳинг — дилтортар болакай,
Кўзимдан сўрайди эртақлар.

* * *

Сен борсан,
Умримнинг ҳар дами баҳор.
Баҳорий саболар тафти лутфингла.
Сенинг ҳузурингга қайтгали такрор
Тезроқ ботишини сўрайман кундан.

Биласан,
Шоҳ эрур кундуз очунга,
Қийин бу шоҳликни забт этиб ўтмоқ.
Сен бор. Қандай осон қора сочингга
Кундузларни ўраб оппоқ тун этмоқ.

* * *

Қайтариб ол синовларингни,
Ёлғизликка маҳқум этилган тунлар
Даҳшатини туйгим келади.

Ерга тўкма нигоҳларингни,
Бу висолнинг муножотида
Оловланиб куйгим келади.

Менга ишон гуноҳларингни,
Мен уларда сени кўргим келади —
Сени кўпроқ суйгим келади.

* * *

Ишқ юракка найзасин санчди,
Сачраб кетди оламга қоним.
Ўксиб-ўксиб йиғламоқда жим
Ошиқлигим — бахтсиз имконим.

Биламанки, бахтиёр бўлгум,
Мени ғамлар сийлашади бот.
Билмам нечун йиғлайсан юм-юм,
Юрагимда улғайган сабот.

Келажакка буйлайман аста,
Нишон қолмас бугунги ғамдин.
Менинг учун тузар гулдаста
Ўн беш йилдан кейинги бугун.

Келажаким — ўйчан гўдагим,
Хаёлларга ургин эгарни.
Бир кун бирга излаб кетамиз
Тушда кўрган шамсу қамарни.

Ишқ найзаси нишон айлаган
Қўлда тутиб кемтик юракни,
Юракнинг ўрнида олиб қайтамиз
Шабнам янглиғ келин — чечакни.

* * *

Юлдузларга термулиб қолдим,
Юлдузларга қўлим чўзилди.
Ўчирдингми мени ёдингдан?

Уча-уча ой томон толдим,
Ойга олган йўлим чўзилди.
О, ёр кетдинг, кетдинг ким билан.

Мен қуёшни соғиндим, гулим,
Ишончимнинг бағри эзилди.
Энди мен нигоҳман ичиккан.

СОҒИНЧ

Очдим кучоғимни о, келгил, қани!
Эй, менинг руҳимнинг излаб топгани.
Пойимда сил каби сарғайган хазон
Келажак кунларга ўт кўяр аён.
Сенинг висолингни кутганча интиқ,
Титраб куйлаяпман бир ғамгин қўшиқ.
Сен келсанг қайтадан гуллагай хазон,
Сен келсанг ложувард туюлгай осмон.
Сен келсанг энг дилбар янграгай наво,
Сен келсанг бағримда тирилар дунё...

Тагин хотиралар гулханида жим
Ҳинду мурдасидек ёнар вужудим.
О, қани кул бўлиб қолсайдим буткул,
Нечун шафқатсизсан бунчалар, кўнгил?
О, кўнгил, сен дея баъзан тутоқдим,
Ёлғизлик даштида қанча улоқдим,
Бахтиёр дамларим совурдим бутун
Зигирча ҳақиқат ушоғи учун...

Энди мен, энди мен, энди нетарман?
Рухим дунёсини излаб кетарман.
Унда сен яшайсан, яшайди онам.
Унда қишлоғим бор, бор мўъжаз кулбам.
Унда мени кутар гўдак сингари
Ҳасратли дўстларим толгин кўзлари.
Унда пошналардан қаварган йўллар,
Идроким мавжини тинглагай кўллар.
Гўдакка айланиб қолган чол мисол
Ўзимни бағрингга отарман алҳол.

КУЗ

Хазонлар рақсига маъюс термулиб,
Ўтган кунларимдан мантиқ ахтардим.
Илҳом келаётир дўстимдай кулиб,
Мунис кузга ифшо этгали дардим.

Мен кучоқ очгайман, дўсти меҳрибон
Пойига тўшайман нигоҳларимни.
Ул билан сирлашмоқ нақадар осон
Ҳаётдан орттирган гуноҳларимни.

Маъсум куз минг ёшли донишманд сифат
Оҳиста гудранар кўзларин юмиб.
Ҳар бир лаҳзасида гўзал бир ҳикмат,
Унга тўймайпман тинглаб, тикилиб.

Ёшман-ку, не учун асов юракни
Ювош торттиради бу кекса наво?
Севаман баҳорни, кўнғир куртакни,
Кузни ҳам севмасдан бўлурми аммо...

Менинг умрим нима? Мезондек дайдиб
Ҳақ учун курашга ҳамроҳ истадим.
Аммо кимларгадир дардларим айтиб,
Фақат шеърлар битмоқ бўлди қисматим.

Мана, хазонларнинг тилида наво,
Рақс этиб йўқликка қилмоқда сафар.
Покландими шеърим билан бу дунё,
Ахир, битилган шеър эмас-ку зафар.
Хувиллаб ётибди қорачиқларим,
Ҳайҳот, мен уларни тўлдиролмадим!
Жангга тайёр турган нажоткор қалбни
Шеърдан бошқасига кўндиролмадим.

Куз эса минг ёшли донишманд сифат
Оҳиста ғудранар кўзларин юмиб.
Бу қандай афсунгар, бу қандай хилқат,
Нечун тўймаяпман унга тикилиб?

* * *

Сени ўйласам
Осмон хиралашар,
Юлдузлар тўкилар,
Ой ҳам қулайди.
Бир совуқ зиндонга қамайди ўйлар.
Урилар зах нафас юзимга.

Тинч-тотув яшагимиз
Келарди гоҳо,
Ака-сингил ёки ота-боладек.
Гоҳо эса
Пешонангдан меҳр-ла ўпиб,
Кетиб қолгим келарди
Тилаб олган қизни
Пинҳона оқ қилган ота янглиғ.
Сен бехосдан йиғлаб юборар эдинг
Нимадир рўй берадигандек.
— Вой, жинни-ей,
Нега йиғлайсан?
— Кетинг, кетинг!
— Кетсам сира йиғламайсанми?
— О, худо-ей, қандоқ одам бу?

Сени ўйласам...

* * *

Эй, сен, йироқларга кўзини тикиб,
Умидлар ортида кетаётган одам,
Шуни унутмаки, ҳар бир сўқмоқдан
Сенга ҳамроҳ бўлиб кетяпман мен ҳам.
Толиқсанг қувватман, чанқасанг агар
Узоқдан милтиллаб тургувчи булоқ.
Ул порлоқ манзилга етиб бормоқлик,
Дўстим, сендан кўра менга муҳимроқ.

* * *

Юраккинам, алдана кўрма
Гар саболар тутса ҳам атир.
Улар баҳор элчиси эмас,
Майсаларнинг маддоҳи ахир.

Мен кўрқаман, сени гоҳида
Алдаб кўяр шудринг томчиси.
О, билсайдинг шунда орзиқиб
Кутганимни ҳаёт қамчисин.

Етар, тинч қўй қизил гулларни,
Гўзал бўлса айборми ахир.
Қизил гуллар шеърингни эмас,
Ёмғирларни кутаётгандир.

Сен маддоҳлик қилмагин, юрак!
Юрак, ўзга йўл учун қайғур.
Биласан-ку, яшаш нақадар
Қизил рангли гулларга оғир.

ШОИР

Зулмат босиб кела бошлади,
Тун туширди қора пардасин.
Шоир аста ўриндан туриб,
Очиб қўйди нурли дарчасин.

Бир ҳовуч нур дарчадан сачраб,
Зулматга тиг каби санчилди.
Шоир эса негадир секин,
Секингина жилмайди, кулди.

Сўнг шоирни қамради илҳом
Ва қаламга чўзди кўлини.
Нафисгина бир зангор туйғу
Шеър уйига бурди йўлини.

Шеър эшигин очдию шоир
Ичкарига томон йўл олди.
Ташқарида зулматнинг бўғиқ,
Ўксик, ғариб овози қолди.

ҚИШЛОҚ

Фалати ҳол бўлади такрор
Қишлоғимга борсам ҳар сафар.

Тош қотгандай турар у доим
Ноябру январь, май ойи.

Коинотдан тушган йўлчидек
Ҳайрат ичра термуламан тек.

Илгарига юрганим сари,
Толиқтирар мени илгари.

Бунда йўл ҳам, уй ҳам мизғийди,
Бунда кўл ҳам, ўй ҳам мизғийди.

Ўйлай-ўйлай чарчаб-толаман:
Наҳот мен ҳам ухлаб қоламан.

Қишлоғимга борсам ҳар сафар
Фалати ҳол бўлади такрор.

ЭНДИ

Гуноҳим не бўлди, ишончми?
Кимдан шафқат сўраб эландим?
Юрагим ишончга бой эди, аммо
Бу кун бўм-бўш. Бу кун таланди.

Афсус, қувончларим ўспирин ёшда,
Энг гулгун фаслда ҳорди, қариди.
Минбаъд кўтармадим ҳеч кимни бошда,
Гарчанд бундай имкон менда бор эди.

Қўнғир куртакларга ташлайман назар,
Тунлари қайдадир қолар изларим.
Оғир юрагимни кўтариб энди
Тилларим томонга ўрлар сўзларим.

* * *

Жилғаларни кўрдим, ҳақ деб қуриган,
Чинорларни кўрдим ҳақ деб чириган.

Кўрдим ҳақ деб жилға бўлган кўзёшни,
Кўрдим ҳақ деб увоқ бўлган чўнг тошни.

Шамолларни кўрдим ҳақ деб депсинган,
Тоғларни кўрдим мен ҳақ деб силкинган.

Ҳақ деб авжга минган тўфонни кўрдим,
Ҳақ деб гулдираган осмонни кўрдим.

Эй инсон, ўзни тут энди тонмоқдан,
Табиат исёнга тайёрланмоқда.

БИР ШОИР ҲАҚИДА ҚЎШИҚ

Бир шоир яшайди Тошкент шаҳрида,
Доимо ўзининг устидан кулиб.

Бир шоир яшайди Тошкент шаҳрида,
Ҳар кун минг туғилиб, ҳар кун минг ўлиб.

Бир шоир яшайди Тошкент шаҳрида,
Катта, чиройли ва ёруғ хонаси.

Бир шоир яшайди Тошкент шаҳрида,
Чакки томар уйда яшар онаси.

Бир шоир яшайди Тошкент шаҳрида,
Тушларида кезиб қишлоқ, воҳа, қир.

Бир шоир яшайди Тошкент шаҳрида,
Онаси, қишлоғи, севгилиси — шеър.

Нега сиз серрайиб қолдингиз —
Ҳолингиз бунчалар бўлди танг?
Ё сизни муттаҳам этдими
Бу — ҳаёт аталмиш кўҳна жанг?

Кўйинга қўл солиб титкиланг,
Юракка ёғдилинг саволлар.
То сизни ер билан теп-текис
Этмасдан турфа хил аъмоллар.

Мақсадни мақсадга беркитинг,
Фикрдан фикрни сўроқланг.
Кўкракни қаттиқроқ силкитиб,
Тинчгина яшашдан йироқланг.

Оромлар кўз қисиб қиз каби
Кўймасин вужудни эритиб.
Оромлар пўлатдек қалбни ҳам
Бағрида юборган чиритиб.

СЪЁМКА ПАЙТИДА

Режиссёр жилмайиб яхши гаплашди,
Актёрларга роллар ҳаммаси аниқ.
Аммо режиссёрнинг кўнгли гаш эди —
Негадир бир актёр келмади? У йўқ.

«Топамиз, унчалик қийин роль эмас,
Биргина кўриниш, биргина кадр».
Бир йигитни топиб ўша ролга мос,
Ролни тушунтирди қўл силтаб бир-бир.

Йигит режиссёрга олдию қараб,
Қайтарди юракдан сизган нолани:
«Она мурдасидан ўтасан ҳатлаб,
Чоҳга ирғитасан мурғак болани».

Мана ўша кадр:
Қўлда автомат,
Онанинг мурдаси беланган қонга,
Она — мурда кўксин сўрмоқда гўдак,
Йигит қадам ташлар ўша томонга.

Ҳамма жим.
Режиссёр эса бақириб
Йигитга уқтирар —
Қаттиқ торт, силтаб.
Йигит яқин келиб
(Қотиб қолди у)
Гўдакни олди-ю, турди қалтираб.

Қўлчаларин силтаб чинқирар гўдак,
Йигит чор атрофга боқар термулиб.
Сония ўтмасдан ҳатто айтгудек,
Халойиқ томонга чопди энтикиб.

Расво қилди!
Стоп!
Такрорлаш керак!
Йигит томон чопди терлаб дарғазаб.
Она кўксин кўмсаб йиғлайди гўдак,
Режиссёр уқтирар қайта-қайталаб.

Йигит яна йўлда. Жимжит тўрт томон.
Мана, сўнгги лаҳза, сўнгги бир қадам.
Гўдак кўкрак сўрар оғзи-бурни қон.
Йигит автоматни отди бу гал ҳам...

Режиссёр қайтадан ялиниб кўрди:
Тушунсанг-чи, ука,
Бу кино, кино!
Инсонлар бундан ҳам баттар хор эди,
Буни кўриш керак бутун бир дунё.

Яна уриниб кўр,
Эпла, илтимос!
Ҳақиқий фашистни қайдан топаман.
Ўзингни қўлга ол бир муддат, холос,
Тушун, уч соатдан буён чопаман.

Йигит бош кўтарди аранг ва маъюс,
Автобус томонга қадам ташлади.
Ҳеч кимга қарамай, демай бирон сўз,
Фашист мундирини еча бошлади...

* * *

Сўлим кеча. Ой кезар,
Ел — ойдин тун қўшиғи.
Жисминг аро шеър юзар —
Ҳаётингнинг бор-йўғи.

Тирикликнинг кучини
Англадиб сенга ногоҳ,
Юракка қўл учини
Чўзар шеър — сахий ҳамроҳ.

Мунисгина сесканар
Меҳрга ташна юрак.
Бош айланиб, кўз тинар,
Яна сенга не керак?

Сўлим кеча. Ой кезар,
Ел — ойдин тун қўшиғи.
Жисминг аро шеър юзар —
Ҳаётингнинг бор-йўғи.

ДЎСТ БИЛАН СУҲБАТ

Эсингдами?
Баҳор эди,
Қўй боқардик адирда.
Турналар ҳам келиб кўнди
Бизлардан сал нарида.
Мўъжизага боққандай биз
Ҳаяжон-ла термулиб,
Бор дунёни унутдигу
Сингдик унинг бағрига.
Ҳаяжонми ё ҳайратми
Етаклади бизларни —
Турналарга томон чопдик
Қадаганча кўзларни.
Афсус, улар бирдан чўчиб
Кўтарилди самога,
Биз-чи, қўшиқ айтиб қолдик
Қўл чўзганча ҳавога.
Иккимиз ҳам бор дунёдан
Беҳабардик у замон.
Ногоҳ теккан тарсакидан
Учиб тушдик ногаҳон.

Қаршимизда икки киши
Милтиқ ушлаб турарди,
Иккиси ҳам иккимиздан,
Неларнидир сўрарди.
Тасодифий ушбу ҳолдан
На йиғлар, на кулардик,
Фақатгина турналардан
Баланд уч деб тилардик.
Сезмагандик ўшал куни
Тасодифнинг ҳадисин.
Кейин эса қўмсаб қолдик
Турналарнинг шўх сасин.
Эсингдами?
Эсингда бор!
Қандай учди турналар,
У лаҳзани хаёл қилсам
Қалбни недир турналар.
Ўша баҳор тўқнаш келди
Болаликнинг кузига,
Умр эса тошқин селдек
Оқар, қайтмас изига.
Баъзан ўша адирдан
Бошим эгиб қайтаман,
Кузатганча болаликни
Қайтмас йўлга қайтадан.

ЯРАТИЛМАЙ ҚОЛГАН ПОЛОТНО ЁКИ РАССОМ МУҲАББАТИ ҲАҚИДА БАЛЛАДА

Қирғоқ. Сўнг ям-яшил бесарҳад адир,
Рассом холст ёнида турар ўйланиб.
Уни асир этган пейзаж негадир
Холстга тушмаяпти рангга айланиб.

Кўзларини тўйдириб олгач,
Ҳадсиз адир, зангор қирғоққа,
Холстга бир зум термулиб қайта
Ишонмади минг хил бўёққа.

Ортга қайтди ранглар оралаб,
Хаёл тарқоқ, асаби таранг.
Гўё уни қирғоқдан ҳайдаб
Юборганди минг биринчи ранг.

Қувғиндидай кўнгли оғриниб
Тентий-тентий қаттиқ ҳориди.
Адир, қирғоқ, тонг қўйнидаги
Ҳар лаҳзада ўн йил қариди.

Ерга чўкди... Табиат унга
Бор меҳрини улашди ийиб —
Ўша ўжар номаълум рангни
Келди руҳи ёнига кийиб.

Ширин кулди инжиқ кўзлари,
Дил тўридан жой олди сафо.
Пичирлади: «Бу Замин — Сахий!»
Пичирлади: «Бу Сахий — Само!»

Йўлга тушди қайси бир куйни
Маст одамдек хиргойи қилиб.
У руҳига тўймасди сира,
Ҳар қадамда минг бор тикилиб.

* * *

Йиғлаб бўлди чоғи бу юрак,
Ёки яксон этди ҳасрат кўлкасин.
Юрак зафарлардан бермоқда дарак,
Ул топди қидирган мовий ўлкасин.
Аммо ўлкам боқар бегонасираб,
Чўккан кема каби турғун ва ғариб.
«Болангман, сен боққан пинжида асраб,
Топдим сени ҳасрат тахтин ағдариб.
Бу ким? Сен ўзингми? Кўзингдан нечун
Ҳайронликнинг турфа жилғаси оқар:
Эътиқодда собит турганлар беун
Адашган одамга сен каби боқар.

Мен сенга йўлиқиб қолмадим, ахир,
Сенинг борлигингга келтириб имон,
Ҳаддор синовларга солса ҳам тақдир,
Сенга талпиндим ва етолдим омон».

* * *

Ҳақиқат деб, раҳм сўрмам,
Юрак бордур, менга басдир.
Яратгум, не тила, кўнглим,
Ҳақиқат кун каби ростдир.

Хайр сўрсам ҳақиқат, деб,
Унга бу бир буюк қасдир.
Ёмонлар кўкдаю у пайт,
Яхшилар ердадур, пастдир.
Юрак, куч бер, юрак, қувват,
Билак, онгим сенга дастур.
Кўзим ашки агар қондир
Раҳм кутма ёмонлардин.
Ки йўқса гар таъна тоши
Келгай минг-минг замонлардин,
Ҳақиқат менга термулгай
Қилиб кўзёш томонлардин,
Тамом мен сўнг жудо бўлгум
Юракдин, жон ёронлардин.
Менга дўст-ёр ўзинг, юртим,
Менам ёлғиз сенга хосдир.
Дарахт ҳам кўкка буй чўзмас,
Агар кул бўлса япроғлар.
Ҳақиқатни ниқоб айлаб
Ҳамон боғда учар зоғлар.
Ҳақиқат кўксида ундан
Қотди не қоп-қора доғлар.
Ҳақиқат, деб раҳм сўрманг,
У бизни кутгай, ўртоғлар,
Имону эътиқод қонни
Покиза тутсак шу басдир.

БИР ТОМЧИ ЁШ

(Рассом Исфандиёр Ҳайдаровга)

Менга бир томчи ёш
Сурати керак.
Оролга ўхшаб
Йилдан-йилга,
Кундан-кунга
Куриб бораётган кўзёш сурати.

Сўнгги марта қачон
Йиғлаганини
Унутмаган — одам.
Ўзгаларнинг ёноқларида
Ўз кўз ёшин
Таниган — одам.

Ҳар замонда сизни кўргим келади,
Аммо бу оғир вужудни судрамоқ оғир.
Яна бир дард мени сил каби қийнар —
Юрагимнинг бўм-бўш ўрни оғир.

Менга
Вужудсиз юракнинг,
Вужудсиз кўзнинг,
Бир томчи ёшининг сурати керак.
О, қани суратда бу бир томчи ёш
Кўзсиз ҳам бўлсайди.

ЁШ ОШИШ

Йўқ, фироққа ўхшамас бу дам,
Ўхшамайди бу шодликка ҳам,
Қаршисида хунобинг ошиб
Ҳамда енгил тортади одам.

АЁЛ

Нонуштани ҳозирлаш учун
Секингина кўзгалар экан,
Нигоҳлари эрининг маъсум
Чехрасида ўйнайди шўхчан.

Нонуштани ҳозирлар экан,
Эр ўрнига ўзини қўйиб,
Унинг ширин ёнишларидан
Мунис кўнгил кетади ийиб.

У жимгина тикилар ортдан —
Эр эшикни кетаркан ёпиб.
Сўнг эшикка суянмоқ учун
Кеч қолгандай боради чопиб.

Эшикка суяниб жилмаяр аёл,
Эрига суяниб жилмайган каби.

* * *

Гоҳи ҳамма нарса чарчатар,
Диққатингни бўлаверади.
Ёлғизгина, сокин турсанг-да,
Ёлғиз бўлгинг келаверади.

Ичингдаги сирли сукунат
Хотиржам дам-бадам бақирар.
Сезасанки, сукут кимнингдир
Ёлғизлигин тинмай чақирар.

Куч ато этади сукутнинг
Бу каби оғриқли ноласи.
Ва ахтариб кетгинг келади
Ёлғизлигинг ёлғиз боласин.

* * *

Ватан, менинг юрак ипларим
Билиб бўлмас самовий қудрат,
Самовий бир ишонч туфайли
Юрагингга боғланган фақат.

Яшаяпман оромдан кечиб,
Лаҳзаларни рангга бўяб ман.
Бедор тунлар фараҳни ичиб,
Суратингни чизгайман, Ватан.

Куйларимга эш бўлиб сиймонг,
Дил тубидан чиқар отилиб.
Ҳар сатримдан кулиб тургай тонг,
Юртим, юрсам сенга топиниб.

Фаҳри баланд, меҳри туганмас
Бағрингда бир митти инсонман.
Тупроғингда улғайдимми, бас,
Мен ҳам битта Ўзбекистонман!

* * *

Тарк эт, ором, аврама,
Аврама, эй ёруғ дард.
Сен кўз нури, ёлғизим,
Аммо тарк этгил фақат.

Кўнгил соғинчли ахир,
Ахир, соғинч ҳам озор.
Кет, кўнгилда ёшини
Яшаб бўлган сабр бор.

МЕНИНГ КУНДУЗИМ

Бўзчи белбоққа ёлчимас

Халқ мақоли

Кундуз — Куёш ҳидлаётган гул,
Менинг ҳам шу гулдан келар ҳидлагим.
Мен Куёш эмасман, мен — боғбон, мен — кул,
Қанчалар фоже бор кузатмоққа жим.

Энгагимга кетмонни тираб
Соғинаман гулнинг бўйини.
Бахтдай туюларкан изтироб
Қизиқ кўринганда тақдир ўйини.

КЕКСА СОЛДАТ БИЛАН СУҲБАТ

Тушимда онамни кўрардим фақат.
Илк тун сочларимни силагач узоқ,
Аста шивирлади:
Бундай қарама,
Кўзларингни юм.
Озгина хавотир олдим, койинма,
Тўшагинг баландда экан-да, болам!

* * *

Қулоғим остида бир жуфт энг маъюс
Кўшиқ ҳануз ҳазин садо тарайди:

«Озгина хавотир...» «Хоин ва фириб...»
«Ватан эса Она. Устав-чи — УСТАВ!..»
Мен мунис хаёлнинг пинжига кириб
Секин шивирлайман: Ҳаммаси бор гап.

Мен-ку ўз постимда сергак турибман,
Тақиқ чизигимдан ўтолмас ганим.
Хоиннинг қисмати аёндир, аммо
Пости йўқ кимсалар қийнайди мени.

Разводсиз кунларни истайман ҳамон,
Разводсиз кунларни тусайди кўнглим.
Билмадим, қайларга кетмоқда замон,
Осон бўлмас чоғи сенга ҳам, ўғлим.

ШОИРГА

Бас, етар!
Чекилгил, нозик истеъдод!
Эй, майда истаклар, кетинг нарига.
Саккизинчи осмон бўлиб кўринманг
Йигирманчи аср шоирларига!

Шоир, гарчанд оғир тунларни йиртиб,
Сўз сизган юракни сириб боғламоқ.
Ҳақиқат ҳақида маънос шеър битиб,
Ҳислар чангалида беун йиғламоқ,
Синдир қаламингни дадил, мардона,
Бир тирик шеър каби отлан юришга.
Ёш билан қотгандир замин тупроғи —
Биздан аввалгилар йиғлаб бўлишган.

Аммо ҳануз ҳақнинг чопони жанда,
Ҳануз ҳақ деганнинг ичгани ёвғон.
Ёмонлар бор экан токи заминда,
Дунёда санъатнинг борлиги ёлғон.

Ҳайқир, ҳайқир, шоир, тўпла туманни,
Дунёнинг бошини сен ўзинг кўтар.
Бир гўзал, бир ажиб ёруғ кунларни
Туйғулар пинжида кутганинг етар.

Етар, бас!
Чекилгил, нозик истеъдод!
Эй, майда истаклар, кетинг нарига.
Саккизинчи осмон бўлиб кўринманг
Йигирманчи аср шоирларига.

ЯШИЛ ЯПРОҚЛАР

1

Зим-зиё,
Қоронғи,
Чуқур тун.
Гўёки мен унга чўкиб кетяпман.
Оғиз очиб бўлмас.

2

О, мен
Кимларга
Ҳавас қилмадим
Шоирлардан бошқа.

3

Умидсиз боқаман
Йўллари лой
Ботқоқ қишлоққа:
Қаерга ҳам
Бориб бўлар
Бу йўллар билан.

4

Ўқилмаган китоб —
Қоронғи зиндон.
Унда уйғоқ сўзлар,
Исёнкор фикрлар тамбалангандир.
Дунёда
Бу тамбани
Бузишдан ҳам
Ёқимли иш йўқ.

5

Биз сени ўлдирган
Шеърни ўқидик,
Аза тутдик.
Ичимизни тинмай
Тилди хўрсиниқ.
Энди ичимизни тилиб яшар
Кўр, разил хўрсиниқ,
У — сен, дўстим.

6

Майли, совуқ қаршила,
Қовоғингдан қор ёғдир, майли,
Мен бегуноҳ болага ўхшаб
Юзимга бирон айб чизиб оларман
Бечора севгининг қўллари билан.

7

Ўлсам,
Ҳайрон бўлманг.
Узоқ яшаш учун
Туғилганим йўқ.

Қимтиниб, тортиниб ўтирмай,
бузиб ҳаё чегарасини,
бостириб кирдингиз сокин дунёмга
уфуриб, анқитиб аёл исини.

Гўё қасд этдингиз
ва ёки гўё

энг муҳим қасосга боғладингиз бел.

Гўё мен тош эдим,

сиз-чи, сиз эса

асрлар ўргилиб

уни эритувчи

роҳатбахш бир ел.

Мени лол қолдирди

сиздаги журъат,

сиздаги ишончу

лутф ила ноз,

Руҳга ҳам бир

нигоҳ бўлса бас эди,

у сиз билан этарди парвоз.

Лекин руҳни ҳеч эсга олмай

ҳужумлар қилдингиз ожиз вужудга.

Кўзларингиз кўзим,

қўлларингиз қўлим,

лабларингиз лабларимни маҳв этди.

Қорайдим.

Сиз қамал этдингиз руҳсиз вужудни —

бир хушбўй,

бир ифор туман

қоплади вужудни, тамом!

Сиз энгдингиз!

Руҳ... руҳ эса вужуддан айри,

қайда изғир,

у қайда дайди.

Ўз-ўзидан ёнган

олов эдингиз,

мен эса совуқда

қолган бир кимса,

устига бир куйган,

куйдирилган жон.

Сиздаги тафт,
журъат ва нозни
муҳаббат фарзанди, дея ўйлагач,
мен сизга — оловга
яқинроқ бордим.
Бордиму негадир
«Сиз» деб атолмай
Қўрқа-писа «сен»лаб юбордим.
Ғалаба нашъасин
Туйдингу илк бор,
«Сизга ярашаркан!»
дединг ошкора.

Мен хок эдим —
куйган, куйдирилган хок.
Сен шу хокка илк уруғ қадаб,
парваришлаб,
кўкартдинг, гўё,
лаҳзада ўзимга
кўрсатдинг гўё —
Руҳсиз вужуд
ўз кашфидан
ўзи қувониб
қўллариғни оловга чўзди.
Аллақандай ҳузур
чулғади танни.
Лаблар ҳам оловга чўзилди кейин,
во ажаб, куйдирмай,
қудратми, журъатнинг таъмин
тортиқ этди унга бу олов.
Ҳузур, ҳаловатда яйраркан,
дайди, тентак руҳга
ачинди вужуд.
У ўзини олло санарди,
оловга қўшилиб ёнарди.
Оловга ўрлар, аланга ўрлар —
ниятига етишгач зўрға.

3

Тентир,
дайдир
беватан руҳ.

Кўз сотқин,
юз сотқин,
лаб, қўл ҳам сотқин.

Ётоғингга кириб боради гавдам
қонсираган йиртқич мисоли.
Сен ўзинг яратган оламдан,
сен ўзинг яратган одамдан
қўрқиб қунишасан,
Энди ҳузур қилиб
қийнашим мумкин
ё қийналиб
ҳузур қилишим мумкин.
Жонсиз вужудингга
қўлимни чўзсам,
рангинг оқариб,
беҳуш йиқиласан
қучоғимга сен...

Тентир,
дайдир
беватан руҳ.

Бир садо келар,
эланар.
Сен-чи, қучоғимда
ётибсан беҳуш,
Бир садо келар,
эланар.
Мен-чи, ўпмоқ
истайман сени.

Тентир,
дайдир
беватан руҳ.

Кўлинг совиб борар,
совиб боради юзинг,
лабларинг совийди,
совир вужудинг.
Талвасага тушар йиртқич гавдам —
дайди руҳ қайтди.

Ва лекин йиртқичга
айланди сукут.
Мен ўзим яратган оламдан
қўрқиб қунишаман.
Сен-чи, сен беҳуш.
Сукут биз томонга
қўлин чўзса бас,
мен ҳам йиқиламан.
Гўё иккимизни ҳам
ютиб юборади бу йиртқич.
Гўё бу сўнгги кун,
сўнгги сония...

Тур, турсанг-чи,
мен сени тушундим ахир.
бу сукутга бирор нарса де.
Ишқ менинг тилимга чиққан чечакдир.

4

Ишқ
менинг тилимга
чиққан чечакдир.

Энди кел,
қулоқ тут
чап кўкрагимга,
Тингла ишқ оловин
часирлашини.
Эшит
юрак деворларидан
кўчиб тушаётган
занглар товушин...

ДЎСТИМ САЛОМЖОНГА

Керак бўлди, кечдик баридан,
Ортда йиғлаб қолди оромлар.
Биз чўлларнинг этақларидан
Изламадик шеърга илҳомлар.

Ортга сурдик бизлар висолнинг
Фараҳ бахш этувчи хуш онларини,
Янада баландроқ кўтармоқ учун
Ўзбекистон хирмонларини.

Самоларга боқмоқликка ҳам
Вақтимиз йўқ, етмайди фурсат.
Кўкда ёнган улкан юлдуздан
Бир чигитнинг ҳурмати баланд.

Тилинган қўлларни ярадор дармон
Қистайди чавандоз сингари —
Ҳар чаноқда бир парча армон,
Ҳар гўзада бирор кўпкари.

Биз — пахтакор! Севамиз ахир,
Заҳматларнинг бўронларини.
Биздан бошқа ким ҳам кўтарар
Ўзбекистон хирмонларини.

Йўл

Эшик тақиллади.
«Келди, у келди».
Очаман. «Бошқа».
Кириг. Киради.
...Кетади.

Эшик тақиллади.
«У келди, у».
Очаман. «Бу ҳам мени соғинган одам».
Э, келинг, қани, қани!
Киради... Кетади.

Эшик тақиллайди,
«Хайрият, келди-ей!»
Очаман. «Ҳеч ким йўқ.
Балки бекингандир у бирон ёққа.
Йўқ. Ҳеч ким йўқ».
Эшик тақиллайди,
Ойлар ўтади.
Эшик тақиллайди,
Йиллар ўтади.
Эшик тақиллайди,
Соғинганлар келиб кетади.

Эшигингдан кутган одаминг
Кириб келмас экан ҳеч қачон. √
Қўлларингдан келса-келмаса
Кутган одамингга айлан.

ТОРТИЛГАН КАМОН

(туркум)

1

Тонг. Куёш атайлаб чиққандай
Албатта олмоққа ўчини —
Совуққа, аёзга, қорларга
Кўрсатиб қўймоққа кучини.

Ёш тўка бошлади куёшнинг
Қиш чидаш беролмай қаҳрига.
Ва йиғлаб бош қўйди ниш урган
Майсалар лашкарин бағрига.

Майсалар безовта дилдираб
Куёшдан илтифот сўради...
Кеч. Куёш майсалар лашкарин
Тун билан қолдириб жўнади.

Тун эса боққанча уларга
Хайратдан келмасди ҳушига —
Майсалар мириқиб ухларди
Куёшни кўришиб тушида.

2

Жи.....и.....м
Куртакларни тўлғоқ тутмоқда
Ва осуда учмоқда бир сас,
Ўзбекистон фарзанд кутмоқда,
Бу оддий бир сония эмас.

Умр тулпорин қантариб қўйиб,
Лаҳзани бахш этинг куртакка,
Ўзбекистон чехрасидаги
Воқеани битинг юракка.

Кўкка боқинг (нидога эмас),
Сузмай турар сокит, унсиз ой.
Бу лаҳзани энтикиб олам
Роппа-роса кутди тўққиз ой.

Жи.....и.....м
Куртакларни тўлғоқ тутмоқда.

Қиш йиға бошлади кўчини,
 Қариди шекилли сафари.
 Ё қишнинг энг сўнгги кучини
 Синдирди баҳорнинг зафари.

Куртаклар қиз каби тўлишди,
 Шаббода уларни силади.
 Куртаклар ичидан ям-яшил
 Баргчалар кулгиси келади.

Майсалар кучоқлаб бир-бирин
 Ёмғирда мириқиб чўмилар,
 Далалар, адирлар, ўтлоқлар
 Фаройиб ҳисларга кўмилар.

Болари эркалаб гунчани
 Ваъдалар этади келажак,
 Лабини чўзганда бўсага
 Чўчитиб юборар гулдирак.

Дарёлар тўлишиб-тўлишиб,
 Ўйноқлай-ўйноқлай оқади,
 Самонинг белидан камалак
 Баҳорга суқланиб боқади.

4

Неча кунки, жилвагар кўёш
 Қўз-қўз этса ерга жамолин,
 Ўн еттига тўлмаган қизлар
 Ўраб чиқар ёзги рўмолин.

Олиб учар хушбўй ҳид, ифор
 Шаббодалар туну кун ийиб.
 Бўйга етган, етмаган қизлар
 Юрар енгсиз кўйлагин кийиб.

Қизлар дилга қўшиқ тутади,
 Қизлар ҳадя этади ҳислар.
 Кўчаларда тўлиб кетади
 «Мен — БАҲОР!» деб ташлаган излар.

Ҳамма нарса айтади алла,
 Ҳамма нарса алла тинглайди.
 Кўчадаги изларни кўриб,
 Кечалари уйқум келмайди.

Вужудимни қоплар илиқлик,
 Тунда юлдуз тафти келади,
 Шаббодадан мактуб юбориб
 Қучоғига чорлайди адир.

Қучиб ўпгим келади, аммо
 Майсаларни чўчитгим келмас.
 Мен бир ошиқ шоирман, афсус,
 Шаббода ҳам, ёмғир ҳам эмас.

ЗЕБОГА

Салом! Сингилгинам!
 Камгап, камтарим!
 Топдингми излаган мушфиқ ҳисларни.
 Деразам ёнида ўйлаяпман жим
 Пахтазор бағрида кечган кезларни.

У мискин хотира ҳуда-беҳуда
 Мени ўз бағрига олади тортиб.
 Сен пайдо бўласан митти жуссанг-ла
 Ўн олти килони елкангга ортиб.

Пахтазор ёмғиру қордан кўпчиган,
 Чақирим узоқда туюлар ҳар жой.
 Сен-чи, кетаяпсан кучсиз елкангда
 Ўн олти килою этик даҳсар лой.

Мен ўқий бошлайман сенинг ортингда
 Лойга ботиб қолган офир изларни.
 Сен-чи маъюсгина хирмонга тўқдинг
 Ўн олти килою зилдай ҳисларни.

Деразам ёнидан мени нимадир
 Чираниб тартади, кетаман кейин...
 Пахтазор бағрида сен билан кечган
 Ўзга дамларни ҳам эсламоқ қийин.

ЖАНГСИЗ МАЙДОН ТАРИХИ

Мангу осудадир менинг майдоним,
Бир умр билмади у нимадир жанг.
Бугун совиб, тиниб қолгандир қоним,
Айбдорларни... кўйинг, яхшиси, тингланг.
Мангу осудадир менинг майдоним.

Сабр этагидан тутган болалик,
Меҳнатдан букчайган мурғаккина қад,
Миттигина юрак гина, нолалик,
Бир вужуд — бор-йўғи бардошу тоқат.
Сабр этагидан тутган болалик.

Саволлар қуйилиб келар галма-гал
Нега, кимлар учун, қандайин, қайдан?
Ҳар савол жавобга турибди маҳтал —
Мени кутаётир осуда майдон.
Саволлар қуйилиб келар галма-гал.

Мен замон руҳи-ла вояга етдим,
Алдандим, алдадим, унутдим, билдим.
Кўнгил истамаган йўллардан кетдим,
Кўнгил истамаган юмушлар қилдим.
Мен замон руҳи-ла вояга етдим.

Умрим шу. Қўл силтаб кета билмасман,
Гарчанд майдон менга маҳтал, интизор.
Мен ўзимни фидо эта билмасман —
Қонимда кун кўрмай ўтган кунлар бор.
Умрим шу. Қўл силтаб кета билмасман.

Энди кеч дейман-у ёқа йиртмасман,
Қўлимни чўзсам-да ёқамга етмас.
Замондан ҳам хайру эҳсон кутмасман,
Ул менинг боғимга дарахтлар экмас.
Энди кеч дейману ёқа йиртмасман.

Биламан, эврилиб турар замонлар,
Шоҳлар забун бўлар, забунлар-чи шоҳ.
О, барибир, улар бахтли инсонлар,
Мен-чи, на шоҳдирман, на забун, эвоҳ!
Биламан, эврилиб турар замонлар.

Менга таскин эмас, керакдир талқин,
Токи ўз умримга эмасман хоқон.
Қачон бўй кўрсатар мен соғинган кун,
Мен шоҳ ёки забун бўламан қачон?
Менга таскин эмас, керакдир талқин.

Тақдир деганлари шу бўлса керак,
Истак-хоҳишимга у буткул беғам.
Эртамни ўйлайман ҳовучлаб юрак,
Мен — аллақачон йўқ этилган одам.
Тақдир деганлари шу бўлса керак.

Шоҳлик ё забунлик — мана ҳақиқат!
Қолган ташвишларнинг барчаси майда.
Фақат шундагина, ҳа, шунда фақат
Осуда турмайди бирорта майдон.
Шоҳлик ё забунлик — мана ҳақиқат!

Мангу осудадир менинг майдоним.
Бир умр билмади у нимадир жанг,
Бугун совиб, тўниб қолгандир қоним.
Аммо айбдорларни, қўйинг, изламанг.
Мангу осудадир менинг майдоним.

ОРОЛ НИДОСИ

Кел, менга ҳамдам бўл, кел, мени тушун —
Кўп эмас, бир лаҳзанг бахш эт мен учун;

Йўлма-йўл мен ташлаб чиққан ватан бўл,
Қуюн, бўронларга бир он маскан бўл;

Узоқларда қолган қирғоғим бўлгин,
Тузу қумга тўлган қароғим бўлгин;

Бир лаҳза кемам бўл, зангла ва чири,
Бир лаҳза балиқдай жон бер, сўнг тирил;

Балиқчим бўлгину маъюс ва тушкун,
Йиғлаб-йиғлаб бошқа ошёнга кўчгин;

Силламни қуритар куннинг иссиғи,
Топпотда ўлтиру бошлагин йиғи;

Бор кўз ёшинг менинг кўксимга томдир,
Вужудингни қурит, суягинг ёндир;

Лаҳзада минг йиллик азоб торт, ўкин,
Ўлимга рўбарў яшагин бетин;

Овозсиз бақира-бақира бўғил,
Ўзинг бўл менга энг муносиб ўғил;

Кел, менга ҳамдам бўл, кел, мени тушун —
Кўп эмас, бир лаҳзанг бахш эт мен учун.

КУЗ ЭРТАСИ

Тонг ели баданга ўрмалар,
Вужудим бир ширин жунжикар.
Мен кутиб турибман куёшни,
Қизариб бормоқда кунчиқар.

Кун нафис ва илиқ кафти-ла
Сап-сариқ баргларни силайди.
Ел кўзим ўнгида ўзини
Офтобнинг рангига белаёди.

Табиат қайтадан жонланар,
Лаҳзалар ардоқли кечади.
Уфққа термулган тириклик
Куёшни — оловни ичади.

Кўксимда умидлар ёнмоқда,
Кетяпти юрагим гупуриб.
Нигоҳим биланми куёшни
Олгандай уфқдан суғуриб.

ЭРТА

Мени қушлар уйғотар эрта,
Эрта кутиб оламан тонгни.
Баҳор эрта айтади эртак,
Мен тинглайман ҳовучлаб жонни.
Ўн олтига тўлган боладай
Унутамаман эрта ўтмишни.
Эрта мени куйлай бошлар най,
Кузатаман эртага қишни.
Қушлар эрта елкамга қўнар,
Чаҳ-чаҳлашар ёқимли, майин.
Кадарларнинг қаддин ё қилиб,
Тонг эртага бошқача отар.
Мен ёнурман тонгнинг муздайин
Ҳавосидан бот-бот ёқилиб.

ҲАБИБ АБДУЛЛА

Ернинг қулоғини ахтарди бу зот,
Юрагини тутмоқлик учун.
Ернинг юрагини ахтарди бу зот,
Қулоғини тутмоқлик учун.
Ер ўзининг қайдалигини
Сездирмайин «Сен!..» деди бир кун.
Ишонмаслик мумкин эмасу
Инсон-да — соддалик, умидга тутқун.
Ул ўзи ҳам ишонмагандек
Ерлигини сезмади ҳеч ким.

«ЁРИЛТОШ» ЭРТАГИНИ ЎҚИБ

Нозик вужудингни титроқ силкитар,
Она Ер шоширар — тупроқ силкитар,
Фақат бир йўл менда — кўнглим зил кетар,
Элан, тош ёрилгай: «Ёрилтош, ёрил!»

Лаҳза-лаҳза от дупури ёвуқдир,
Жисминг музлаб борар — олам совуқдир,
Сингилгинам, тошга дардингни уқтир,
Ёрилгай тош, ёрилгай тош, ёрилтош.

Отларнинг шиддати баланддир, барқдир,
Сени нега дучор этаркан тақдир,
Тошларни уйғотгил, дегил: «Мен — фақир!»
Ёрилгай тош, ёрилгай тош, ёрилтош.

Ипакдек овозинг тошни кесдими?
Олатасирлардан тош ҳам бездими?
Тошданмикин эрк эпкини эсдими?
Ёрилди тош, ёрилди тош, ёрилтош.

Бу сирли қудратга бўлдим гувоҳ мен,
Тириклик дарсидан бўлдим огоҳ мен,
Англадим кимда ҳақ, кимда гуноҳ мен.
Ҳақ қалъаси, халқ қалъаси ёрилтош.

ОРЗУ

Дарахтларга термулиб,
Бўлгим келади ёмғир.
Улар турарди кулиб,
Барглари бўлмасди кир.

Ёмғир бўлсам, баргларнинг
Барин бир-бир ювардим.
Ҳам Ер, ҳам Осмондаги
Гард-ғуборни қувардим.

ҚОРОНҒИДА

Чироқ ўчиб қолдию
Бирдан ҳамма бўлди жим.
Дадаси дер Кўчимга:
Гапир, жим турма, ўғлим.

— Дада, чироқ ўчмаса,
Гапирар эдим тошиб,
Қоронғида сўзларим
Кетади-да адашиб.

ҒАРСИА ЛОРКАНИНГ ЎГИТИ

Ойнинг юзи тўсилди,
Келар юлдузлар оҳи.

Осмонга бақирма!

Тун ўтди-ю тонг отмас,
Асаби таранг эртанинг.

Осмондан сўрама қуёшни!

Бардош синди булутга
Тегиб синган нур каби.

Булут — осмоннинг арзанда ўғли!

Қўлларингни мушт қилиб
Сўра осмон ўғлидан:

Юлдузлар қулгусини,
Ойнинг юзини сўра.

Оппоқ тонг сўра,
Қуёшни ҳам сўрагин.
Сўрайвер, сўрайвер то
Булутлар йўқолгунча.
Сўрайвер то муштингни
Нурлар силаб ёзгунча.

НАВРЎЗ ОЛДИДАГИ ЎЙЛАР

Йил келди баҳоргир қулочин ёзиб,
Қарагил, баҳори кутмоқда уни.
Айт-чи, кетмаганми йил сендан ўзиб?
Айтақол, ўзингдан розими кунинг?
Эрта бор гулларин сочади бу йил,
Қушлари келади уни кўргани.
Қани айт, сочмоққа ниманг бор, кўнгил?
Сени ким кўргани келар, айт, қани?

ҚИШ

Оппоқ, оппоқ, оппоқ — бир девор.
Изғирини чимчилар юзни.
Сал паришон бўлдингми, ғаддор
Ўчиради ҳар қандай изни.
Оқликка ўч бу қари туллак
Ҳар йил Баҳор йўлини пойлаб,
Узиб олмоқ учун бир гулдай
Савлат тўкиб ётар уч ойлаб.
Унутиб ул Ерни муттасил,
Кўзга илмай ҳорғин Қуёшни,
Ўзин санаб юради вали.
Қуёш, Баҳор, Ерни сев, кўнгил,
Ва улардан ўрган бардошни.
Қорлар эриб кетади ҳали.

ОФТОБ

У жимгина чиқиб келади,
Жимгина нур сочар кун бўйи.
У кимлигин яхши билади,
Бошқа нарса банд этмас ўйин.

Миннат нима, билмагайдир у,
Билмагайдир, не эрур таъма.
Назаримда, уни шунинг-чун
Суюб, эъзоз этади ҳамма.

СЎЗ

Юраклардан келар ҳамиша,
Воҳаларни, қирларни қўмсаб.
Аммо юрак соғинчларига
Доимо ҳам қўя олмас лаб.

Шўрлик, гоҳо сайёддан чўчиб
Сувсаб юрган оҳулар мисол.
Тилнинг ўтмас қирраларида
Кун кечирар жим, афтодаҳол.

Мижигласа шубҳа ва гумон,
Юксакликни қўмсаб қолар у.
Гоҳ юракда қўзғар галаён,
Гоҳо эса солади гулу.

Лекин ортга қайтганми сира
Бўлса азиз макони.
Сўз — музаффар инсониятнинг
Қуёш янглиғ содиқ имкони.

ТУГАНМАС ДОСТОН

Авф этинг, билмасдан
Сизни қайси кун,
Сизга шайдо бўлиб
Севиб қолибман.
Ҳамма кўргиликлар
Бошланди кейин,
Ишқим тушиб борди
Сизга тобора.
Мен бунини сўз билан
Айтмоғим қийин.
Айтмасам ҳам бўлмас,
Шундай, начора:
Дарслару имтиҳон
Баҳона бўлиб,
Излаб қолар эдик
Бир-биримизни.
Топардигу қувонч,
Севинчга тўлиб,
Имтиҳон қилардик
Тақдиримизни.
Ҳузур бахш этарди
Илмоқли гаплар,
Мен қониб тинглардим
Айтсангиз ёниб,
Бизни эшитарди
Фақат китоблар

(Йўқса турмасдингиз
бунчалар тониб.)
Қайси бир шоирдан
Сўз кетди бир кун:
Ниҳоят, севгига
тақалди бор гап.
«Ахир, ўн олти ёш
не гап сиз учун.
Албатта бир куни
Шоирга ўхшаб
Учратиб қоласиз
Севгилингизни...»
Мен яхши тушундим
Бу гапдан сизни.
Кейин... Ранжидингиз
Хатимни олиб.
Мен эса ўйладим:
Бу табиий ҳол.
Барибир муҳаббат
Домида қолиб,
Аранг сўраб юрдим
Ҳар куни аҳвол.
Ишқим-чи, ортарди
Соатма-соат,
Баҳоналар топиб
Чопдим сиз томон...

Аммо сизни менга
Кўп кўрди ҳаёт —
Меҳримдан хулоса
Қилдингиз ёмон...
Мен ҳануз ўшаман...
Муҳаббат — умид,
Ҳануз сизни кўрсам
Айланмас тилим.
Салом-алиқдан сўнг
Қилганча сукут
Титраб-титраб кетар
Шўрлик юрагим.
Ўтишди ойларни
Ойлар қувалаб,
Неча бор ўзимча
Ичдим ҳам қасам.

Эрталаб ўзимга
Кўярдим матлаб:
«Бас!
Етар!
Бўлмайди очиқ айтмасам!»
Сизни кўрардим
Ўша сўзларим
Юракнинг тубига
кетарди қайтиб.

Мунғайиб қоларди
Бирдан кўзларим
Илтижо аралаш
Сизга термулиб,
Сиз-чи, сезмадингиз,
Сиз — ҳуркак оху.
Бепарволик сизни
кетарди бошлаб.
Нигоҳим юракнинг
эшиги — кўзга
Қайта-қайта келди
тилини тишлаб.
Авф этинг, билмасдан
Сизни қайси кун...

чўл

Мана чўл. Жимгина кузатиб қолар
Инсоннинг темир из кемаларини,
Туяларга қувнаб қўл силкиётган
Болалар — дунёнинг эгаларини.

Тафтли бағир билар — бола қалбидан
Жой олар туяси, янтоғи билан
Ва бағрига қайтиб келарин бир кун
Бўрондан ҳайиқмас ўртоғи билан.

* * *

Тун кечади. Уфқ ортидан
Ёйилади борлиққа сахар.
Кўнғироғин янгратиб қайта
Яна йўлга тушади шаҳар.

Тун кечади. Уфқ ортидан
Бир париваш тонг отар оппоқ.
Подаларин қирга ҳайдайди
Кўзларини уқалаб қишлоқ.

БИР ДУНЁ САВОЛ

1

Лол қолдирар ҳаммани,
Нечун барча эртақлар.
Ҳатто яхши кўрамиз
Гоҳ ялмоғиз момони.
Айниқса, у Кенжага
Йўл кўрсатиб турган дам,
У ялмоғиз эмасдир
Дея ўйлайди одам.
Гоҳо ундан раҳмдил
Топилмайди бирор зот,
Ботирларни қутқазар
Бериб ойна, тароқ, от.
Гоҳо ундан ваҳший йўқ,
Боғларни этар саҳро.
Оёгининг остида
Инграниб ётар дунё.
Ялмоғиз ким, не учун
Феъли гоҳ тор, гоҳо кенг?
Мен айтмайман, болалар,
Ўзингиз бир нарса денг.

2

Кенжа мушкул аҳволда
Қолса қай пайт, қай жойда,
Не учун халоскорлар
Дафъатан бўлар пайдо?
У тулпорми, илонми,
Девми ёки Гулпари —
Не учун сидқидилдан
Кўмаклашади бари?
Кенжа шартни бажариб
Қайтарда халқ ёнига,
Не учун акалари
Қасд этади жонига?
У неча бора ўлиб,

Тирилса-да қайтадан,
Не учун ўч олмайди
Ҳеч бирорга акадан?
Қайдан унда бунча куч,
Бунча меҳр, саховат?
Ким жавоб топса, ўша
Ботир бўлади албат.

3

Кенжанинг ўрнида сиз
Бўлсангиз нетардингиз,
Уч йўлнинг қай биридан
Сафарга кетардингиз?

Албатта, мен саволни
Сизга айтиб бўлмасдан,
Ўйлаб-нетиб ўтирмай
Дейсиз: «Борса келмасдан».
Йўқ, йўқ, шошманг бир муддат,
Қаранг уён-буёнга.
Бу йўл етаклар сизни
Кўрқинчли биёбонга.
Бир-икки кун юрмасдан
Роса чарчаб толасиз.
Ахир, ҳали ботирмас,
Бир орзуманд боласиз.
Мактаб ё пахтазорга
Элтгучи йўл эмас бу.
Таъқиб этиши мумкин
Ҳар қадам сизни кўрқув.
Дейлик, дафъатан сизга
Учраб қолса, ялмоғиз,
Чўчимасдан «Ассалом»
Деб айта олурмисиз?
У маккор, ёвуз, аммо
Яхшилиқ ҳам қилади.
Бироқ сал кўрқсангиз ҳам
Буни дарров билади.
Сира кўрқмасангиз ҳам
Ишонмайин туради:
Икки-учта шарт айтиб
Сизни синаб кўради.

У сизни йўллар албат
Дев ёки аждар томон.
Улар домидан соғмас,
Тирик қайтиш ҳам гумон.
Хуллас, «Борса келмас» йўл
Тўла хавфу хатарга.
Унда дуч келиш мумкин
Ҳар балою баттарга.
Энди сизларга аста
Битта сирни очайин,
Ҳар қандайин ботирнинг
Мақсади бўлар тайин.
Мақсади бор одамдан
Ёв қочар, ўқ ўтмайди.
Мақсади бор одамлар
Ҳеч бир йўлдан қўрқмайди.

ВАҚТ

Капалакжон, умринг оз қолди,
Қанотингни куйдирар тарих.
Музейларда сақламоқ учун
Ҳайкалларинг қўйдирар тарих.

Барибир сен капалаксану,
Темир бўлар энди ҳар мучанг.
Тарих сенинг устингдан кулар
Шу ҳолда ҳам учаман десанг.

Сен — чиройли капалак, қанча
Асрларни этиб келдинг ром.
Лекин сени шаробга қўшиб
Ичиб юборганди-ку Ҳайём.

Учавердинг биз — ўтга томон
Билмасликка солиб ўзингни.
Энди эса қанотинг куяр,
Қанотларинг куядир ёмон.

Хўжасидан ўч олгандек қул,
Тарих сени айлагай банди.
Сен инсонга худо эмас-ку,
Ўзи бунёд этган фарзанди.

Шундай ҳам у ўз мансабини
Бериб қўйди ҳаддан-да узоқ.
Инсон қаттиқ ўч олмай туриб,
Ҳайкалларга айлангин тезроқ.

* * *

Ҳар қадам дуч келаверасан
Бир нокасга ёки ёмонга,
Тошми, кесак отаверишар
Пинҳон, ошкор пок бир одамга.
Айб тақашар бегуноҳларга,
Алдашади, тухмат тўқишар.
Агар шулар бўлмагандайди,
Қандай озод яшарди башар.
Ногоҳ танда қон тўлқинланар —
Уйғоқмисан, бормисан, исён!
Қани, сен ҳам тургин, эй дунё!
Қани, сен ҳам эй дунё, уйғон.
Бироқ дунё сокин,
Шунчалар сокинки,
Ёқасидан тутиб дунёнинг
Силкитгинг келади
То
Ёмонлари тўкилгунича.

* * *

Савол берар менга жияним:
Амаки, биз Ер шарининг
қаерида яшаймиз?
Мен кўрсатдим Ер шаридан Ватанни.

Бирдан унинг кўзларида
зоҳир бўлди нимадир.
Аён эди, жавобимни
бир чақага олмади.

Аммо менга юрак ютиб,
амакижон, бу каби
жавобларни биламан-ку
мен ҳам дея олмади.

Нигоҳида бажо тийраклик,
Оз бўлса-да мендан бир ранжиш.
Унинг кўзи билан таъқиб этарди
Мени довдиратиб қўйган ачиниш.

Сўнг ортига бурилди ўйчан
Ва ташлади вазмин қадамлар.
Мен ҳам ундан сўрай олмадим
Яшашини қайда одамлар.

КЕЛ, МЕНГА ҲАМДАМ БЎЛ...

(туркум)

1

Сиз: аждаҳо йўқ,
Аждаҳолар
Эртақда, дейсиз.
Унда Орол қани,
Қани менинг яшил боғларим?

2

Қадрига етмаган
Кемаларнинг
Кўзига қум
Сочмоқда
Орол.

3

Қачон тушунамиз
Орол ҳасратида
муножот ўқиётган шамолни.
Балки у ҳам чанқагандир,
Томоғи ҳам қуриб кетгандир балки.

4

Сўкманг, нега сўкасиз
Қум тўзонларин —
Оролнинг
Энг содиқ
Фуқароларин.

Кема эмас булар,
 Жангда жангоҳни
 Ташлаб кетмай
 Ҳалок бўлган
 Ботирлар.

Кемалари —
 Болалари ўлган Орол
 Қачон
 Йўқлаб келар
 Уларнинг қабрин.

ИЛМ

Англаб қолдим, бураб чизилган роҳим,
 Бир кун мусаввирни тутади оҳим,
 Аммо сен тоқатлар қил деган, илм,
 Мени шу тоқатдан айирма энди.
 Дилга дарзлар тушди ўйласам элим,
 Бир кун ўз қаддини тикларми тилим?
 Эй, сен, эй, қаноат қил деган, илм,
 Мени қаноатдан айирма энди.
 Атрофларга боқдим эл бўлар деб ким,
 Меҳрибон кўрмадим, зил кетди кўнглим.
 Шунда нажот берган — юпатган, илм,
 Мени шу нажотдан айирма энди.
 Аста-аста ишга ўрганди кўлим,
 Ҳаром-ҳаришлардан покладим жисмим.
 Менга ҳаёт берган — яшатган, илм,
 Мени шу ҳаётдан, айирма энди.
 Бир кун борлигини билдириб руҳим,
 Деди: эрк, озодлик, менинг ҳуқуқим.
 Руҳимга қанот бахш айлаган, илм,
 Мени шу қанотдан айирма энди.
 Энди ҳар тонг эрта бошлайман куним,
 Толиблик қиламан, нурланар кўнглим.
 Толибликни одат қил дегин, илм,
 Мени шу одатдан айирма энди.
 Бир кун кўрсатар-ку ўзимни комим,
 Мен йўлга тушганман, етмоқ илинжим,
 Сафар — саодатнинг дарғаси, илм,
 Мени саодатдан айирма энди.

ИШОНЧ

Саҳнада фил рақсга тушар,
Чапак чалар қутлаб оломон.
Оёқ билан эгасин қучар,
Ҳамма одам қойилу ҳайрон.

Юксак ишонч оддий бир филга,
Унга қандай ишонди одам.
Биз-чи, баъзан буюк бир дилга
Ишонмасдан келтирамиз ғам.

ОСМОН, ҚУЁШ, САБО ВА УЛАР ЯХШИ КЎРАДИГАН ҚИП- ҚИЗИЛ АТИРГУЛ ҲАҚИДА ЭРТАК

Осмон, Қуёш, Сабо, Атиргул.
Гўёки ҳеч нарса бўлмаган,
Гўёки ҳеч нарса бўлмайдигандек.

Тонг.

Сабо билан ўйнаб ўтирган
Гулни кўрган Қуёш қизишиб
Унинг шабнамларин —
Мунчоқларин бирма-бир юлди.
Кейин ифорларин сура бошлади
Қилдай нафис тумшуғи билан.
Қуёшнинг бу қилиқларига
Осмон чидолмайин
Қовоғин уйди,
Бўкирди у гулдурос солиб.
Кейин... кейин
Кўз ёшлари ила
Юва бошлади
Гулнинг вужудидан
Сабо билан Қуёш изини.

Ҳар баҳор аҳвол шу:
Сабо, Қуёш, Осмон
Гулни талашар,
Гул эса яшнар.
Кўп ғалати можаро-да бу.
Қуёш ғолиб келди ниҳоят,
Гулу Қуёш бир-бирига
Қаттиқ боғланиб қолди.
Кунлар ўтди.

Во ажаб,
Гул негадир ўзгариб қолди.
Тебраниши, туриши бежо,
Аллақандай маъюс,
Кулгуси рангсиз.
Ойлар ўтди.
Эҳ, бечора гул,
Буткул сўлиб,
Сарғайиб қолди.
Қуруқ сумбат қолди
Қип-қизил Гулдан.

Қуёш энди
Аввалгидек шошилиб чиқмас.
Тинкаси қуриган чоллар мисоли
Аранг кўтарилар тоғнинг ортидан.
Беҳудуд самода тентир гарангсиб.
Сабо яктагидан тортқилаб унинг
Қаратмоқчи бўлар ўзига,
Кўрсатмоқчи бўлар
Кафтларида кўтариб юрган
Гулнинг сариқ япроқларини.
Осмон Қуёш устидан кулар,
Асабий қаҳ-қаҳлар,
Гумбурлар гоҳо,
Ҳазабларга миниб дўқлар уради,
Совуқ нафасини пуркар Қуёшга.
Кейин йиғлаб-йиғлаб
Гул жасадини
Ўрай бошлар оппоқ кафанга,
Сўнг оппоқ қабрга қўяди уни.
Ҳар кузда аҳвол шу:
Ногоҳ Сабо, Қуёш, Осмон
Англаб қолишар
Қизил Атиргулдан
Жудо бўлишганини.

Кейин узоқ-узоқ —
Ойлаб мотам тутишар.
Кўкка қараб нола қилишар,
Тирилтириб бер, деб
Гулгинамизни.

Гоҳо бирга,
Гоҳо навбатма-навбат.
Ўзлари ҳам тек турмас сира:
Сабо нозик қўллари ила
Тимдалайди оппоқ қабрни.
Унинг нафис бармоқчаларин
Илитиб туради Қуёш дам-бадам.
Бир куни Гул
Бўй кўрсатади.
Оҳиста қимирлар.
Осмон бу навниҳол Гулга термулиб,
Йиғлаб юборади қувончдан.
Гул бир бора қаттиқ аксириб,
Узр сўрар
Қаттиқ ухлаб қолгани учун.

Сабо рақсга тушар,
Қуёш жилмаяр,
Осмон ҳам маҳлиё
Боқади Гулга...
Осмон, Қуёш, Сабо, Атиргул.
Гўёки ҳеч нарса бўлмаган,
Гўёки ҳеч нарса бўлмайдигандек.

УЙҒОНИШДАН ЎЗГА ТОЛЕ ИЗЛАМА

Оғочлар гуллади, очун уйғонди,
Олислар уйғонди, яқин уйғонди,
Товушлар уйғонди, сокин уйғонди,
Ёмғир, гулдураклар, чақин уйғонди,
Қани, энди сен ҳам, эй қалб, уйғонгин!

Одамсан, умрингни чиқарма йўққа,
Қара, гиёҳлар ҳам ўсарлар тикка —
Қуёшни соғиниб талпинса кўкка.
Саболар уйғонган, шамол уйғонган,
Табиат — исёнкор аёл уйғонган.

Уйғонишдан ўзга излама толе,
Фақат уйғонишда бахту камолнинг,
Баҳор сенинг эмас, Ернинг иқболи.
Тириклик аталмиш сарбон уйғонган,
Дақиқа, кун, ойлар — карвон уйғонган.

Баҳорга гулдурак, чақмоқ не даркор?
Табиатга яшил сўқмоқ не даркор?
Эй қалб, асли сенга сабоқ не даркор?
Товушлар, имолар — дарак уйғонган,
Сўроқлар, жавоблар керак — уйғонган.

СОҒИНЧ ДАЪВАТИ

I

ОНАМГА

Қимтиниб, энтикиб
Сиздан оқ йўл сўраётирман.
Мен оғир бир йўлни кўраётирман.
Бу йўл Тошкентгами, Масковгами
Элтгувчи йўллардек
Фориғ этилмаган
Хавотирлардан.

Йўқса этармидим сизни безовта.
Оёқларим собит турарлар,
Қўлларим бардош-ла беллаша олар,
Тилларим ағёр-ла тиллаша олар.
Тилим сизники-ку,
Сўзларни беҳуда сўзламас улар,
Қўзларим сизники,
Қамашмас, юмилмас, йиғламас улар.

Нечун титраяпсиз,
Туйдингизми айрилиқ ҳидин?
Қайғурманг!
«Шукр!» — денг, «Шукр!» — денг, она,
Беш йил тақиллатдим мен бу эшикни.

II

ОНАМ ВА ТОНГ

Улар шундай яшашар иноқ,
Бир-бирларин қилишмас хафа.
Гоҳида тонг, онажоним гоҳ
Эрта турар ҳар гал, ҳар дафъа.

Онам турса алқаб ҳар туннинг
Этагини кўзга суртади.
Сўнг меҳрибон нигоҳи билан
Дугонаси — тонгни туртади.

Тонг уйғонар ва ҳар галгидек
Хижолати бир лаҳза ортар,
Сўнгра эрка қизалоқ каби
Ўзин онам кўксига отар.

Кун бошланар шундайин фараҳ —
Меҳрибонлик, эркалик ила.
Юмушга йўл оларлар икков
Бир-бирига шодмонлик тилаб...

Тонг уйғонса, деразамиздан
Секингина келару кириб,
Уйғотади онажонимни
Янги куннинг бўйин уфуриб.

Онам туриб ширин жилмаяр,
Кулгисида хижолат, раҳмат.
Қизалоққа айланар онам
Шу илоҳий дамларда фақат.

III

ОНА

Ҳовли, супа, тўрт дарахт — бир бог.
Онам секин урчуқ йигирар.
Деразага қараб қўяр гоҳ,
Гоҳ ўзига ўзи гапирар.

Истаги зўр келиб гоҳида
Дарвозага томон етаклар
Ва ноумид қайтар чоғида
Маъюс тортиб қолади барглар.

Япроқларнинг содиқ унига
У жимгина қулоқ тутади.
Дарвозага бот-бот кунига
Ўзи билмай келиб кетади.

Ўтолмайди ҳовлидан нари,
Тўрт дарахтга тўлмайди кўнгли —
Келар бўлса, барглар сингари
Ёлғизлигин билмасин ўғли.

IV

МАКТУБ

Яна сендан узоқда,
Кўп хаёлга банд яна,
Шеър ёзиб ўтирибман
Сени соғиниб, она.

Нечун менга сўйлардинг
Тун, ҳилолнинг тилидан?
Алпомишга кўз тиккан
Қалмоқларнинг элидан?

Атрофда тун, тинч ҳаёт
Секин-секин оқмоқда.
Деразамдан яримта
Ҳилол маъюс боқмоқда.

Нечун у бунча ғамгин,
Безовтадай кезади?
Бу кезиш тафаккурим,
Яра бўлиб эзади.

Ерга тушгиси келмай
Учиб юрар хазонлар,
Кўксимга бош суқмоқда
Бошпанасиз армонлар.

Сен шоирмидинг, она?!
Армонларинг ҳадсиз, мўл.
Илғаяпман, ҳаётинг —
Мушт бўлиб тугилган қўл.

V

СОҒИНЧ ДАЪВАТИ

... Демак, кетиш керак. Кетаман.
Вокзалга йўл оламан шошиб.
Кассаларда одамлар тирбанд,
Эҳромдан муқаддас кассалар қоши.

Кимнидир туртаман, кимдир туртади,
Кассирнинг дийдори бир умрлик йўл.
Кимнингдир кутмоққа сабри етади,
Менда-чи, тугаган. Ва силтайман қўл.

- Қаёққа оласиз?
- Ошга.
- ... («Минг афсус»)
- Кечирасиз, балки йўлимиз бирдир?
- Навбатни мен эмас, чиқарган улус
- ... («Файласуф экан-ку, йўлда жин ургур»)

Кассага яқинроқ турган бир содда
Талаба йигитга ишора қилиб,
Сулҳ таклиф этаман ва ўтиб олдга
Орага кираман аранг суқилиб.

Кимдир пўнғиллайди ёшлар ҳақида,
(«Кексайиб туғилган чоғи, энағар»)
Турфа хил нигоҳлар тегар орқадан,
Лаънату ва ундан баттари ҳам бор.

Пулни узатаман:
— Қаршига. Битта.
— Обший.
— («Сенинг нафсинг»). Энди, илтимос.
У менинг кўзимга боқар албатта
Қайтими қолади дегандай, холос.

Тешиб чиқсин дея мен ҳам кўз билан
Билетни оламан плацкартнийга.
Ўз-ўзимга оқ йўл тилаб қўяман:
Саломат етсак бас қадрдон уйга.

VI

қайтиш

Тошкентдан «Тожик»ка ярим кунлик йўл —
Эҳтирослар ичра кечади осон.
(«Қишлоғим, мен сенга қайтыпман буткул,
Кўргим келаяпти сизни, онажон!»)

Она, сочингизга юзимни кўмиб,
Соғинчнинг бўйидан тўйиб ҳидлайман.
Айтган гапларингиз жойига қўйиб,
Сизга деб, сизни деб хизмат қилгайман.

Маида, деб, ҳеч қачон ўгирмасман юз,
Сув ҳам келтираман, ўтин ёраман.
Қанчалик серташвиш келса келсин куз,
Пода боққани ҳам ўзим бораман.

Томларнинг қорини курайман ўзим,
Мўрини поклайман ҳар гал курумдан.
Ёнингизда юрсам порлагай кўзим —
Безовта бўлмасман ўтган умримдан.

— Салом! Онагинам!
Мана, мен келдим.
Ўзимни келтирдим сизга бутунлай.
(«Сочларидан ўпмоқ учун эгилдим,
Сочлари — ёришган саҳардай, кундай»).

* * *

Мен ҳаётнинг остонасидан
Эндигина ҳатлаган одам,
Қимтинганга ўхшайман минг йил
Ичкарига қўймоққа қадам.

Бирор кимса ёнимга келиб
Ҳеч менинг ҳолимни сўрмади.
Мен ҳаммани кузатдим минг йил,
Минг йил мени ҳеч ким кўрмади.

Чумолидек қатор ва қатор
Ўтишдилар шошиб, суриниб.
Кўрмадилар баъзида, ҳатто
Кетишса-да менга урилиб.

Ғалати бир сарсонлик ичра
Туравердим безабон, карахт,
Остонада ботган оёғим
Илдиз отди мисоли дарахт.

Япроқларим куйлар безовта:
«Биз одаммиз, дарахт эмас.
Минг йил бизни ҳеч ким кўрмади,
Энди кўриб қолишмаса бас!»

* * *

Маяюсгина хаёлга ботиб,
Неларгадир қўл чўзган онлар
От чоптириб кетар қайгадир
Ўн еттинчи йилги қурбонлар.

Асрим, асрим, — дейман ўкиниб,
Сен қоришиб қолдинг тупроққа.
Сендан қувонч саслари эмас,
Ғўлдирашлар келар қулоққа.

Ялқовроқмиз, лоқайдмиз, озроқ,
Раҳмдилмиз меъёрдан ортиқ —
Битта кўзни ўйиб олганга
Иккинчисин қиламиз тортиқ.

Сал нарсага қилганча шукр
Яшаяпмиз сўқир дил билан,
Одамлар бор, ўзига бўстон
Қуриб олган ҳаром пул билан.

Маъюсгина хаёлга ботиб,
Неларгадир қўл чўзган онлар,
От чоптириб кетар қайгадир
Ўн еттинчи йилги қурбонлар.

ЁМОНЛИК

Ёмон —
Мўл юрсангу
Сўнгсиздай туюлса
Ўзинг дафн этилган қабристон.
Лаҳзалар арвоҳи қаршингдан чиқиб
Гадо қизча каби қўл чўзиб
Галма-гал сўрашса сендан тириклик.
Ахтарган нарсангни сендан сўрашса,
Қабристон тугагач, йўл ҳам тугаса —
Ёмон.

СЕВГИ

Куз ёмғири. Аччиқ изғирин.
Манзил узоқ. Кетяпмиз яёв.
Гаплар айтгим келади ширин
Кўзларингга термулиб бирров.

Мен осмонга қарайман, сен ҳам
Унга қараб қўясан, кейин —
Иродангни этиб мустаҳкам,
Менга далда берганинг тайин.

Йўлу ёмғир, изғирин, жимлик
Савамоқда бизни ҳамжиҳат.
Табиатга хос бу ҳоқимлик,
Унга бир сўз деб бўлмас фақат.

Кўрдим, чарчаб, ҳориб қолдинг сен,
Аммо сабринг етарли — мўл-кўл.
Яна кўкка бир қараб, кейин
Сен томонга узатаман қўл.

Рад этасан. Ҳаммаси маълум.
Сўнг енгилроқ оласан нафас.
Сен биласан, нимадир ўлим,
Сен биласан, нимадир қафас.

ЮРАККА

Бир оз вақт бор ҳали
Тонг ташрифига.
Ҳаёт ташрифига
Бордир бир оз вақт.
Юрагим,
Уйғоқ тур, юрагим!
Юрак, қаноат қил,
Қаноат!

Тун яйраб юрибди,
Шафқатни билмас,
Жағи катта очиқ —
Ютмоққа шайдир.
Юрак, эҳтиёт қил ўзингни,
Йўқса, тонг отмайдир.

Муҳими ишончни йўқотма,
Дарз тушмасин кулгуларингга.
Неки бор — барини тонгга элтгали
Қаттиқроқ ишонгин елкаларингга.

Бу тун
Ўн саккиздан
Ўтган қизлардек
Соатлаб ўзига бергандир оро,
Сал чалғисанг басдир,
Қўлинг чўзилар
Ва зулматда қолиб кетадир дунё.

Юрагим,
Ёввойи лаззатдан кечгил,
Осмондек ювиб тур доим йўлингни.
Тун томон чўзилса,
Аямай,
Ишонч тиғи билан кесгин қўлингни.

РҰШНОЛИК

Бас...с!
Ҳеч бир нарса керакмас, гулим,
Орзуларга узоқ алдандим, етар.
Мен ишқ — осмон, деб адашдим,
Мен ишқ — осон, деб адашдим.
Юрак бут — омон, деб адашдим.

Бас...с!
Осмонларда яшашдан тўйдим,
Қанотим оғирлик қилмоқда.
Мен энди тош,
Метеор каби
Отилган Ер томон.
Йўл узун, йўл узоқ, йўл йироқ,
Сен — орзу, сен — ҳаёт, сен...
Бироқ, бас.

Билсам, мен бир
Тўқ, башанг,
«Зиёли» гадо эканман —
Бир тош,
Метеор каби
Отилган Ер томон.
Нега ёмғир эмас,
Нега қор эмас?

Сен буни биласан,
Сен — Замин,
Бардошинг улуғдир,
Тоқатларинг тоқ.
Мен эса...
Мен энди метеор каби
Сен томон отилган
Тошларга тўқнашгум сендан олисда.

ЖАРАЁН

Нечун тегдингиз бу ниҳолга,
Бу гулни не учун уздингиз?
Лаззатга ўч юрак қондими
Қафасга ўргатиб қўйиб тўтини?

Нималар топдингиз
Дарахтларни кесиб,
Тоғларни қўпориб,
Дарёни тўсиб?
Нечун бола аразласа нуқийсиз?

Тегманг, узманг, қўпорманг, тўсманг! —
Десам мендан куласиз албат.
Ақллисан, дейсиз, ҳаддан зиёда.

Тоғларни қўпориб,
Дарёни тўсдингиз —
Малайга айланди ҳофиз кечалар,
Дарёларнинг қўшиғи тинди,
Чўққилар кўринмай,
Юлдузлар мўраламай қўйди
Деразалардан.

Сиз-чи, ў, сиз ҳамон ўшасиз —
Ақл деворлари ила ўраб дунёни
Одам қилмоқчисиз.
Дунёлиги қоларми унинг
Одам бўлган куни?

* * *

Шеър битсанг,
Айтайлик, бир гул ҳақида,
Келиштириб битсанг гулнинг сеҳрини.
Қаерда ва қачон ўқима шеъринг —
Бирдан учиб келиб болари
Лабларингга оҳиста кўнса,
Кўнса у лабингдан
Эндигина учмоқ истаган сўзга,
Аллақандай лаззат аралаш
Ёқимли бир оғриқ туйсанг сен сўгин.
Ўпмоқ истасангу
Боларининг қанотларидан,
Чўчиб кетади деб
Ташвишга тушсанг
Ва кўксингдан отилиб
Чиқмоқчи бўлган
Боларига ўхшаш йиғини
Боса олмай хунобинг ошса.

Кейин, кейин учиб
Кетаётган боларининг
Ортидан термулиб
Беихтиёр йиглаб юборсанг.

МУСИҚА СЕҲРИ

Хазонрез куз. Тун — кўркам, дилбар.
Намхуш ҳаво. Ой, юлдуз, сабо.
Йироқлардан мусиқа келар,
Ҳазин, бирам дилтортар аммо.

Ким экан-а, қай бир тинчимас,
Нечун бунча қилмаса нола?
Афтидан, у муғанний эмас,
Афтидан, у ёвқур бўз бола.

Секин, секин ўрлаган оҳанг
Чалинмоқда кўзим, ёдимга.
Бу куй эмас, аллақандай жанг,
Аммо юриш бошлаган кимга?

Мен ўзимни ағёрми билиб
Пусинаман, жовдирайман жим.
Сўнг ўзимдан ўзим уялиб
Енгилгина ташлайман одим.

Оҳангига чулғайди садо,
Энди унга мен буткул банди.
Хотирамдан айрилдим, ҳатто
Мусиқага ипсиз боғландим.

Болалари ўлган жондордай
Ойга хомушгина тикилдим,
Эзиб-эзиб инграйверди най,
Кўнглимдаги кирлар тўкилди.

Аста-аста қайтдим ўзимга,
Ақлим, ёдим тикланди бари.
Аста-аста қайтдим изимга
Япроқ ёзган дарахт сингари.

Хазонрез куз. Тун — кўркам, дилбар.
Намхуш ҳаво. Ой, юлдуз, сабо.
Йироқлардан мусиқа келар,
Ҳазин, бирам дилтортар аммо.

СЕҲРГАРЛИК

Онам Ашурова Ражабга

Ҳар гал борсам, суюб, қучиб пешонамдан ўпади,
Шошиб, елиб бор дунёсин дастурхонга тўкади.

«Олинг!» — дейди, ўзи бўлса кўз узмайин термулар,
Мени шу дам қамраб олар ширин, нафис туйғулар.

Хижолату афсус ичра бирдан ўйга толаман:
«Эй, мен нечун бунча ношуд ва бемехр боламан?»

Мана бугун на чақалоқ, на бола, на ўсмирман,
Ўйлайдиган пайтим — кимлар опичлаган, ўстирган.

Мен эса, мен...». Гап бошлайман гоҳ онам, гоҳ ишимдан.
Опам дейди: — Кеча онам кирибдилар тушимга.

— Онам соғлар, биз ҳам, мана ўйнаб-кулиб юрибмиз,
Ажаб, сиз ҳам кеча онам тушларига кирибсиз.

Опам аста жилмаяди, мен ҳам секин куламан —
Улар нега бир-бирларин туш кўрарлар — биламан.

Болалигим — пошшолигим қайтиб келар шу дамлар,
Ана шундай сеҳргардир ёлғиз менинг опамлар.

ҚУРИЁТГАН ЖИЛҒА

(туркум)

Ўз ҳаётини яхшилаб олишга шошилмаган одам
дарё бўйида ўтириб сувнинг тугагини кутаётган
тентакка ўхшайди.

Горақий

I

Бу баҳорни ўқидим. Битди.
Гуллар сўлди. Барглар ҳам хазон.
Яшамоқдан зерикиб кетдим
Куз варағин очганим замон.

Ҳаво дилгир, ҳаво туманли,
Қовжираган зангори адир.
Мен кутмаган эдим бу онни,
Бошим гангир, кўзларим оғрир.

II

Эрмаклар тегди-ку жонимга,
Юрагим бўғзимга тикилган.
Менинг гамгин кўзларим йироқ
Кўл етмас ерларга тикилган.

Соғиниб яшагим келади
Жамийки одамни, оромни.
Мен ҳазм этолмас одамман
Таъманинг ҳиди бор саломни.

Теграмда ҳаётга ўхшаган
Нимадир туну кун гимирлар.
Одамлар бетиним, жонсарақ —
Турмушнинг кўйида қимирлар.

III

Тирикману яшамаяпман,
Сен йўқдайсан, йиллаб кутганим.
Фақат менинг ўзимга аён
Қачонлардир ўлиб кетганим.

Тирикману яшамаяпман,
Мени боғлаб қўйган қандай куч.
Ёниб, қақшаб югурган билан
Ўликларга келавердим дуч.

Бақирмоқчи бўламан, аммо
Овозини чиқармай ўлган.
Атрофдан ҳам эшитилмайди
«Мен тирикман!» — деган бир овоз.

Одамларга термуламан жим
Умид, ишонч орзуси сўлган:
Манов одам армонга чўкиб
Овозини чиқармай ўлган.

Анависи тирикчиликнинг
Қучоғида чириган, йитган,
Ҳув, анави новча йигитнинг
Нозиктаъб қиз бошига етган.

Йўл оламан майхона тараф
(Ўликларга термулмоқ нечун?)
Май ичаман ўзимни сўкиб,
Тирикларнинг соғлиғи учун.

IV

Кўкрак қафасимни силтайди юрак,
Мен-чи, ҳаммасидан ўгирганман юз.
Аммо бу юракни тингламоқ керак,
Унинг қаршисига чўкканимча тиз.

Э воҳ, буни бажармоқ оғир,
Борми мадад бергувчи даҳо?
Мен баридан қочганман, охир
Севгимга ҳам айтдим алвидо.

Тирикчилик баҳридан кечиб,
Нимани ахтардим беором нукул?
Келажак елкамга қўл ташлар ичиб,
Ўтмишим кўзимга кўринар бир пул.

Хира туман ортидан эмас,
Қачонлардир мен севган пари
Кўринса-да, боқсам-да бирпас,
Кетмоқликни иштайман нари.

Аммо қайга? Нечун? Нимага?
Бўлди, етар! Менга барибир —
Ортиқчаман энди ҳаммага,
Ҳамма менга ортиқча ахир!

ЗАМИН ЧОРЛОВИ

Замин қалқир,
Замин лангарини йўқотган гўё.
Яшаш эса осон,
Бу омонлик қимматга тушган.
Бу осонлик қимматга тушар.
Неча Абдуллолар, Усмон Носирлар,
Учраша олмади бу неъмат билан.
Неча Абдуллолар, Усмон Носирлар
Ҳайиқмай яшашар шаккок висолдан.
Ўзбекларнинг асл фарзанди улар,
Миллат озми, элатлар озми?!

Замин қалқир,
Замин лангарини йўқотган гўё.
Мабодо Фирдавсий уйғониб кетса,
Ҳар битта миллатнинг тилида бўлган,

Ҳар битта элатнинг дилида бўлган,
«Шоҳнома»син ёқарди илк бор.
Сўнгра у ўзини отарди ўтга
Қайтадан уйғониб кетмаслик учун.
Замин қалқир,
Замин лангарини йўқотган гўё.
Яшаш эса осон,
Бу осонлик қимматга тушган,
Бу осонлик қимматга тушар.
Беш асрдан бери, беш асрдан буён
Навоийни таҳлил қилишар.
Гоҳида дарғазаб,
Гоҳо юкиниб
Кўринади менинг кўзимга:
«Қани мен якқалам айлаган халқим!»
«Майли, сен зиёрат қилма қабримни,
Тинглама мен битган куйни, кўшиқни.
Вале сен халқимга кўрсатгин, болам,
Юртимга кирадиган эшиқни».

Замин қалқир,
Замин лангарини йўқотган гўё.
Халқ гуллари, кўзларингни оч.
Халқ гуллари, кўзларингни оч!
Йўқса, Фирдавсийсиз қолажак очун,
Навоийнинг юрти сабил қолажак.
Замин эса қалқийверади,
Лангарин йўқотиб қўяди ростдан,
Яшаш...
Яшаш осон кечаверади,
Яшаш, ахир, ҳаддан ташқари осон.

* * *

... Га

Қанча яшашимни билмайман аниқ,
Ҳар қалай кўп эмас, бу ёғи аён.
Гоҳида тинч, сокин қабристон аро
Қаровсиз мозорим бўлар намоён.

Унда на сўлган гул, на бир битик тош
Ва на тупроғида томган кўз ёш бор.
Тонглар сокин, сокин қораяди қош,
Кутиб зерикканга ўхшар бу мозор.

Йиллар тумандайин келару кетар,
Ҳеч бир мавжудотдан нолимас сукут.
Шамоллар ўкириб кўксини йиртар
Букчайган мозорим бўлганда унут.

Мен-чи, мен барибир кутишдан толмай,
Унутмадимми деб қадам товушинг,
Совуқ лаҳад ичра истаб ётаман
Унут бўлган қабрим излаб топишинг.

Биламан, ўтмишинг сен меҳр қўйиб,
Қадрингга етмаган зотни сиёҳлар,
Барибир мозорим силайсан суюб,
Томган ёшларингдан қонар гиёҳлар.

Узоқ ўтирасан ўйчан, ғамсаро,
Қарғагинг келади мени, тақдирни.
Кўксингга кўчириб қайтасан аммо
Қаровсиз ва чўкиб қолган қабрни.

Ҳорғин судраласан бесас, сокин, жим,
Ўтмишга қарагинг келмайди минбаъд.
Илк бор ором топар кўксингда руҳим,
Кўксинг — мен қадрига етмаган жаннат.

БУГУН ҲАҚИДА ҚЎШИҚ

Кеча ўтди, ўтиб бормоқда,
Мен бугунга чиқяпман пешвоз.
Кун эшиги ғичирламоқда,
Ў, бу қандай ёқимли овоз!
Кеча ўтди, ўтиб бормоқда.

Куним кўнглим беҳуда ёқмас,
Одамлар, у менинг ўз куним.
У кечамдек чорак — тарқоқмас,
Соғинганим буткул бутуним.
Куним кўнглим беҳуда ёқмас.

Кечам мени қаттиқ толдирди,
Мени бўлиб-бўлиб харжлади.
Балки энг ягона йўлдир у,
Балки шу боисдан чарчадим.
Кечам мени қаттиқ толдирди.

Гарчанд у ҳам менинг ўз умрим,
Гарчанд унга қилмасман таъна.
Бугунимдек туrolмас у жим —
У гирдобли ёвуз пўртана.
Гарчанд у ҳам менинг ўз умрим.

Ў, мен ундан қаттиқ қўрқаман,
У ҳаётим, менинг ёзмишим.
Унга боғлиқ ҳар нарса, зотан,
Охиратим, қанот ёзишим.
Ў, мен ундан қаттиқ қўрқаман.

Нечун кулмай, севинмай ахир,
Кун эшиги гичирламоқда.
Бу шодликнинг умри кунчадир —
Этар бир кун азоб чекмоққа.
Нечун кулмай, севинмай ахир.

Унда менинг бахтим мужассам —
Умримни улашмоқ имкони.
Қондиражак чақмоғини ҳам
Вужуддаги қирқ мингта жоним.
Унда менинг бахтим мужассам.

БИР КУН ТАРИХИ

Ғалати тун. Ғалати зулмат.
Фарқи йўқдир кундуздан сира.
Куёши йўқ бу туннинг фақат,
Юлдузлари кўринар хира.

Кўп ғалати. Ортга қайрилиб,
Кўролмайсан босган изингни.
Мўъжизани кўргандай кулиб,
Ортдан ўгирасан юзингни.

Айнан шу ҳол бўлади такрор
Илгарига қараган дам ҳам.
Оёқ остинг эса жилвакор,
Мафтун этар ҳаттоки ғам ҳам.

Ҳа, бу тунда орту олдиндан
Яшайжаксан беҳабар, беун.
Лекин яшай олмасан чиндан —
Аросатнинг ўзидир бу тун.

Ушбу туннинг юлдузларидай
Кўзинг хира тортиб борадир.
Кеч туғар ё ҳеч туғмасдир ой,
Қоронғилик ортиб борадир.

Бора-бора оёқ остинг ҳам
Кўрмасанг-да, чекмассан азоб.
Ҳар нарсага кўникар одам,
Ўргангандай касбига каззоб.

Фақатгина энг сўнги дамда
Ёришади бир дам шууринг,
Лаънат дейсан тунга — замонга...
Ва шу билан тугайди умринг.

Сен ётасан маъсум, бокира,
Пешонангда ажинлар қат-қат.
Ажабланмай одамлар сира
Дерлар: Худо қилсин-да раҳмат.

Хуллас, шундай ғалат тун, зулмат,
Фарқи йўқдир кундуздан сира.
Кўёши йўқ бу туннинг фақат,
Юлдузлари кўринар хира.

МЕН ЯШАЙ БИЛМАДИМ

Мен яшай билмадим, ўзимга аён,
Мени букиб қўйди сўнги йўқ қадар.
Ишонч зинасига чиққанда гумон,
Яшаяпман демак сўник, бесамар.

Биламан, умр бу эмас афсона,
Эртақдай тугамас руҳий ғалаён.
Бир қадар ўзингни сезсанг бегона,
Синдириб қўяди бешафқат гумон.

Лойқа хотирани титкилайман жим,
Ҳеч кўриниш бермас излаганларим.
Руҳимга телбалик қилади ҳоким,
Оҳ, нақадар разил ҳис деганлари.

Ўйлар гирдобиди тугайди бардош,
Ҳатто донишмандлик бўлолмас қалқон.
Ёшлик, бўлолмадинг менга елкадош!
Ақлим, мағлуб бўлдинг — чекиндинг омон!

Не учун бунчалик ўй, қадар, гумон,
Ҳасрат ботқоғига судрайман ўзни?
Нечун гувоҳ бўлиб турганда осмон
Қўйиб юбормадим энг керак сўзни?

Мен яшай билмадим, ўзимга аён.

* * *

Ер — чўкаётган одам...
Ким уни қутқазар, ким.
Мен қараб турибман, сен ҳам.
Турамизми чўккунча токим.

Ҳеч ким бу дарёни тўсмас,
Қуришин ҳам дарёни кутма.
Тўғри, дарё ваҳший, дарё маст,
Майли, ундан қўрқ, аммо кетма.

Келгин, узатайлик қўлни,
Бошқа йўлни билмаймиз энгиб.
Кўп оғир, деб ўйлама Ерни,
У — она Ер, жуда ҳам энгил.

* * *

Бас, изингга, қарамагин, бас,
Жазм этдингми, тушавер йўлга.
Кетмон ёки қилични эмас,
Аввало ол ўзингни қўлга.

Яшолмайсан тагин эркин, тинч —
Йўқса, бари кетади бекор.
Кетмон чиқса елкангга такрор,
Соҳибингга айланар қилич.

* * *

Мен қизиқмай қўйдим эртага.
Мени — ўттиз беш йил
Муттасил
Эртага қизиқиб яшаган одамни
тушунинг, биродарлар.
Нега, нима учун? — дея қизиқманг.
Бу мумкинмас, — дея қизишманг.

Ҳеч бўлмаса бир кунгина
шундай яшаб,
Исбот этмоқчиман
йигитнинг
қўлидан келадиган
яна бир ишни.

* * *

Ўтган умрим, ўз шахсий мулким,
Ҳеч ким уни ололмас тортиб.
Ўтмагани бузади тинчим,
Беролмайман мен унга тартиб.

Руҳим мудом қуш каби сергак,
Тушиб қолмай дея тузоққа.
Тоза ва пок яшашим керак,
Яшамоғим керак узоқроқ.

Йигирманчи — қартайган аср
Ҳар кун ёяр тузоқларини,
Орасига сепиб қўядир
Бахтиёрлик ушоқларини.

СЎҚМОҚДА

(достон)

1-қисм

БОЛАЛИК

I

57-йил.

Қишнинг илк оyi.
Бу oйнинг 11 и
Менинг расмий туғилган куним.
Балки севинишган,
балки битта томоқ
кўпайганидан
азият чекишган
момом, онамлар.
Отам-чи, отам...
Билмайман.

Онамдан сўрасам
гумон аралаш:
севингандик деди.
Балки алдагандир
яхшилиқ учун.
Шундайин ўйласам
отам ҳақида
уялиб кетаман
ўзимдан,
бироз қизараман.
Бахтимга бундай пайт
ёлғиз бўламан.
Бахтимга бирорта
ёлғон айтишга
мени мажбурламас
бундайин пайтлар...
Ҳозир ҳам ўзимни
сўкиб тураман
Ёлғизлик юракни
чангаллаганда.

II

58-

Қишнинг илк оyi.
Кунини билмайман
(Сўров кучим йўқ)
Отам мен ҳақимда
ҳеч нарса демай
(балки дегандирлар
сўров кучим йўқ)
Гўдақ тасаввурга
қайтганда.
Онамнинг сўзлари билан
айтганда —
Катта тўйга кетган,
бир кун келади...
Кў-ўп қутганман
мен ўша кунни.
Бормоқ ҳам бўлганман
мен ўша тўйга.
Сен улов минишни
билмайсан-ку деб,

мунғайиб термулган
бечора онам.
Отам «тўйда» бўлган йиллар!
Кўплар ҳазин тортган,
Онам минг бора
йиғлагандир. Мен
«Тўйга кетаман», деб
истаган пайтлар.

Бу йиллар
Мен отам вафотини
англамаган йиллар.

III

60-йилнинг
ўргаларида
61 нинг сўнгига қадар
Шифохона бўлган ватаним.
Эсласам: мовий кўзли
бир рус аёли
пайдо бўлар.
Бошқа ҳеч нарса.
4 ёшли гўдакнинг
мурғак онгида
бошқа нарсалар ҳам
қолиши мумкин.
Аммо эслолмайман.
Ўша рус аёли
дилини берган.
Тилин ўрганганман
ўша аёлнинг.
Она тилимдаги
барча сўзларни
бузиб айтар эдим
тортиниб.
Гоҳида айтмасдим.
Қайтганимдан сўнг
Уйга келарди-да
Қулмурад бобо
минг карра сўрарди:
«Ўрис онангни

софинмадингми?» — дея ҳар куни.
«Отам кетган тўйга
Олиб боринг», — деб
сўрагим келарди менинг ҳам.
Кулмурод бобони
яхши кўрардим.
Айғири бор эди,
Самани бор эди.
Ҳозир ҳам бор менинг
Кулмурод бобом.
Аммо айғири йўқ,
Самани ҳам йўқ.
Кичикроқ бир кўк эшаги бор.
Учрашиб қолганда
аҳволим сўраб,
сўрагиси келар
«Ўрис онамни»...
Жимгина кетамиз
ўз йўлимизга.
Мен уни, у мени
ўйлаб кетамиз:
«Кексайиб қолибди», —
дея ўйлайман.
«Йигит бўпти,
мияси бутун».
Сўнгра йигитлиги
тушар ёдига.
Шу тун туш кўраман:
Кулмурод бобонинг
саман отида
Тўйга йўл оламиз
мингашиб.

IV

Ота — бу сўз қанот экан.
Хотирамнинг деворларига
михланган мана бу
лаҳзаларнинг жонли сурати:
мўъжаз қишлоқ,
Биз — бир тўп бола
Ошиқми, чиллакми
ўйнаймиз ҳар кун.
Баъзи кун: тушдами

ёки кун қайтгач
Кўпларнинг отаси
қайтар бозордан.
Мен шунда кўрганман
болаларнинг қанотларини.
Бедана мисоли
«пир» этиб улар
учиб кетишарди
менинг қаршимдан.
Гоҳо мен ҳам
улар ортидан
учиб кетар эдим.
Аммоки ўқ еган
полапон мисол
Товушсиз қулардим
мурғак руҳимга.
Руҳим остин-устун
бўларди шунда.
Аммо ҳеч ким
ўқ узмагандек,
Ҳеч ким ушлаб
қололмас эди...
Баъзи кун: тушдами
ёки кун қайтгач,
ярадор дил билан
уйга қайтардим.
Онамнинг нигоҳи
етмас бир жойда
Тиззамни кучоқлаб
узо-оқ ўйлардим.
Қанотли болалар
учиб юрарди
кўзимнинг ўнгида
фаришта мисол:
Фулом учиб юрар,
Дўлан учиб юрар,
Баҳром учиб юрар,
Ёлғиз мен, ёлғиз мен
тиззамни кучоқлаб
Уларга қўшилиб
учмоқ истардим.

V

Йиллар...
Йиллар оғир кечди.
Оғир кечган йилни
айбламоқ керак.
Аммоки йилларни
айбламоқ оғир.
Йиллар — бу вақт.
Вақт эса турфа хил
шаклда бўлар.
У қувонч шаклида
бўлиши мумкин.
Мусибат шаклида
бўлиши мумкин.
У одам шаклига
кўпроқ ўхшайди.
Энди мен йилларни
айблашим мумкин,
жазолашим мумкин
йилларни —
Тошбағир ва нокас,
болалигимни ўғирлаган,
хаёлларни тортиб
олган йилларни,
Қулмурад бобони
айғиридан,
саманидан
айирган йилларни.
Худди шу йилларни
бўғизлаш учун
Энг сўнгги дамдаги
сўнгги кучим ҳам
сарф этгайман,
Токи бармоқларим
мана шундай йиллар
кекирдагини
суғуриб жон берсин.

VI

Йиллар...
6 да бўлганман —
63 инчи.

Бу йил хотирамда
қўшнимизнинг манфур
шаклида яшар —
Ёз бошлари.
Каттакон ҳовли.
Мен ўйинга ҳамроҳ
ахтарган мисол
Шабада имларди
ёзги қуюнни.
Соя сал секинроқ
қайтаётган пайт.
Онам билан
қўшнимизнинг
уйига ўтдик.
Супа. Уч-тўрт аёл
қўлида урчуқ.
Кимдир жун титарди.
Ҳовлининг четида тўрт-бешта бола
тупроққа беланиб
ўйнаб ўтирар.
Чопиб кетдим ўшалар томон.
Улар бири бирига
Кўз-кўз қилишиб
Сариқ ва кўк
қоғоз пулларни
ўйнашарди тупроққа кўмиб.
Унда билмас эдим
улар кўз-кўзлаган
пул нималигин.
Ва мен унда
билмаган пуллар
мен учун оддий,
чиройли қоғозлар эди.
«Олти ёш» елкамдан
недир босдим
негадир ўйнагим
келмасди сира.
Бу балки, қўлимда
чиройли қоғозлар
йўқлиги учун,
бу балки, болалар
чеҳраларида
имловчи овозлар
йўқлиги учун.

Хуллас, томошабин
бўлдим ўйинга.
Ҳа, ёзнинг бошлари
соянинг қайтиши
секинлашган пайт.
Шаббода имлаган
қуюн қайдандир
шамолни йўллади
ташрифдан аввал.
Шамол бир қур
ҳовли айланиб
сўнг ҳовли бурчига
урди ўзини.
Истаги не эди
Билмайман ҳануз.
(Ё ёқмас эканми
унга бу ўйин)
Ўйинга суқилиб
сочди чанг-тўзон.
Ҳаммамиз бир лаҳза
қўлчалар билан
Шошиб-пишиб
кўзларни юмдик...
Бир лаҳза, бир лаҳза —
болаликнинг адолатпарвар
кўзларини юмган
бир лаҳза
одам шаклидаги
манфур йилларни
лаънатлашни айтар бир умр.
Ширин болалигим
кўзларига қарай олмайман.
Хаёлда панадан
кузатар мени.
Югуриб келгиси
келар ёнимга.
Афсуски, минг афсус,
у билар:
кўзларига қарай олмайман.
Баъзан ҳамма айбни
ўзига олиб
узрлар сўрамоқ
бўлади мендан.

6 ёшда ўйин чоғида
шошиб-пишиб юмган кўзимни
20 йилдан сўнг
секин очяпман.

Қорачиқда — 6 ёшлигим,
Девордан ўғридек
ошаётган шамол,
чиройли қоғозин
йитирган бола,
Менга гумонсираб
тикилган кўзлар.
Бир лаҳза, бир лаҳза
менга гумонсираб
тикилган кўзлар
одам шаклидаги
манфур йилларга
лаънат ёғдиришни
ўргатди менга.

Рассом бўлганимда
чизиб берар эдим
олов рангида
сизга тухмат
нималигини.

Вужуд.

Даҳшатли тил билан
уни ямлаб бораётган олов
Кул бўлмоққа маҳкум
вужуддан
совуқ гумон билан
тикилган кўзлар.
Чиройли қоғози
йитган болани
нимадир йиғлатди — ПУЛ.
(Пул экан мен чиройли
дея ўйлаган қоғоз.
Қудратли куч экан.
Йитгач, кучи
лаҳзама-лаҳза
ортиб борар экан
довуллар мисол.
Йўлларида неки
учраса

топтар ва йўқотар
экан бетамиз.)
Йитган пул йўлида
онам билан
мен турар эдим.
Топтаб бўлган экан
қолганларни йитмасдан аввал.
Қўшнимиз шошганча
кела-кела бақира кетди;
— Ер юткур, қўлингдан
ташлама
деган эдим-ку!
(Биз титраб турардик
илонга дуч келган
полапон мисол)
Тирмизак! Пул қани?!
Қаерда ўтирган эдинг!
(Боланинг нигоҳи менга
қадалди.
Аёл кўзидаги даҳшатли тухмат
мурғак вужудимни
янчиб юборди.)
Гўё мен айбдордек
пул йитганига
Ҳали мен билмаган
қандайдир совуқ
сўзлар билан мени
қарғай бошлади.
Онам ўксиб,
ўртага тушди:
— Болада не гуноҳ,
уялсангиз-чи?!
— Сен уял, мегажин!
Уйма-уй нишхўрд тергунча
Етимчангнинг адабини бер!
Қўли эгри буни,
кўзига қара!
Ҳу, кўзинг тешилгур,
курумсоқ, додор!
(Кўзлар, менинг олти ёшли
мунчоқ кўзларим.
Мана сизга нечун
қарай олмайман.

Алвасти ҳам дош беролмаган
Бу кўзларга қандай қарайин.)
Онам тарсакилаб
юборди бехос.
(Хўнграб юбордим.)
Сўнг қўлимдан тутиб
кетмоқчи бўлди.
Даҳшатли бир довул —
кўшнимиз
тўсди қаршидан.
— Қутулмоқчимисан
шугина билан?
Етимчангга ўргатиб қўйиб
Қайтмоқчисан ими-жимида?
Йў-ў-ўқ! Пулни топсанг
топд...
Онам тетик тортди.
Йўқ, тиллашмади.
(Кейин, анча кейин
англадим бунди.
Тарозига қўйиб
бўлганди у чоқ
Довулнинг ва ўзининг кучин.
У довулни енгмоқлик учун
тилига эрк бермаган экан.
Кейин, анча кейин англадим
Эркнинг нажот эканлигини,
Эркнинг қувват эканлигини,
Эркнинг қудрат эканлигини.)
Аёллар қўшилди.
Довулнинг кучлари
қирқилди бироз...
Ховлидан чиқдик.
Мен хўнграб боряпман,
онам жим, маъюс.
Хануз бизни таъқиб
этарди довул.
Онам уйга кириб
хўнграб юборди.
Узини йўқотиб
йиғларди онам,
айтиб-айтиб
йиғларди онам.

Мен эса жим, маъюс
Тош кўзларим билан
унга боқардим.
Мен чиндан отасиз
қолгандим у кун.
Мен бирдан, мен чиндан
каттариб қолгандим у кун.
Онам уввос солиб,
Мен тош каби
унсиз бақриб
фарёд чекар эдик.
Бу фарёд, бу фарёд, бу фарёд
Одам шаклидаги
манфур йилларни
янчиб ташламоққа
чорларди мени.
Болалигим,
б ёшгинам,
мендан ўксимагин
кўзларимга термулмайдидеб.
Кўзларингга бир бор
термулмоқ учун
Агар, агар жоиз бўлса
бир боргина термулмоқ учун
Ўзимни бахшида этмас эдимми!
Сен панадан кузатмай мени
Югуриб келавер
қучоқ очгайман.
Узрлар сўрамоқ
истама мендан.
Сен булоқ сувидек
шаффофсан ахир...
Аммо ўксимагил,
кўзларингга бор меҳри билан
тикилгувчи аёл бор — ОНА.
Сенинг тошдек қотган
кўзинг қошида
ўзини йўқотиб
йиғлолган АЁЛ.

2-қисм

кўприк

I

78-

Октябрь

18-

менинг яшай бошлаган куним.

Мен бу кунга етиб келгунча

21 йиллик йўлда тентидим.

Мақтаб — 10 йил.

Бу ўн йилнинг

ярмидан кўпи

Пахтазорда кечган —

Ягана, ўтоқ, терим.

Ундан олган тажрибаларим

Шеъриятда қўл келар роса.

Мана бу ўн йилни

ягана қилсам,

5 йили қолади.

Бироз шафқатсизлик

қилмадиммикин?

Тушунинг,

мен маҳкумман

шундай қилмоққа.

Токи кечагина

ўрни битирган

ўспирин бир ортига қараб

юлиб ташламасин

умрининг лазиз дамларин.

Пахтазор ёш, илмга чанқоқ

Лаҳзаларнинг қабри бўлмасин.

Пахта — миллий

ифтихорнинг юзи

қора бўлмасин

десангиз тушунинг.

Биз ишлардик

болаларга хос,

Мукофоту таъмадан нари.

Пул ҳам беришарди

Пул — меҳнат ҳақи.

Имзо ҳам чекардик,
Аммо ўн йил
мобайнида
ҳеч бир муаллим
бизга берган таълими учун
қўл қўйдириб олмаган биздан.
Биз эса
Имзонинг кучини
билмасдик ҳали.
Болаликнинг дунёси рангин,
Болаликнинг рангин дунёси катта.
Болалик ҳар қандай ғаму
кулфатни
дунёсининг бир бурчагига
ташлаб қўйиб, кулиб
кетаверади.
Буюк фожени ҳам
мисқолдай шодликка
алмашар осон.
У шунчалар дилбар,
шунчалар сахий.

Биз учун:
ғўза — ботаника,
Ўғит — химия,
трактор — физика,
табелчи — алгебра
эди у пайтлар.
Адабиёт, адабиёт эса
бизларни соғинган,
бизни қўмсаган,
унинг борлигини
билмаганмиз биз.
Бизнинг мактаб.
Тили бормиди,
Забони бормиди
бизнинг мактабнинг.
Агар унинг тили бор бўлса
чириб йўқолишга
маҳқум бўлмасди
мактабдошларимнинг 90 фоизи.
Асли оралагим
келмас бу боғни

Аммо хотиралар олар қистовга.
Борсам, пешвоз чиқса мактабим,
Масхара қилса ҳам кўрсатса тилин,
Аммоки боришдан кўрқаман —
Биламанки, ҳали тили чиқмаган.

* * *

Биз ўқидик.
Аммо бир куни
мактаб фаслин
хаёлда кезиб
бир нарсани англадим бехос —
бўлар экан ўн йил
ўқимасам ҳам.
Нимадир узилиб
кетди кўксимдан,
Ва ўзимни муаллақ сездим.
Гўё икки қирғоқ
этаklarини
туташтириб тургувчи кўприк
қулаб тушди улкан дарёга.
Баъзан ўтгим келар
ўнг қирғоққа.
Чопгим келар
ўнг қирғоқнинг этаklarида.
Узоқ-узоқ термиламани
фамгин, ўйчан ортга қайтаман.

II

78-
Октябр
18-
менинг яшай бошлаган куним.
Мен бу кунга етиб келгунча
21 йиллик йўлда тентидим.

* * *

75-йил.
Июл.
ТошМИнинг
умумий ётоқхонаси.

Абитуриентман.
Қаршимда тўрт улкан
чўққи турарди.
Вазифам — забт этмоқ.

Ётоқдан китобнинг ичига кўчдим,
Яшаш оғир экан китоб ичида.
Ҳар замонда табиий истак
Китобнинг ичидан етаклаб чиқса
Толғин кўзлар билан атрофга қараб
Кексайиб қолгандек сезардим ўзни.
Нимадир безовта этарди тун-кун.
Нелигини билолмай, қайта
Китобнинг ичига кириб кетардим...
Уч чўққидан ўтдим. Ҳаммаси «яхши».
Бир чўққи қолганди. Мени ютуқлар
Талтайтириб юборди беҳад
Мени тун-кун безовта этган
Нимадирни унутдим буткул —
Мендан ўтди тўртинчи чўққи.
Нимадир ўзини танитди кейин —
Билимсизлик экан кўзлари чағир.
Шууримга парчинланиб
қолди сурати.

Бу суратнинг «Сағри тери»¹ дек
тилсимини англадим кейин.
Тафовут бор икки ўртада,
бу сурат терининг тамоман акси:
Ўша йили сурат кафтдеккина эди:
Тун. Қишлоқ.
Одамларнинг гап қилишидан
Қўрқиб уйга йўл олган бола —
Уят чангалида қолган ор-номус.

III (қўшимча қ и с м)

Энди сурат анча кенгайган
Қаршисида узоқ ўтириб,
Кўп нарсани кўраман аниқ.

¹ О. де Бальзак. «Сағри тери тилсими» асаридаги сағри тери.

Аммо бойваччаларга хос
Силлиқ, айш-ишратли
ҳаётни эмас,
юмшоқ диванлару
хушбичим оёқми,
бўлиқ кўкрак
жувонларни эмас,
менга интиқ, мени кутаётган
Пулга муккасидан
кетган қишлоқни.
Тузалмоғи инкор этилган
тарих қатларида
чанг босиб ётган
оқ хатоларни.
Оператсия столида
ётган бемордек
Инфаркка чалинган
ерни кўраман.
Ҳаммаси, ҳаммаси учун
айбдор сезаман ўзимни.

IV

78-

Октябр.

18- менинг яшай бошлаган куним.

Мен бу кунга етиб келгунча

21 йиллик йўлда тентидим.

* * *

Ҳарбийда икки йил.

Нафратим тимсоли —

қурол ўргандим.

Отамнинг мозори ётган тупроққа

Келгинди оёқни қўймаслик учун,

Онам дийдорига термулган онлар

боқиб сира тўймаслик учун.

Ложувард самога бахтли диёр деб,

Кўзлари тим қора суюкли ёр деб

Яшаш соатларин бошламоқ учун,

Ҳарбийда икки йил

нафратим тимсоли — қурол ўргандим

Россиянинг қалин ўрмонларида.

* * *

Худбинлик ва қурол — антипатиям.
Худбинликнинг ҳар қандай тури
Келажак кўксига қадамоқ учун
тайёрланган пармаловчи ўқ.
Миллион йиллар бурун
қуролнинг энг содда турин ҳам
Қайсидир бир худбинлик туққан.
Шу боис ўзи ҳам
фақатгина қуролдан қўрқар.
Худбинлик йўқолган кунни оламдан
қуроллар бошқа бир — айтайлик,
комбайн шаклига кириб
одамларга хизмат қилаверади.

V

78-

Октябр.

18 — менинг яшай бошлаган куним.
Мен бу кунга етиб келгунча
21 йиллик йўлда тентидим.
21 йилнинг сўнгги 4 оий.
Яшаш соатларин манзилгоҳига
мени элтмоқ учун келдилар шошиб.
Аммо менинг
Шу сўнгги 4 ойга,
қишлоғимнинг ҳар бир
зиёлисига
Тенгдошларимга,
Ва қолган анчайин
қишлоқдошларга,
Қишлоқни пул ҳиди
босган ҳавога
чексиз нафратим бор.

* * *

Тун яримдан оққан.
Сигараю арақ ҳидидан
бўғилган ва димиққан хона.
Ва туннинг йўқликка
бадарга этилган

чириб бораётган
машъум парчаси.
Қартага бор қуввати билан
Очкўзларча қадалган кўзлар.
Ўртада пул, кулдон,
совиб қолган чой.
Ўн чоғли эркак —
кўршапалак мисол
зулматдан тириклик
ахтарган зотлар.

36 қарта айланар бетин,
қалтироқ қўлларда ҳовучлайди жон
Пул — тақдир бундаги эркаклар учун,
Зулмат чангалида инграйди виждон.

36 қарта.
Мен ҳам айланганман
Сўнгги тўрт ойнинг
тунги кемасида унга қўшилиб.

Бир тун мен
кеманинг палубасидан
Манзилга кўз тикдим ненидир қўмсаб.
Кўрдимки, кемамиз тақдири аён,
манзили — ОДАМ.

Ва ўзимни отдим денгизга...

Бехос кўзим тушди
сирли суратга.
Бир қадар кенгайган:
Суратнинг бошида бир тўда бола
ошиқ ўйнашмоқда.
Четида ўн чоғли —
кўршапалак мисол
зулматдан тириклик
ахтарган зотлар.
Ўртада — пул, кулдон,
совиб қолган чойдек
зулмат қўйнидаги
қишлоқ тасвири.
Суратдаги сўнгги сарҳадни
белгилагач ўрнимдан турдим.

29 апрел 1983 йил

СУКУТ ШАҲРИ

ТУННИНГ ИККИ ЛАВҲАСИ

I

Карвон каби қора тун
Ўтиб-ўтиб боради.
Қай манзилга билмайин
Шошиб кетиб боради.

Кўрпалар кучоғида
Тонгни босиб остида,
Ухламоқда одамлар
Яшамоқнинг қасдида.

Ана, тўлғонди дўстим,
Қийин бўлди-ку тонгга.
Мен-чи, бардош тилайман
Бедор турган инсонга.

II

Карвон каби қора тун
Ўтиб-ўтиб боради.
Қай манзилга билмайин
Шошиб кетиб боради.

Йигит кутар бетоқат,
Дилда орзу кўкартиб.
Висолни-чи, қаро тун
Кетди ярмин ўмариб.

Уйда, кўзгу олдида
Қиз жамолин кўради.
Оҳ, қаро тун шивирлаб
Қиз қўлини сўради.

ИШҚ БЎРОНИ

Нечун бунча киборлик, хўрлик —
Нигоҳингда қасос яллиғи?
Бу не исён, қандай тайёрлик,
Бағишланган унга борлиғинг?

Узун кечаларни топтадинг,
Кундуз — чўкиб борётган кема.
Нимадир у зарур топмагинг,
Ишқ бўрони қўзгатган нима?

ҲАЁТ

Сени кимдир мушти билан,
кимдир...
кимдир тиши билан чақади.
Менинг эса киприкларим,
киприкларим орасидасан.

* * *

Сен дедингки: — «Ўзгадир тақдир,
Бизни кутмас нафармон гуллар.
Айрилишга маҳқумдир, ахир,
Бир-бирига ўрганган қўллар.
Кўксинг бўшаб қолар, у кунлар
Сарғаяди висол дафтари.
Бизни кўмсаб шабнамдек тунлар
Тополмасдан кезар сарсари.
Ишқ йўлкасин кўмади хазон,
Теракларга қўнмагай ҳилол.
Юлдузидан айрилар осмон,
Осмонидан юлдуз ҳам, алҳол».

— Қўй, ўксима, жилмайиб, эркам,
Бир зумгина кўзимга қара
Неки бўлса кўрамиз баҳам,
Рўмолингни яхшилаб ўра.
Қара, елар баттол изғирин
Юзга уриб муз парчасини.
Барибир биз тортиб олдик-ку
Ундан қишнинг бир кечасини.

ЖАВОБ

Муҳаббат ҳақида сўрама, етар,
Гулнинг ифорига қўл чўзган — суллоҳ.
Гулнинг ўзига ҳам қўл чўзмоқ хатар,
Гул сўлар ва хазон топгусидир боғ.

Бу савол қошидан ўтган кўплар жим,
Гарчанд муҳаббатни билган, алқаган.
Муҳаббатни талқин этган бўлса ким,
Ҳеч қачон севмаган ёки алдаган.

Тун.
 Қорли сўқмоқ.
 Одимлар карвон.
 Эшак тўхтади ногоҳ,
 тўхтади карвон.
 Сарбон ҳайрон:
 «Фалокат...»
 ё йиртқич бор,
 ё тубсиз жар.
 Эшак — эшак.
 Тўхтамас бекор.
 Карвон ортга!
 Зим-зиё тун
 кўп юк ортган
 карвон беун.
 Сарбон ҳайрон:
 «Эшак... фалокат...»
 дил хира, дил қон —
 ҳалокат, ҳалокат.
 Эшак ортдан судралар,
 кўзи кўр, қулоғи кар...
 Довон ортидан ҳамон
 улийди оч бўрилар.

РАУФ ПАРФИГА

Ол, дўстим, ичайлик,
 Бу шароб — ёрлиқ.
 Шоир юрагингга садқа эт тўзим.
 Шаробдай қалқиниб турибди борлиқ,
 Ич Рауф Парфидай чирт юмиб кўзинг.

Биз шоир эмасмиз, ғамдан зада қалб,
 Шодлик деганлари қофиясиз шеър.
 Бу шароб — тиллари суғурилган халқ,
 Абдулло овози қолиб кетган Ер.
 Илҳом бу юлдузлар нуридай узун,
 Умр каби ноёб оғриқсиз бир ўқ.
 Ол, дўстим, ичайлик. Дард кўп, дард фузун,
 Ахир, ҳали йиғлаб бўлганимиз йўқ.

Ахир кўп иймонни унутган каслар,
Мансабдор бозори бўлмаган касод,
Ҳақ ва адолатнинг қошида аскар,
Шунчаки эркинмиз, шунчаки озод.

Ол, дўстим, ичайлик.
Бу шароб — ёрлиқ.
Шоир юрагингга садқа эт тўзим.
Шаробдай қалқиниб турибди борлиқ,
Ич Рауф Парфидай чирт юмиб кўзинг.

ТУН ВА ҚИЗ

I

Тонг олди. Ланг очиқ дераза.
Тун тунлигин кўрсатиб бўлган.
Деразада чинни гулдонда
Турфа гулу ғунча қўйилган.

Қанчалар узоқроқ термулсанг
Ҳайратинг шунчалар ортади.
Очилган гуллармас, нигоҳинг
Эгилган бир ғунча тортади.

II

Тун изма-из кирар хонага,
Шамсиз уйни бўғади шодон.
Номусидан айрилган қизни
Тун тинимсиз эзгилар обдон —
Тасаввурдон уммонларини
Тўлдириб у қоп-қора сўзга,
«Мен барига гувоҳ эдим», деб
Нутқ ирод этади қизга.

Кўз юрагин қоқ ўртасига
Санчилгандай зарб билан пичоқ
Очилмаган ғунчадай танни
Ҳузур қилиб силкитар титроқ.
Тун-чи, шафқат билмаган басир,
Ғалабани билиб тамом нақд,

Қизни эзгиб ташлаган ўйни
Қироат-ла такрорлар фақат:
«Шодумонман, бундай суҳбатдош
Шоҳларга ҳам этмаган насиб.
Товушингни чиқармай қўйди
Ул мансабдор тўши-ла босиб.
Кўзингдаги нур қайга кетди,
Нечун ўзни топтамоқ ерга.
Ул зот ваъда бергани каби
Тегарсан таг-тахтли бир эрга.
Биласан-ку, у мард, у кабир,
Тили билан тоғни кесади.
Қишлоқ эди бу ерлар, келгач
Қўғирчоқдек шаҳар ясади».

Қиз тун айтган ҳақ гап олдида
Ожиз сезиб боради ўзин.
Юракдаги алам ва нафрат
Кўздан оқиб силарди юзин.

«Кўз ёш нега, шодланмоқ лозим,
Энди сени суяб юрар у.
Тайрилмоқ не билмасан энди,
У зўр таянч, шундай турар у.
Беҳудадир ахир пушаймон,
Ё топдингми ўзга бир чора,
Имони бут топилармикин —
Кипригингни кўтариб қара?»

Ўз оёғи билан келган бахт
Сени кутиб илҳақ турибди.
Сенга ўхшаб ўйлаган қизнинг
Не-нелари эрсиз юрибди.

Суюнчи йўқ ўйларингни қўй,
Улар сенга беролмас кўмак.
Сен фоже деб билган ҳодиса
Ул ҳазратга шунчаки эрмак».

Қиз болишга ташлар бошини,
Қиз ёш тўка-тўка чарчади.
Қарғай-қарғай уйқуга кетди
Тунга шерик юрган барчани.

III

Ғунчага қарайман. Тобора
Эгилар. Нимадир эгмоқда.
Кўзимга, юзимга, кўксимга
Сўнгги нафасларин эгмоқда.

Гуллар жим уфурар ифорин,
Худди кўп кўргандек қатлни.
Тонг отар... мен йўлга тушаман
Ахтариб топмоққа қотилни.

МАНЗАРА

Ҳаво найзасини санчмоққа мойил,
Қунишиб, кичрайиб бормоқда қуёш.
Олдинда бир-биридан қисқа кунлару
Бир-биридан узу-ун тунлар девори.
Шунча кўргиликлар етмаганидай,
Фармон битар
Ўз бахтини ўйлаб
Император қиш.

СУКУТ ШАҲРИ

Атроф жим-жит. Қоп-қоронғулик.
Нигоҳ кўздан нари кетолмас.
Бу ўйлаб топилган кўргилик,
Унча-мунча ақл бузиб ўтолмас.
Атроф жим-жит. Қоп-қоронғулик.

Мени бугун чўчитмагай у,
Гарчанд бағрим яримта — куйдим.
Соям каби энг таниш жой у,
Унинг билан чарланган туйғум.
Мени бугун чўчитмагай у.

Мени қийнар буткул ўзга ўй,
Нотаниш хавф, бегона хатар.
Албатта у кўрсатажак бўй
Қоронғулик тугаса агар.
Мени қийнар буткул ўзга ўй.

Бу хавф наҳор, тонгдир бу хатар,
Бир бор умрим бўйи кўрмаган.
Мен адашиб кетгум муқаррар,
О, сен, нега? — дея сўрмагин.
Бу хавф наҳор, тонгдир бу хатар.

Балки шубҳам беҳуда, бекор,
Балки тақдир қўллайдир бешак —
О, қандай соз бўларди агар
Тонг отсаю, ёрилса юрак.
Балки шубҳам беҳуда, бекор.

* * *

Алдов қанча турар,
Айтолмайсизми?
Харидорлар билмай гарангдир боши.

Алдов қанча турар,
таги мўлмикин,
Туғаб қолмасмикин турсам навбатда.

«Алдов қанча турар?
Қанчадир ёлғон?
Бўлмасмикин ёзиб қўйишса нархин?
Баҳоси, ҳар қалай, эмасдир осмон,
Уч, беш, э йўқ, барини тортинг!»

Нима, сиздан бошқа эмасми одам,
Сиздан бошқага ҳам керақдир ёлғон.
Ахир, менинг бор олти болам,
Мен уларни қандай алдайман, инсон.

Бир килодан ортиқ берманг ҳеч кимга.

* * *

Унута билсайдим эртамни,
Мен тунни суярдим ўртаниб.
Ўртаниб суярдим мен шамни,
Олардим ўзимни ўрганиб.

Ўрганиб олсайдим ўзимни,
Сўзларни айтардим қизганиб.
Қизганиб суярдим ўлимни,
Юрардим ҳамиша йўл таниб.

О, афсус, эртанинг сўзи сўз,
Қўймайдир ёнмоққа тун учун.
Шам — ўзига олов қўйган қиз,
Ёниб адо бўлар тун ичи.

Мен кимман? Билмасман ҳеч қачон,
Демак, йўқ ўрганиш имкони.

* * *

Кўнгил ҳаволанар, дод дейди жисмим,
Ер — Ватан, қучоқлаб ёт дейди жисмим.
Кўнгил сенга ағёр, ёт, дейди жисмим,
Жисмимнинг сўзидан дил пора-пора.

Айролиқ ер билан осмонлар қадар,
Жисмим дилга сўзнинг наштадин қадар,
Мен кўрмадим бундан буюкроқ қадар,
Жисмим ҳар он дилим тортади дора.

Тангрим, мадад бер, бу мангу низодир,
Жисмим дилга тинмай чуқур қазадир,
Жисмим голиб келса кўнгил озадир,
Туним тийра бўлди, кундузим қора.

Кўнгил меникидир, мен ҳам у тараф,
Жисмим ҳам бегона эмас-ку, ё раб.
Бу ҳолга бўлмагай бепарво қараб,
Қай зот топиб берар бу дардга чора.

* * *

Мен сени
севганим учунгина
мени севганинг йўқ.
Сен мени
Севганинг учунгина
сени севганим йўқ.
Бундай бўлиши мумкинмас асло.
Ақлга сиғмас.
Бу ерда қандайдир ўзга нарса бор.
Илоҳий, биз билмас нарса.

ТОНГНИНГ ПОКИЗАСИ

Шабнам —
Кумуш тонгнинг
муслима қизи.
Мунисгинам,
умри озгинам.
Жисми ишққа лиммо-лим, кўрки
кўхлик, дурқун, созгинам.

Менинг сендек яшагим келар.
Фақат сенда
Ёр жамолин кўрган заҳоти,
Ҳеч нарсага ачинмай, мағрур
Висол сари парвоз этмоқ имкони.

О, Шабнам,
Қаердан олгансан
висол йўлида
Ақиқдек жисмингни нисор этмоқ
ва она тупроқни тарк этмоқ имконини.

ХАБАР БЕР

Сен менга хабар бер, севгилим,
Дунёда борлигинг ҳақида.
Сен менга хабар бер, севгилим,
Сен менга ёрлигинг ҳақида.

Мен сенга умримни атадим,
Сени деб ўйларга ботаман.
Бир кун бор келарми? Келади.
Ўзимни бағрингга отаман.

У ёғи эртақдек бир ҳаёт,
Фам, аламни писанд этмаймиз.
Ва лекин, севгилим, ҳеч қачон
Муроду мақсадга етмаймиз.

ИЛТИЖО

Умримни шубҳага йўяр кундузлар —
Росту ёлғон бирдай яшайди кафтда.
Қаёққа кетяпсиз, қайтингиз, дўстлар!
Қайтингиз, дўстларим! Қайтинг кулфатдан!

Эшитгиси йўқдир ҳеч ким ҳеч кимни,
Авжини йўқотмас йўқотиш, гўллик.
Бунда дасти баланд сохта дўстликнинг,
Бу нима, фожеми, мудҳиш касалик?

Нечун бу даврага келдим, не учун?
Лаънат бўлсин сенга, очкўз ихтиёр.
Бир бора кўрсатиб дўстсизлик кучин,
Бахтиёр бўлганинг етмасми, ағёр?!

Боқ энди, тўйдириб ол кўзларингни,
Омонат лутфларни пешонангга сурт.
Қайтадан нишонла бу зафарингни,
Аччиқ изтиробим ютоққанча ют.

Роҳатлан уларнинг қаддига қараб,
Роҳатлан уларнинг қайтмаслигидан —
Кундузларни машъум шубҳага ўраб,
Чин сўзни ҳеч қачон айтмаслигидан.

Золимсан, тошларга айланган дийданг
Ўхшайди қоронғу, тубсиз ўпқонга.
О, қани, сен бир бор ўртансанг, куйсанг
Эътиқод, имони кемтик инсонга.

Сенга таъсир қилмас энди бу иқлим
Такрор кечирилган ҳисни нетасан.
Яна сени билмас даврларга жим
Совуққон шиддат-ла учиб кетасан.

Биламан, қор қилмас сенга илтижо,
Раъйимни неча бор қайтардинг ҳиссиз.
Ёвузлигинг, майли, менга қил, аммо
Кетма, ёлвораман чўкканимча тиз.

ШОИР

Эй табиат!
Нечун шоирни
бунчалар
шафқатли қилиб яратдинг.
Қумурсқадан инсонгача меҳрга зор.
Сен нечун шоирни

шу меҳрни кўрсатишга
имкони бор қилиб яратдинг?
Унга ишондингми,
яшай оляптими
сенинг умрингни?

* * *

Ҳар лаҳза шашт қайтар, титраб кетар дил,
Шугина титроқдан ўзга умид йўқ.
Оҳ, мен нақадар соддаман ва гўл,
Юпатмоқлик учун отилмас-ку ўқ.
Эртанинг поёнсиз сайҳонларида
Хаёлим беҳуда тентирар, чопар.
Ахир, ҳеч нарса йўқ қалбдан нарида,
Кимки неки топса, қалбидан топар.

* * *

Мен болалик боғимда
Узоқ сайр этганман.
Унда бирорта дарахт кўрмаганимни,
Бирорта боғбонни учратмаганимни
Элас-элас эслайман, холос.
Бугун қаерда турганимни,
Бугун қаерга келганимни
Ҳеч эслолмадим.

АНГЛАШ

Гарчанд қул эрурман, гарчанд эрким йўқ,
Гарчанд озодликка ташна, хуморман,
Гарчанд бахтдан ўзга ўйим — мулким йўқ,
Гарчанд кутганларим кўпдир баҳордан.
Баҳордан мен энди эрк сўрамасман,
Озодлик ҳам сўрамасман баҳордан.
Баҳордан мен энди бахт сўрамасман,
Сўрамасман ўзга нарса ифордан.

* * *

Деворлар қулади.
Деворлар қулади
Ичкари томон.
Озодлик шамоллари

Кулатди деворларни,
Менинг кўнглим эса
Негадир хира.
Девор бўлмаса... дердим кеча.
Бугун бошимни кўтариб
Кўчага қарашга
Журъатим етмас.
Ҳар хил шубҳаларга
Кўноқдир кўнглим:
Эҳтимол, деворлари
Ичкарига қулаган юртнинг
Кўчалари бўлмас;
Эҳтимол, эгаси йўқ юртнинг
Деворлари ичкари қулар;
Эҳтимол...

* * *

Ёшлик ўтди, ҳислар оташин
Ҳарорати сўнди, пасайди.
Тирикликни не деб аташни
Ўргандиму бирдан кексайдим.

Яна мендек бир зот бормикин
Ёлғизликдан куйган, ўрганган.
Одамларга талпинган, лекин
Талпинмаслик дарсин ўрганган.

ТОНГГИ ЎЙЛАР

Ой бор эди. Ой ботиб кетди,
Юлдузлар ҳам бўлди зим-ғойиб.
Демак, яна битта тун ўтди...

То тирикман, менинг борлигим
Шодлик ато этсин дўстларга.
Ҳатто исмим ёдга олса ким,
Бир жилмайиб қўйсин дўстларча.
Фамгин бўлса, қайғуси ариб,
Нари кетсин кўнгил ғубори.

Майса янглиғ, чиққан тош ёриб,
Енга олсин фамнинг залворин.

ТАРЖИМАЛАР

КАЛЕВАЛА

(Фин халқ эпосидан)

Ҳаво қизи пастликка тушади ва денгиз шамоли билан қўшилиб ҳомиладор бўлади, сув онасига айланади. Ўрдак сув онасининг тиззасига уя қуриб, тухум қўяди. Тухумлар уядан қулаб, тўлқинларга урилиб чил-чил синади. Синиқлар ерга, осмонга, қуёшга, ойга ва булутларга айланади. Сув онаси бурунлар, қўлтиқлар, қирғоқлар, чуқурликлар ва денгиз қояларини яратади. Сув онасидан Вьянмейнен туғилади ва токи қуруқликка чиқиб олгунча тўлқинлар орасида юради.

Юрагимда бир ниёт бор,
Бир ўй бордир дилимда —
Куй айтишга бўлиб тайёр,
Тезроқ тушсам йўлимга.
Боболарнинг қўшиқларин
Айтиб берсам элимга.
Лабларимда сўзлар эриб,
Гаплар кўтармоқда қад,
Улар тилим томон юриб
Тишларимни йирар беҳад.

Қани, келгил, кел, дўстгинам!
Болалиқдан ҳамдамим, кел!
Бирга қўшиқ айтиб бу дам,
Сўзлашайлик, кулсин кўнгил.
Шукр, мана учрашдик ҳам
Икки ёқдан олишиб йўл.
Шимолнинг бу ғариб бурчида,
Бу нотавон шўрлик хилқатда
Кўришамиз камдан-кам жуда,
Кам йўқлаймиз бир-бирни ҳатто.
Қани, менга қўлларингни бер,
Жисплашсин бармоқларимиз.
Кел қўшиқлар айтайлик зўр-зўр,
Бошлайлик энг сарасидан биз.

Асраган бу кўшиқ, сўзларни
Вяйнямейнен белбоғида,
Илмаринен сандонида,
Ёукахайнен садоғида,
Каукомъели шамширида.
Мен йиғнадим олис шимолу
Калевала қумлоқларидан.
Кўшиғимиз дўстлар тингласин,
Тингласинлар қувониб, қониб
Ўсаётган халқ фарзандлари,
Халқнинг ўсаётган ёшлари.

Отам бу кўшиқни қилиб хиргойи
Болтадаста йўнар эди бежирим.
Онам чарх йиғириб куйларди доим,
Мен бу кўшиқларни тинглаб улғайдим.
Эмаклаб юардим ҳали у пайтлар,
Улар тиззасига таянардим гоҳ,
Қонимга сут билан кирган бу байтлар,
Унда мурғак эдим, эдим чақалоқ.
Улар кўшиғида Сампо кўп юрди,
Лоухи қарғиши бўлди мужассам.
Сампо кўшиқларда ҳорди, эскирди.
Шароб ича-ича ўлди Лоухи ҳам.
Кўшиқ айта туриб ўлди Вупунен,
Ҳалок бўлди жангда Лемминкайнен.

Ҳали сўзлар жуда бисёр, кўксим тўла,
Ки бир кўҳна тарих, сизга манзур бўлар.
Уларни мен териб олдим сўқмоқлардан,
Арчагуллар япроғидан узиб олдим,
Йиғиб олдим битта-битта бутуқлардан,
Шох-шаббалар орасини кезиб олдим,
Гиёҳлар ҳам менга сўзлар ҳадя этди,
Йўлда ушбу сўзлар учун кўп эгилдим,
Борар эдим яйлов томонларга кетиб,
Ўшанда мен ёш бир чўпонбола эдим,
Асалга бой эди яйлов ўт-ўлани,
Олтиндайин товланарди қиру адир,
Киммо билан Муриккани ўтлатгани
Ҳайдаб борар эдим, улар ювош сигир.

Менга деб кўп кўшиқ айтди совуқ аёз
Тухфа қилди ёмғир ҳам ўз кўшиқларин,
Шамол нафис кўшиқ каби этди парвоз,

Кўшиқ олиб келди денгиз тўлқинлари,
Менга дея қушлар сўзлар тўқиди,
Ҳар бир дарахт бир ҳикоят ўқиди.

Мен уларни калава қилдим,
Калавани элтдим чанага,
Кўшиқларни чанага ордим,
Нафис ипни ордим чанага,
Сўнг чанани уйга ҳайдадим,
Уйдан тўғри омборхонага.
Омбор. Тўсин. Мис сандиқ... кўйдим —
Кўшиқни яширдим панада.

Кўшиқ узоқ совуқда ётди,
Кўшиқ узоқ ётди панада.
Балки уни олар вақт етди,
Бўлмайдими олсам мабодо?
Омбордаги мустаҳкам тўсин
Тагидаги мис сандиқчани
Келтирсаму курсига кўйсам
Бўлмайдими, айтинг-чи, қани?
Кўшиқлар қутисини очайми,
Очайми сўз тўла сандиқни?
Калавани аста ечайми,
Ечаймикин тугун — мантиқни?

Бир ажойиб кўшиқ куйлардим,
Бир ёқимли куйлардим чунон,
Агар пиво тутса дўстларим
Ва бир бурда қора буғдой нон.
Йўқ, йўқ, ёшсан, дея ўйлашиб
Менга пиво узатмасалар
Мен шундай ҳам куйлайман тошиб,
Сув ичиб ҳам куйласам бўлар.
Мен куйлайман тунимиз шодон,
Куннинг қувноқ ўтиши учун —
Эрталабки кайфият, руҳни
Ичиб томир отиши учун.

Мен жуда кўп ҳикоятлар эшитганман,
Эшитганман, кўшиқ қандай пайдо бўлар.
Ёлғиз келар битта-битта бизнинг тунлар,
Бизнинг кунлар битта-битта ёлғиз келар.
Умрбоқий кўшиқчимиз Вьянмяейнен ҳам
Битта эди, ёлғиз эди, якто эди.
Волидаси кўҳлик аёл, кўклик аёл —

Ильматар — кўк қизи деб аталарди.

Бу кўк қизи, эркин фаришта,
Чин мўъжиза, тенгсиз ҳурлиқо
Сарҳад билмас ҳаво юртида,
Кўм-кўк, зангор бўм-бўш маъвода
Қизлигича яшади узоқ —
Узоқ йиллар, узоқ асрлар.
У сиқилиб кетди ниҳоят
Ёлғизлигу ҳурлик, қизликдан.
Кенг, поёнсиз ҳаво юртида,
Ҳувиллаган, кимсасиз жойда
Қари қизлик оғирлик қилди,
Қари қизлик ўтди жонидан.

Сўнг пастликка тушди бу малак,
Сув, тўлқинга бош эгди аста.
Таъзим қилди сув салтанати,
Шаффоф денгиз ўрқачларига.
Қаттиқ шамол эса бошлади,
Шарқдан эса қўзғолди бўрон,
Кўпик билан қопланди денгиз,
Тўлқин кўкка сапчиди чунон.

Қаттиқ шамол чайқатди қизни,
Тўлқинлар ҳам унга ёпирилди,
У чайқалди мовий денгиз ва
Оқ ўрқачли оқ тўлқинларда.
Шамол малак билан қўшилди,
Семизлик бахш этди денгиз.

У ўзининг ҳомиласию
Семизлигин аламлар билан
Етти юз йил кўтариб юрди,
Тўққиз одам умри ўтса ҳам —
Уни сира тўлғоқ тутмади,
Ҳомила бўлмади, туғмади.

Сув онаси бўлмиш бу аёл
Гоҳо шарқда, гоҳо эса ғарбда,
Гоҳо жануб, гоҳо шимолда,
Ҳа, самовий ёқлар барида
Сарсон юрди, саргардон юрди.
Семизлигу оғир ҳомила
Унга қаттиқ азоблар берди —
Аммо сира тўлғоқ тутмади,
Ҳомила бўлмади, туғмади.

Кўнгли тўлиб, аёл оҳиста
Айтиб-айтиб йиглай бошлади:
«Шўрим курсин, шўргинам курсин,
Шўрпешона мен бечоранинг!
О, қандайин кунларга қолдим,
Юксаклардан пастликка тушиб,
Бўронларга ўйинчоқ бўлдим,
Тўлқинларга бўлдим овунчоқ,
Баҳри муҳит салтанатию
Ҳувиллаган сув саҳросида.

Бир бегона, ўзга бир юрта
Сув онаси бўлгандан кўра
Ўз юртимда қари қиз бўлиб
Қолиб кетмоқ яхшироқ эди.
Бунда фақат совуқлик, қийноқ,
О, нақадар оғир мен учун,
Совуқ сувда яшаш, дард чекмоқ
Ва тўлқинлар ичра дайдимоқ.

О, сен, Укко — парвардигорим!
Осмоннинг ёлғиз таянчи!
Етиб келгил, баҳри уммонга,
Кўмакка кел, чорлайман сени!
Малагингни оғриқ, аёлни
Ҳомиланинг дардидан қутқар!
Тез кел, ҳолим оғирлашмоқда,
Мен муҳтожман сенга, худойим!»

Бир дақиқа фурсат ўтди,
Учиб ўтди бир лаҳза.
Йироқлардан оппоқ ўрдак
Учиб кела бошлади.
Ин қурмоқ-чун жой излади
Ғарбга елиб, шарққа елиб,
Елиб жануб, гоҳ шимолга.
Қаерга у ин қуради,
Уй қуради у қаерга,
Ахир жой йўқ, топа олмас
Кафтдеккина ерни ҳам у.

Қарай-қарай, уча-уча,
Ўйлаб охир шундай деди:
«Уя қурсам гар шамолда
Ё тўлқинда қурсам уя,
Шамол бузиб ташлар уйим,
Уйим тўлқин олиб кетар».
Ильматар, сув онаси

Эшитиб бу нидони,
Ўрдак уя қурсин деб,
Уй қуриб олсин дея,
Тизин сувдан чиқарди,
Кўтарди елкаларин.

Оппоқ ўрдак, оқ ўрдак

Уча-уча, қарай-қарай
Кўрди кўм-кўк денгизда
Сув онасин тиззасин.
Уни ям-яшил чимзор
Тепача деб ўйлади.
Гир айланиб уча-уча
У тиззага келиб қўнди.
Уя қургач, бир-бир олтин
Тухум қўя бошлади.
Олтинчиси олтин бўлди,
Еттинчиси эса темир.
Тухумларин босиб ётиб,
Тиззани ҳам қиздирди.
Шундай ётди бир, икки кун,
Ётди учинчи кун ҳам.
Сўнг Иљматар, сув онаси
Оғриқ туйди дафъатан,
Тизи куйгандай бўлди:
Тиззасининг терисию
Томирлари оташда
Куйиб кетаётгандай.
Тизин қаттиқ силтади,
Титраб кетди вужуди —
Думалади тухумлар сувга,
Тўлқинларга урилиб улар
Чил-чил синиб кетди-ю
Сочилди ҳар томонга.
Майда-майда бўлиб кетса-да
Ном-нишонсиз йитмади улар.
Улар қандай ўзгарди, қаранг,
Мўъжизалар рўй берди ногоҳ:
Пўчоқларнинг остки қисмидан
Пайдо бўлди она замин,
Устки қисми эса осмон
Гумбазига замин бўлди.
Сарифининг устки қисми

Ёрқин шамси анвар бўлди,
Устки қисми эса оқин
Ёруғ шамси қамар бўлди.
Олачипор жойларидан
Пайдо бўлди аҳли нужум,
Қора-қора жойларидан
Пайдо бўлди кўкда булут.
Бола қуёш, қизалоқ ойнинг
Ёрқинлигу ёруғлигида
Фурсат бетин илгари чопди,
Чопди йиллар ортидан йиллар.
Мудроқ босган сув саҳроси ва
Туман қоплаб олган уммонда
Сув онаси, самовий малак
Денгиз бўйлаб сузади бетин,
Сув ястаниб ётар тагида,
Тепасида порлаган осмон.
Алалхусус, тўққиз йил ўтиб,
Ёзи келгач ўнинчи йилнинг —
У денгиздан бошин кўтарди,
Акбар танин чиқарди сувдан.
Мовий денгиз ўрқачларию
Тенгсиз, кабир сув диёрида
Ижодини бошлаб юборди,
Олам ичра олам яратди.
Қўлларини чўзганди, бирдан
Пайдо бўлиб қолди бурунлар.
Қад кўтариб оёқ босган жой,
Балиқларга бўлди ошиён.
Сувга буткул ботганда тани
Тубсизликлар бунёд этди у.
Ёнбошлари теккан ерларда
Барпо этди текис қирғоқлар.
Оёқлари теккан заминни
Ватан этди Лосослар учун.
Боши қайга яқинроқ келса,
Бухталарга айланди у ер.
Ичкарироқ сузиб кириб, сўнг
Тўлқинларнинг устида тўхтаб,
У ярата кетди денгизда
Қоялару денгизчиларни,
Агар борса, ҳалок этгувчи

Тик сув ости чўққиларини.
Яралди сув ости тоғлари
Ила денгиз қоялари ҳам.
Шамол устунлари яралди —
Яралди бир бутун мамлакат.
Ҳар-ҳар жойда харсанглар ётар,
Ётар бужур қоятошлари.
Аммо фақат боқий қўшиқчи —
Вяйнямейнен туғилгани йўқ.
Мудраб ётган сув саҳросию
Туман қоплаб олган уммонда
Кекса, собит Вяйнямейнен
Ҳануз она қорнида яшар.
Унда ўттиз ёзни ўтказди,
Ўттиз қишни ўтказди унда.
«Ой ёғдуси кўринмайдиган,
Кун нуридан буткул мосуво,
Қора зулмат қўр тўкиб ётган
Бу нокулай, бу тор маконда
Қандай бўлай, нималар қилай?» —
Деган ёруғ ўйга ботди у.
«Эй, сен ҳилол, эй, олтин қуёш,
Эй, сен Катта Айиқ юлдузи!
Мени тезроқ олиб чиқингиз
Бу зиндоннинг эшикларидан.
Тезроқ халос этингиз мени
Бу қулфлардан, бу тор макондан!
Эрк бахш этинг эр йигитга.
Болажонга бахш этинг эрк,
Тўлин ойни кўрсин, кулсин;
У қувонсин боқиб кунга.
Катта Айиқ, юлдузларга
Термулсину қилсин таъзим!» —
Дея узун нидолар қилди
Қўшиқчимиз Вяйнямейнен.
Аммо унга эрк бермади ой,
Эрк бермади қуёш ҳам унга.
Яшаш унга оғирлик қилиб,
Ёқимсизу нохуш туюлгач,
Ишга солиб нохуш бармоғин;

Буза кетди қалъа эшигин;
Чап оёғин жимжилоғи-ла
Очди кейин суяк қулфни,
Тизи, қўли ила даҳлиздан
Эмаклади остона тараф.
Кўк денгизга қулаб тушдию
Тўлқинларни ушлади маҳкам.
Шундай қилиб бу мард, эр йигит
Денгиз, тўлқин бағрида қолди.
У денгизда беш йиллар сузди,
Беш, олти йил тебратди денгиз.
Етти, кейин яна йил ўтиб
Сувдан сузиб чиқди ниҳоят.
Сузиб чиқди дарахтсиз, тақир,
Номсиз, қуруқ бир парча ерга.
Анча ерга ўрмалаб боргач,
Қўлларига таяниб турди.
Турди ойни кўрмоқлик учун,
Қувонай деб қуёшга қараб.
Катта Айиқ ва юлдузларга
Термилмоғу бош эгмоқ учун.
Авлодларнинг улкан оқини
Вяйнямейнен шундай туғилди.
Яратганнинг қизи Ильмата
Уни туққан онаси эди.

ПАТУ СИМОКО

ҚУЛЛИК

Нима ҳақда ўйлар экан қул
Қўйилганда савдога тайин?
Занжирларин шиқирлатмас ул,
Кўрсатмагай оғриган жойин.
У жим турар, сукут сақлар ул
Ва қанчага пуллашларига
Қизикмайди — тупуради қул.
Савдогарнинг аччиғи чиқар,
Қопчиғини титар харидор.
Сукутида эса бу қулнинг
Одамзодга чексиз нафрат бор.

ҚАШШОҚЛАР

«Шабнам эгалари»

Жак Румэн

- О, бу оғриқ! Мен уларнинг оғриқлари
ҳақида гапираман:
Оғриқ — қашшоқ ҳаёт кечирешда ўйламасдан
айблаш уларни
Оғриқ — пастқам кулбаларда сувараклар каби
ғуж-ғуж яшамоқ
Оғриқ — энг тубан махлуққа қарагандай
қарашса сенга
Оғриқ — она тил ўрнига мавҳум ғайри
тилда гапиртиришса
Оғриқ — мунгли кўзлар, алданган қалблар
Оғриқ — фирқаларнинг кўплиги-ю, ҳеч
биридан кўмак йўқлиги
Оғриқ — сайловга лутфан таклиф қилишлару
кейин қувиб ҳайдашлар
Оғриқ — қотган нонни ширин нутқларга
ботириб тутишлар.
Оғриқ — шип-шийдам уй, совуқ ва
зах ўчоқ
Оғриқ — ялангоёқларнинг қайноқ
қатронда куйиши
Оғриқ — очликдан болаларнинг
шишиб кетиши
Оғриқ — узу-ун-узу-ун, умидсиз тунлар
Оғриқ — илма-тешик, чирик похол чайлалар
Оғриқ — ҳашаматли уй қурувчилар шу
уйларга йўлатилмаса
Оғриқ — машиналарда сайр этувчиларга
ўксиниб тикилмоқ
Оғриқ — кимнингдир тўйи ё мавлуди
деб букилган беллар
Оғриқ — замонавий русум ташвишлари-ю
ғайри сўзлар ташрифи
Булар оғриқ чексиз ва туганмас
оғриқдир булар

Аmmo энг ёмони
Бу лаънати оғриқнинг такрор
такрор такрор
сабри бўлишга ундашларидир
Африка, ўзингни қўлга ол!
Бир кун тугар уларнинг сабри!

РИДХА ЗИЛИ

МЕНИНГ ТЕРИМНИ ШИЛИНГ

Менинг теримни шилинг
совут ясамоқ учун
Илоҳий тан қондан иборат
Мен кўрай у қандай оқаркин томирингизда.

Соя йўқолди.

Менинг сўзларим —
найзалари йилларни кертмайдиган
шаҳар устидаги
осмонсиз булутлар
оқими.

Менинг теримни шилинг
қайиқ ясамоқ учун
менинг теримни шилинг
қанот ясамоқ учун
менинг теримни шилинг
куёш ясамоқ учун
Менинг теримни шилинг
тўшамоқлик учун оёқ остига
Менинг теримни шилинг
кўз ёшларин муштида қисган
дўстларимга
Яктак тикмоқлик учун.

АГАР

Агар жим қотсангиз тўнтариш чоғи
агар қўрқув уйғотса сизга отилган вулқон
агар тунги тинч уммон туюлгандай бўлса ёт
агар юрагингизга қуюлса ўт оқими
агар сизни маст қилса ғамгин ишнинг бодаси
агар жон-жаҳд билан ўпишиб қолса қушлар

агар соядан қочса шамол
агар шиддат-ла оғса қуёш
агар ой нурида ўсмаса бодринг
агар нон ва сариёғни орзу қилса болалар
агар кундан беркиниб тунлар изғиса арвоҳ
агар кўз ёшларидай томчиласа юлдузлар
агар дилингизда ўт сираям-чи ўчмаса
агар дўзахда гул ўсмаса
агар тағин юракни чулғаб олса хавотир
агар портламоққа шай туюлгудай бўлса бош
агар дарё ирмоққа истамаса дўнмоқни
агар қабристонларни яширмайман деса тун
агар сувлар устида ўйнамайман деса кун
агар дарзи менинг ташбиҳларимнинг
қийнаса ва малол келтирса сизга

ЎТИНАМАН:

кўзларимни ўйиб
тингланг, тингланг, тингланг,
тингланг кейин менинг янги шеъримни.

ОДИА ОФЕЙМУН

УМИДСИЗЛИК ҚЎЛИМДАН КЕЛМАС

Мен ўзимга уя қураман
ҳаттоки сен тилга олмаган

сўзларингнинг бутоқларида

Ишончимга дарз туширмасман

Мен ўзимга уя қураман
Ёлғиз сенинг қўзларингнинг мулки бўлмиш
кулгуларнинг совуқ жумбоқларида

Қўлимдан келмайди ишончимга дарз туширмоқлик

Нигоҳларинг сўзларидаги
мислсиз ўйиннинг
мени имловчи шуълалари аксини
баланд куббаларда кўраман

Ўша ерда менга аталган жаннат.

ДЕВОР ОЛДИДАГИ ЎЙЛАР

Туманли ўтмиш ва мавҳум келажак
ушалмас орзулар ва туганмас илҳом
ўртада ётибман мен

Ҳақ ва ноҳақликнинг юзма-юз қонли
азалий ва абадий жанги
ўртада ётибман мен

Вужуднинг раҳмсиз қарилиги ва
аянчли ақлнинг ишончсиз қобилияти
атрофга кўз тикар
чегарасиз ҳайрат денгизи
ўртада ётибман мен

Кескин зиддиятларнинг тинсиз оқими
ўз инқироzi учун сиқташ аммо
сира ишонгиси келмаслик
бош айланишин тўхтатишга
титраб-қақшаб уриниш
барибир шиддат-ла бош айланиши
лекин мастлик эмас
балки бош айланиши қаёқларгадир
олиб кетмоқда
дунёнинг ўзгарганини ҳис қиляпман
аммоки қаршимда баланд девор бор
Эзгуликка бўлган эҳтиёж ва
эзгуликни яратиш орасидаги қаршилиқ
ўртасида ётибман мен

ХОССЕНЖУ ЭДУ

НЕЙТРОН БОМБА

Ўлим шарпасининг ниши
Қонни аврар,
Қонни кўпиклар,
Уйқуда, тўшақда,
Вайрон қилинмаган уйда
Ҳалокат.

Хиросима бўриси
Ёпинган кўй терисин.
Бировлар лаҳзада ўлаётир,
Қолганлари узоқ азобда.
Марҳумларни кимлар кўмади?

ИСИКАВА ТАКУБОКУ

СЎНГСИЗ БАҲСЛАРДАН СЎНГ

Чарчаган миямнинг қоп-қаро,
Қоп-қаро кенгликларида
Худди чақмоқ янглиф
Ялт этар гоҳо
Мазмуни инқилоб аталган фикр...
Фақат бир дақиқа!

Сўнг ҳаётбахш қалдиरोқ гумбурлаши ҳам
Эшитилмай қолади, ҳайҳот!
О, биламан
Чақмоқ ёлқинига
Зулмат орасидан
Янги дунё чиқади пешвоз.
Ниҳоят топади
Ўз жойини ҳар битта нарса...

Аmmo шу дақиқа — чақмоқ ҳам сўнар.
Ҳаётбахш қалдироқ гумбурлаши ҳам
Эшитилмай қолар тилсиз сукунат аро.
Чарчаган миямнинг қоп-қаро.
Қоп-қаро кенгликларида
Худди чақмоқ янглиф
Ялт этар гоҳо
Мазмуни инқилоб аталган фикр...
Фақат бир дақиқа!

АНЗЕЛМАС МАТУТИС

ЎРМОН БИЛАН СУҲБАТ

Осмонда ол ёнгин:
Уфқда куёш ёрқин...
Салом дедиму тонгга
Савол бердим ўрмонга:
— Сен уйғондингми ва ё?

Жавоб келтирди садо:
— Турганман-ку, кўргин-да!
Ювиняпман шудрингда...
— Уйғотдингми қушларни?
— Хув, ана, кўр уларни!
Унда ҳар барг силкинур,
Сайрашар чуғур-чуғур.
Тонг ўтиб кетган ондан
Чошгоҳ кезар ўрмонда.
Бутоғу гиёҳга у
Севади заррин ёғду.
— Ўрмон, сенга гул нечун?
— Сени қувнатмоқ учун,
Бу ранг-баранг палакда
Яйрагин капалакдай.

Оқшом ўтиб, келгач шом
Сухбат этади давом:
Нелар қилаяпсан, айт?
Нелар қилаяпсан, айт?
— Ухлатяпман арчани,
Тол, оқ қайин — барчани.
Сиз ҳам, болалар, қани
Ёпининглар кўрпани.
Мен ҳам ухлагум, яқин
Зим-зиё қоронғи тун...
— Сенга ширин тушлар тилайман!
Ўрмон дер
Аранг:
Ух-л-а-яп-мааан...

ЛУНСАЙНИ КАБА

МУСИҚА — НОН

Созандалар келди
Куйлади
Электр гитарлар.
Виолончель
ингради.
Барабанлар дарангладилар!
Дирижёр бақирар:
«Қайтадан!»
Дирижёр уқтирар:

«Жонли, жонлироқ!»
Ва мусиқа
қон бўлиб
кетди,
кетди
томирлар бўйлаб,
ўт чақнатиб тошлардан,
мунис тўлқин бўлиб,
тўлдириб арзу самони.

Мусиқа
юракка айланиб,
нақ
бўғзингга келиб тиқилди,
чарчоқлар қулади
оромгоҳидан,
қайғулар
тахтидан
йиқилди,
Гитаралар тошиб
чуввос солганда,
саксафонлар бўзлаб
турганда бот-бот
там-тамлар асабий
ўкиришганда
гўё қоқ бўлиниб
кетди коинот!
Ва юрак қайтадан
қадимий
ҳасратли оҳангга
чулғанди:
оёқда залворли
кишанлар,
елкада қамчилар
тўлғонди.
Қора осмон
зириллар, гувлар,
ваҳший ернинг
чиқади чанги.
Юракдан юракка
кўчиб боради
оғриқлар оҳанги,
қаҳр оҳанги.

ТОНГ ЮЛДУЗИ

ҚИЗАЛОҒИМ ЭРА УЧУН КИЧРАЙТИРИЛГАН НАРСАЛАРНИНГ ЖАЖЖИ
ҚОМУСИ

Қизалоғим — дўмбоғим,
олиб келайми сенга
тушларинг ёритгувчи
ранг-баранг гулчиноқлар?
Олиб келайми сенга
жажжигина бир боғча,
капалак қанотига
гул чангидан чизилган?
Майли, унда бир умр
қолсин зангор тушларинг.

Тезроқ ухлагин,
тезроқ улғайгин!
Йўлимиз олис, қизим,
бу йўлни ўтиб бўлмас олтин бошмоқча билан.
Ухла, жигарим.

Онагинанг чехраси тўлин ойдек ёритар
тушларинг ватанини,
оналик меҳрининг япроқлари-ю,
менинг қўшиқларим гуллари
кафтларида ором ол, қизим.
Қизалоғим, йўлинг олис.
Тезроқ улғайгин! —
Олис,
жуда олис
йўлларинг сенинг.

Чақмоқ янглиғ кулгулардан сўнг
ухла, ором ол, қизим.
Сенга бир кийикча термулиб турар,
Кўм-кўк, кўм-кўк жажжи кийикча,
У сенга қип-қизил гилос келтирган.
Бу юлдузли дарё — Сомон йўл.
Тушларингда жилмаяр, қизим,
кийикчалар ила юлдузлар.

Ухла, қизалоғим.
Тезроқ улғайгин.
Бизнинг ҳаёт аччиқ ва нотинч,
уни саодатли этмоқ керакдир.
Тезроқ ухлагин.

Акас бутоқлари юлдузга чўмган,
юлдузларга, гул, кулгиларга.
Сочларингни нафасларимиз
худди байроқ мисол елпиб турибди.
Тонгги нур қиличи
шафтолиранг шафақ бутоқларидан
қириб ташлар туннинг юзини.
Ухлайвер, қизалоғим.

Оқ болишда ой ухлар,
у менинг қизалоғим.
Бутун борлиқ, боғ дарчасидан
астагина, оҳистагина
ухлаб ётган қизга энгашиб боқар.

Самовотнинг бор юлдузлари,
бодом дарахтининг зумрад шоҳлари — ҳамма нарса! —
тўпланишиб бизнинг дарча олдида
ухлаб ётган қизга энгашиб боқар.

Болалару чумчуқлар худосин ўзи
дарчамизнинг олдида келиб
ухлаб ётган қизга энгашиб боқар.
Қизалоғим — дўмбоғим,
сен ўтган кун туғилган эдинг,
кеча онанг билан мен,
бугун эса дунё туғилди.

Юлдузларга бурканган бута шоҳида
мандалина чалар
тунги чирилдоқ.
Мингта кўнғироқнинг нурли товуши
қўшиқ кўчасининг тошларига
тегиб янграйди.
Чапак чалар маҳлиё бўлиб
гуллар барқут кафтлари билан.

Қизалоғим — дўмбоғим,
сенинг кафтларингда —
марварид ҳовучингда
жойлаша олурми Бахт?
Кўлингда бизбизак чир-чир айланар,
бизбизакдек айланар хушчақчақ дунё
кумушдек товланиб, учқунлар сочиб.
Менинг юрагимни
мушак шуъласи янглиф
шитоб билан, саховат билан
ўраб олди бахт учқунлари.

Қизалоғим, менинг кўлларимдан тут,
Йўқса қулаб тушаман
Мушак учқунларидай
юлдузлар ўтлоғига.

Уйғон, қизим!
Кўзларинг оч,
деразаларни,
уйнинг ва дунёнинг
барча деразасини
ланг очгин, қизим!

Деразанинг икки кўзида
икки ястанган осмон,
осмон остида боғ.
Саккиз чумчуқ тўп ўйнамоқда,
күёш тўпини,
күёш аксини,
сенинг юзларингда эса нур ўйнар.

Кумрининг тумшуғида — қора тасма.
Бу — денгиз.
У чайқалиб ётар,
Бу денгиз тубида
Олтин ва қирмизи
балиқлар ўйнар.
Кўлларингни оҳиста силкиб,
тарқатиб юбординг қоронғиликни.

Сен гулдай,
юлдуздай оёқчаларинг

ҳавога сермайсан —
Яширинар зулмат,
яширинар уруш,
товланади олтин бошмоқчанг.

Қизалоғим, олтин бошмоқчангни
қаерларга яширсам экан,
ташқарида, кулгинг шуълалари тушмаган жойда
(қара!) бизни пойлаётган кўланкалардан.
Қизалоғим, қаердан оламан мен
сен учун сут, нон, китоб.

Менга сўқмоқ кўрсат
Сомон йўл аро,
юлдузлар
чаманзори аро.

Эшитяпсанми, кимдир қичқирмоқда кўчада!
У не учун,
не деб қичқирар?
Газетфуруш қичқирмоқда,
Кўкатфуруш қичқирмоқда,
муз сотувчи қичқирмоқдадир,
Не деб қичқирар — англай олмадим!

Зинапоялардан тинмай чиқиб-тушишар.
Нимани излашяпти?
Шамолда байроқ ҳилпирамоқда,
Қичқирмақлар қиличдай учди,
ерга тушди,
Қон.
Қизалоғим, кўзчаларинг юм.
Нималар бўляпти-а?
Улар сенинг акаларинг эмасми, ахир?
Улар менинг болаларим эмасми, ахир?
Нималар бўляпти — англолмаяпман!

Қизалоғим, кўзчаларинг оч.
Яхшилаб қара,
ниманидир, тушунган бўлсанг, менга ҳам айт.
Қизалоғим, қачонлардир
Хиросимада ҳам болалар бор эди,
оналар бор эди қачонлардир...

Йўқ, йўқ! Тилим бормас, тилим бормади!
Қачонлардир болалар бор эди Хиросимада.

Сен буларни билишинг зарур.
Сен туғилган кун
илк бор чирилдоқ сайраб юборди —
биринчи бор ўн йил деганда.
Тасаввур қил, Нагасакининг
ўн йил беҳуш, жим ётганлигин.
Ташқарида қаттиқ қичқириқ.
Ким ва у не учун
қичқирар экан?

Зинапоядан тинмай чиқиб-тушишар.
Нимани излашяпти?
Газетфуруш нимани излар?
Кўкатфуруш нимани излар?

Қизалоғим, пўртахоллар фақат
сап-сариқ бўлмайди чироқ нуридек.
Пўртахолнинг қизили ҳам бор,
қип-қизили,
қонга ўхшаган.
Муҳаббатни жароҳатловчи
кимсалардан нафрат қилишни ўрган.

Ташқарида қаттиқ қичқириқ.
Сен ҳам қичқир.
Мен ҳам қичқираман —
кўшиқ айтаман.

Қизалоғим, муштарингни туг.

Бор-йўғи ўн йилдан кейин
юлдузлардай порлар инсон кўзлари,
булбул янглиғ куйлар юраклар.

Тезроқ ясениб ол,
Энг чиройли кўйлагингни кий.
Сени кутмоқдадир
Сутга чайилгандай
оқ ва қора покиза майдон.
Қораси — тунники,
оқи — тонники.

Тагин бир кун ўтгач,
Буларни ўзинг ҳам билиб оласан.

Энди эса ясан,
бизни кутишмоқда анчадан буён.

Саъва қураётган инин битказмай
учиб келди сени кўрмоқлик учун.
Магдалина хола
бузилган уйининг
соясига ўраниб олиб,
сени яхши кўриб қолган бўтакўзлардан
чиройли қўйлакча тикиб келтирди.

Келмайдими гуллар билан дугона бўлгинг?
Боғда бирга ўйнар эдинглар.
Улғайганингдан сўнг
Таништириб қўяман сени кечки уфқ шафағи билан.
У тун олди, сокин, секин сирли сукутга чўмар;
Бизнинг сирларимиз ва уларнинг барча калитларини
беркитади сирларининг сирли маҳзанига у.

Бошда бироз мушкул:
бирор нарса дейишни билмай,
сал тортиниб, ўйлаб, ўйланиб
тикиласан кечки шафаққа, унда эриб борар —
ол, қирмизи, бинафша ранглар —
сўниб, сўниб, сўниб бораверади.

Бугунги афсуслар
эртанги шодликка айлансин,
Қуёш нури билан қайтсин
кунчиқар ёқдан.

Оқшом чоғи
ойнинг тубсиз қудуғига
тушиб кетди биринчи узугинг.
Укинма:
улғайиб, бошқасин оласан.
шунда унаштириб қўяман ўзим
сени нурга тўлган Ер шари билан.

О, ўшанда сен
кимлигингу
ким бўлганингни эмас,
ким бўлишингни ҳам,

дунё бахтини ҳам биласан,
Бахтга сен буркайсан дунёни!

Сўз керакмас.
Мен ўзимнинг қўлу елкаларимни
юлдузларингнинг нури ила безайман,
улар тоза марвариддек ярқирайдилар!

Мен йўлга тушаман
пешвоз чиқмоқ учун янги бинолару
уйлар пештоқидаги рақамларга.
Мен номларни нарсалардан ажрим этаман.
Менинг йўлга чиқар фурсатим етган.

Менинг ўзим айланаман юлдузлар зиёсига.
Қизим, фақат англармикин одамлар
менинг гўдакдан ҳам кичиклигимни,
муқаддас эртақлар сўқмоғидан
мени сен етаклаб бораётганинг?
Сезармикан улар дағал пўстлоқ остида
миттигина юрак борлигин?
Мен — пишган ёнғоқман,
бутоғидан узилиб тушган —
ўткинчилар мени эзиб ташлашди!

Эҳтиёт бўл, қизим!

Одамлар — аламзада,
Бизнинг шодлик сизмас кўнгилларига.
Одамлар чарчаган,
унутма, қизим.

Сен уларнинг қўлларидан тут,
Аянчли ва муте қўлларидан тут.

Бир қара-чи, қолмадимикин
юлдуз ушоқлари
менинг елкада?

Бу нима, қизалоғим?
Мен кўмилиб қолибман
суюкли қуёшнинг парчаларига.
Мен найсон қуёшидек нур сочаяпман!
Йўлга қандай чиқаман энди?

Пешбандим юлдузлар унига беланган!
Мен энгимни шимардим, қизим,
Мен дунё хамирин қорувчи бўлгум.
мен юрак қонимни
қуёш нури билан
қўшиғимнинг унига қордим,
ташна бўлмаслиги учун зиёга дунё,
сенинг нурсиз азоб чекмаслигинг учун, дўмбоғим.

Менга қўлингни бер, ҳар лаҳза ғанимат,
жигарим, бизни узоқ кутиб қолишди.

Қани, йўлга, кетдик!

ДЕКЧА

Бу ергача йўл узоқ эди. Жуда-жуда узоқ, биродар.
Кишанлар қўлларни ғажирди.
Кечалари хира лампочка бошин чайқаганда ўтди, дея
тагин бир соат,
биз турма деворларига тирноқ билан ўйиб битилган
жаҳон тарихини —
номаълум исмлар, нутилган кунлар,
аристонлар чизган (юрак, камон ва даврни ёриб
сузаётган кема) беўхшов суратлар,
давом этиришимиз учун энг авжида узилган,
бизнинг тирик қолиш учун қурбон бўлган
шеърларни ўқирдик.

Бу ергача йўл узоқ, ҳам оғир эди.
Сен шу йўлни танладинг. Сен уни дўстингнинг қўлидек
тутиб турибсан, санаяпсан томир уришларини
сал тепароғидан ушлаб кишанлар қолдирган изнинг.
Ишончли зарб. Ишончли қўл. Энг тўғри йўл.

СЕНИНГ мажруҳ қўшнинг хуфтонда
оёқларин ечиб бурчакка қўяр — ичи бўм-бўш ёғоч оёқла-
рини —
уларни сен тўлдиришинг керак худди гултувакка
гул ўтқазгандек,

юлдузлар қоронғиликни,
Ҳислар бўм-бўш қалбни тўлдирган каби.

Аmmo биз биламиз — кун келар, мажруҳлар бўлмагай,
юракдан юракка қўл чўзар шодлик,

Шу боисдан, палубада ўтириб, сургунга кетар чоғинг,
кўчма турма темир панжараси ортида,
эртанинг нималигин билмайдиган ўлимга юзма-юз туриб,
хув ўша, ғурбатли, мажруҳ йилларнинг
минглаб қўлтиқтаёқлари орасида:

«эртага!» — дединг-да қатъий,
ўтиравердинг хотиржам, вазмин дўстлар даврасида ўтирган-
нингдай.

ЭҲТИМОЛ, девордаги бу қизил доғлар қондир —
энди бизга ҳар қандай қизиллик қон бўлиб туюлар —
эҳтимол, кечки куёш сайқаллагандир

деворни.

Ҳамма нарса бир алвонланар

кун ботиш олди.

Ўлим яқин туюлар жуда. Панжара ортида
болалар қичқирар, паровоз чинқирар.

Қамоқхона жуда тор туюлган кезлар
шовуллаган дала узра ёйилган нурни,
қашшоқлар дастурхонидаги нонни,
дарчасидан кулиб турган оналарни эсламоқ керак,
дунёни сал кенгайтирмоғу қадни адл

ростламоқ учун.

Биз бундай лаҳзалар дўстлар қўлин сиқамиз,
дарахтларга тўлади сукут,
қоқ иккига бўлинган чекиш сайр этади даврамиз бўйлаб,
ўрмонга таралган чироқ нуридек — биз йўл қидирамиз
баҳор қалбига. Бизлар жилмаямиз.

БИЗЛАР жилмаямиз ўз-ўзимизга. Яширамиз энди табас-
сумларни.

Бизга уни қонун ман этган,

куёш нурин, ҳақиқатни ман этган янглиф.

Энг азиз суратни ён чўнтагимизга, эрк ҳақидаги ўйлари-
мизни

қалбнинг чуқур бурчакларига яширган янглиф

яширамиз табассумларни.

Бизнинг бор-йўғимиз бир олис осмон ва биргина кўрин-
мас табассум эрур.

Бизни балки эрта қатл этишар. Аммо тортиб олишолмас
ўша табассум ва осмонимизни.

БИЗ биламиз, далаларда, деҳқонларнинг уйи четанларида,
қурилажак осмонўпар қасрларнинг деворларида,
остонада нўхат тозалаётган онахоннинг оёқларида
қолажакдир сояларимиз.

Биз биламиз.

Фурбатларимиз ёрлақанар.

Биродарлигимиз ёрлақанар.

Туғилажак янги дунё ёрлақандир.

БИР ПАЙТЛАР биз кўп машҳур эдик, биродар,
чунки пок эмасдик.

Жуда баландпарвоз гапирар эдик,
сатрларимизга олтин жиға тақардик,
қўшиқларимиз узра оқ укпарлар сузиб юрарди;
бақирардик — ахир, кўрқардик —
шунинг учун шовқин кўтарар эдик,
кўрқувимиз шовқинлар ила яширмоқлик учун пошнала-
римиз
тош йўлларга қаттиқ урардик;
кенг, жарангдор қадамлар ташлаб,
гўё бутун халқ эшик тирқишларидан кузатиб турган аммо
ҳечким хушламайдиган урра-урралари кўкни ёргувчи на-
мойишда юрган мисоли.

ЎШАНДА улар сўзларни балконлару минбарларга судраб
чиқдилар
радиодан қичқирдишди тўхтовсиз, тинмасдан
байроқлар ортига яширишиб кўрқувларини,
ноғоралар жарангларида жонланарди тирик мурдалар,
не бўлганин ҳеч ким англолмас эди,
карнайлар қалбларга эмас, қадамларга маром бахш этар-
ди.

Биз ўзимиз топмоқ бўлдик ўша маромни.

Барибир милтиқлар ва ойнак ярқирашлари кўзларга қан-
дайдир

таскин берарди, бор-йўғи бир лаҳзалик таскин;
кейин эса ҳеч ким эслай олмасди на юз, на сўз, на
товушларни

Кечкурун, чироқлар ўчиб, қоғоз байроқларни шамол
кўчаларга сочиб ташлаган,
йўлчи араванинг мудҳиш сояси дарвозани тўсиб кўйган
чоғда ҳам

биз ухламай,
йигардик йўлларнинг нимжон маромин,
териб олар эдик кўчаларда сочилиб ётган қадамларни —
ахтариб топардик ўз қалбимиз, маромимиз, байроғимиз-
ни.

МАНА, биродар, ниҳоят, оҳиста ва оддий
гаплашишни ўрганиб олдик.
Бир-биримизни тушунамиз биз, ундан ортиқ нарса ке-
ракмас.

Ўйлайманки, яна ҳам оддийроқ бўлурмиз эрта,
топажакмиз барча қалблару лаблар учун
ЭНГ таниш сўзни.

Биз ўз номи билан атагаймиз ҳамма нарсани,
шунда кимдир кулиб айтар эҳтимол: «Биз ҳам ёзишимиз
мумкин

бундайин шеърни». Ўзи мақсадимиз ҳам шу.
Биз, ахир, дунёдан айрим тушмоқ учун эмас,
бирикмоқлик

учун куйлаётирмиз.

ХУЛЛАС, бақирмоқчи эмасман, менга ишонишлари,
«Бақиряптими —
демак, у ҳақдир» дейишлари учун ҳам бақирмоқчи эмас-
ман.

Биз ҳақмиз ва буни биламиз.

Мен қанчалар секин гаплашмай, биламанки:
сен менга ишонасан —
зиндонларда, таъқиб кучайган кунлар яширинча тўплан-
ган дамлар

биз ўргандик паст овозда суҳбатлашишга,
биз ўрганиб олдик оз ва аниқ гапирмоқликни
қўрқув ила қайғу салтанатида —
кун, вақт, пароль — даҳшатли ва соқов

тунги кўча-кўйларда,
замонларнинг чорраҳасида келажакнинг ўткир ёритқич-
лари

туйқус ёритган —
ихчам сўзлар, ҳаётнинг энг қисқа қораламаси —

энг керак ашёлар —
пойабзалга ёки кийим астарларига яширилган
чекиш қутилари-ю, бир парча қоғозга битилган —
парчагина қоғоз ўлимлар устидан тушган кўприқдир.

Ҳа, кимдир: бунинг бари бир пул деяжак.
Бироқ, сен, биродар, биласан, шу оддий сўзлардан,
оддий куйинишу оддий куйлардан
ҳаётимиз, дунё юксалар,
ўзимиз юксалгаймиз.

ФАҚАТ мен ҳақимда: у энг буюк ишлар қилган деман-
гиз,
мен шунчаки келдим ва сиз турган девор ёнида
турдим, дўстларим,
мен шунчаки кўчма турма деворидаги
гувоҳлар ва қаҳрамонлар исмини ўқидим,
Мен шунчаки ўша кишанларда юрдим,
орзу қилдим, азоб чекдим сиз билан бирга,
мен шунчаки сени топдим, дўстим, сен мени топганинг-
дай.

Ҳазрати Исо тергандилар зиндондаги печни.
Иш тугагач, қаримсиқ ва қадоқ —
оддий, меҳрибон қўлларига боқдилар —
соат сайин печ бўй чўзаверади,
соат сайин дунё ила
муҳаббат ҳам юксалиб борди,
мен илк бора ўзимизнинг иссиқ нондан
тишлаган чоғда,
жисмимга нон ушоғи бир-ла,
кекса печкачининг сирли қўллари-ю,
Миннатсиз табассумидан нимадир сингди —
сингди янги зарур нарсаларни яратувчи
инсонларнинг вазмин ишончи.

СЎНГ яна кўп нарса ўргандик, ҳаммасини сизга
айтмоқчи бўлсам,
ҳеч қачон адо бўлмас эди менинг қўшиғим,
сўнмаган янглиғ ўзимизнинг муҳаббату қуёш ва ҳаёт.
Мен сени қучоқламоқ, сўнг йиғламоқ учун келдим, би-
родар,
Шундай келар ошиқ маъшуқасин қошига йилларни ора-
лаб,
битта бўса билан барча ҳижрон йиллари ҳақида хабар
бермоқ,
замоннинг бу бўсани қандай интиқ кутганини билдир-
моқ учун.

БИЗЛАР кўп қидирдик бундай дийдорни,
Узоқ йиллар тинмай, муттасил пайпасладик улкан
дунёни
қўлларимиз ила юракни ишонтирмоқ учун дийдорга,
интиқ.

Бу дийдор минглаб мазлумларнинг назарига тушиши билан

уларнинг кўзлари, қарашларидан нимадир олажак
ва ўсар, ўсар, ўсар тинмасдан

кўпчиётган хамиртурушдай, қуёшга бўй чўзган ниҳолдай,

умид янглиғ қалб қатидаги.

Тагин барча буюк ушлаб бўлмас ва ҳимоясиз нарсалар
биз қарагач ва ёқтириб қолгач,
бизга яқинроқ бўладилар, бизларга айланиб, жисми-
мизга

сингиб кетади,
гўё тақсимча, санчқи-ю, туздондаги туздай
оддий ашёларга айланиб қолар —
мана, энди ниҳоят, камтарин бир соддалик ила япроғу
юлдузларга

оёғимиз остидаги тошгача, кўкка тутун бурқсиётган
мўриларга қарай бошлаймиз.

БУГУН менинг қалбим кун ботиш олди олтин рангда
товланадиган булутларга ўхшамас сира,
ўхшамас у Эрам боғида оқ дастурхон тузаётган ва
оппоққина қанотлари-ла Яратганнинг соқолларидан
юлдузларнинг ушоқларини қоқётган фариштага ҳам.

Сираям ўхшамас. О, энди у лойдан ясалган
оддийгина сопол декчадир,

неча бора ўтларга тушиб,
камбағалу деҳқон, дайди-ю ишчи,
барча мотамсаро оналар учун,
оч қолган қуёшу бутун ер юзи,
ҳа, ҳа, бутун ер юзи учун
овқат пишадиган,

қашшоқ, қурум босган, қоп-қора декча,
шўрлик фақат тўғри, ҳалол ишлайди —
муттасил қоқи ўт, гоҳ-гоҳида гўшт қайнар унда,
уни менинг оч, ночор дўстларим ўтга қўйишар,

қалашар ҳар бири ўз чекига тушган ўтинни
ва ҳар бири кутар ўз улушини.

Улар подалару қўй-қўзи билан давра қуриб ўтиришади,
ҳозир атрофимда сизлар ўтирган каби,
суҳбат кетар: обу ҳаво, экин-тикин, ҳосил ҳақида,
ёмғир, қуёш, тинчлик, кўрган-кечиргану
тагин ҳеч бир тўфон сўндира олмас
жуда ёрқин юлдуз ҳақида,
марҳумлар ҳам ўтиришади дастурхоннинг теварагида,
улар ҳам кутишади ўз улушларин.

Декча қайнар, қайнар — қўшиқ айтади.

БИЗЛАРНИ уззу-кун пойлайди шамол.
Қаёққа қарама — тиканакли сим.
Юрагимиз тевараги — тиканакли сим,
умидимиз тевараги — тиканакли сим. Жуда совуқ
келди-да бу йил.

Яқин. Яқин. Уларни ўраб олган
улкан рутубатли, совуқ салтанат.
Ҳар бирларин чўнтаклариди болаларин иситмоқ учун
миттигина манқаллари бор.
Ўриндиқда ўтириб улар совуқ, олис йўл азобидан
нафас ростлашади ҳансираб.
Нафасларин узоқ юртларга кетаётган поезд тутуни дей-
сиз.
Суҳбат бошланади — қамоқхона эшиги эса
чалиштириб кўксига қўлни қўйиб фарзандларин гапига
қулоқ солаётган онага ўхшар.
Бу суҳбатга мен ҳам қулоқ тутаман, гоҳида сўзлайман
оловга тараша қалаган каби —
гуриллар аланга, зиё кучаяр — ўтин узилмайди —
девор қизарар, шамол чекинади, дарз кетар лўкидон,
ташқаридан ўтлоқда ўтлаб юрган хўтик овози келар,
кучук эса бош қўяр аста марҳумларнинг оёқларига.
Биз тонгни кутамиз.

ШАМОЛ тинди. Сукут. Бурчакдаги омоч
дала ҳамда дийдорлашув ҳақида ўйлар.
Жуда тиниқ эшитилади декчада сув қайнаётгани.

Булар, ёғоч ўриндиқда ўтиришганлар —
камбағаллар, бизнинг қондошлар,
энг қудратли ишчи-деҳқонлар,
уларнинг ҳар сўзи — бир қадаҳ гулоб,
қора конларнинг бир бурдаси —
қояда ўсган чинор,
қуёшга қараб очилган дарча.

Улар бизнинг ҳазратларимиз, жафокашларимиз.
Уларнинг қўпол бошмоқлари — кўмир юкланган вагон,
қўллари — ишончнинг вужуди,
бу кемтик тирноқли, дағал тукли, қадоқ, ботир, ёрил-
ган қўллар,
баҳайбат бармоқлар инсон ҳаёти каби,
кенг кафтлар эса
жарлик устига қурилган кўприқдайин мустаҳкам эрур.

Бу қўлларнинг бармоқ излари фақат зиндонларнинг
ҳужжатидамас,
сақланажак тарих ҳужрасида ҳам;
бу қўлларнинг бармоқ излари темир йўллар мисол
келажакка томон чўзилиб кетган.
Менинг қалбим эса, дўстларим, бор-йўғи бир
қора, сопол декчадир,
ҳалол ишлай олур бу декча, холос.

ХУЛЛАС, болаларим, жуда серташвишман
эртак сўзлаётган чолларга ўхшаб
(кўнглингизга олмангиз тагин «болаларим» деганим учун,
мен шунчаки,
ёшимга кўра кексароқ чиқарман, эҳтимол, сиздан,
балки эртага сиз мени «дўмбоғим» дерсиз, мен хафа
бўлмасман,
мен ҳам яшараман, яшарса дунё,
майли, болаларим, «дўмбоғим» деб атанг мени бемалол),
хуллас, болаларим, жуда серташвишман,
«озодлик» тушунчасин ўргатишга арзигулик сўз —
шоҳсупа ахтаряпман,
дабдабали ёки нимжон бўлмасин бу сўз —
дабдабада яшаса ёлғон,
нимжонликда истиқомат қилолмас ишонч —
мен ахир одамзотдан не юксагу не тубанлигин
билмоқ учун жон куйдирмаяпман.

Ўзимиз топамиз ўз кўшигимиз. Жуда яхши. Нима дединг,
ўртоқ?

Айни муддао!

Қоқиўтлар пишди. Бир мисқол мой. Ҳечқиси йўқ.
Кўз тўйса бас. Фурдат етди.

Бу биродарлик нури — оддийгина кўзу қўллардан.

Бу ерда бировнинг бировдан ортиқ жойи йўқ.

Бунда ҳар ким ўзига тенгдир.

Бунда биродарлик нури мисоли дарё оқиб ётар
баланд девор ёнидан шундоқ.

Ҳаттоки, биз тушларимизда ҳам эшитамиз дарё тову-
шин.

Ухлаб ётган дамлар кўрпадан чиқиб қолган қўллари-
мизни

дарё ювиб оқар.

Бу дарёнинг битта томчиси пуркалса бас,
шайтоннинг башарасига,

у эриб, буғ бўлиб кетади.

Ўлим эса бор-йўғи бир барг, бошқа япроқ озод ўсмоғи
учун

бандидан чирт узилиб тушган.

ЭНДИ дарахт кўзларин узмай тикилади сенинг кўзингга
япроқлари ораларидан,

унинг томирлари йўлларга ўхшар.

Сен ҳам тикиласан дунёга шундай, пинҳон тутмай
ҳеч бир нарсани.

Сенинг қўлларинг пок, заррин булутларга ювилган,

Дастурхонга ёйиб қўйиб уларни

қиёслайсан дўстлар қўлига.

Қўлинг аниқ ҳамда енгил ҳаракат қилар.

Ҳатто дўстинг кифтидаги чангни чертиб туширганда ҳам
кундаликдан битта варақ йиртиб олгандек

дунё маромини жадаллаштирар.

Мухтасар қилганда, ўзингга аён: ҳали кў-ўп кўз ёшлар
тўкилар

ўргангунга қадар кулишни инсон.

ХУЛЛАС, декча. Бошқа ҳеч нарса эмас.

Қайнагувчи қуёш алангасида,

Қайнагувчи, мангу қўшиқ айтгувчи

қурум босган, сопол, қоп-қора декча.

ҚОРОНҒУЛИКДАГИ СУҲБАТ

I

Овоз. Мен ўйлаганимдан кўра бутунлай бошқа одам экансан.

Мен. Бу менга боғлиқ эмас.

Овоз. Ҳар қалай, мени ўзинг янглиштиринг.

Мен. Бунга уринганим ҳам йўқ.

Овоз. Ҳарҳолда сен гўзалликни севардинг — ёки севадиган кишига ўхшаб кўринишга ҳаракат қилардинг.

Мен. Мен гўзалликни севаман.

Овоз. Сен ўзи қайси бирини севасан? Гўзалликними? Ё гўзалларними?

Мен. Унисини ҳам, бунисини ҳам.

Овоз (заҳарханда аралаш). Менимча, сен буни зиддият санамайсан.

Мен. Ким ҳам санарди? Гўзалларни севган киши қадимий чиннини севмаслиги мумкин. Аммо бу, шунчаки, унинг қадимий чиннидаги гўзалликни тушунмаслигидан.

Овоз. Шайдойи қайсидир бирини танлаши лозим.

Мен. Афсуски, мен қанчалар шайдойи бўлсам, табиатан ҳам шунчалар иштиёқманд одамман. Балки мен кейинчалик гўзалларни эмас, қадимий чиннини танларман.

Овоз. Демак, сен беқарорсан.

Мен. Агар бу беқарорлик аталса, томоғи оғриганда ҳўл сочиқ билан артинган касал энг барқарор одам бўлиб чиқади.

Овоз. Ўзингни зўр қилиб кўрсатишни ташла. Сен руҳан ожиз одамсан. Табиийки, бундай гапларни жамият ҳамлаларидан ўзингни четга тортиш учун айтяпсан, холос.

Мен. Албатта, мен буни ҳам кўзда тутганман. Аввало сен шуни унутмаки, ҳамлалардан ўзимни четга тортмасам, охиروқибатда улар менинг бошимга етади.

Овоз. Мана, сен қандай беномус экансан.

Мен. Унчалик эмас. Мен ҳатто энг арзимас икир-чикирларни кўрганимда ҳам, юрагим худди музга теккандек увушади.

Овоз. Ўзингни энг кучли одам деб ҳисоблайсанми?

Мен. Албатта, мен энг кучли кишилардан бириман. Аммо энг кучлиси эмас. Энг кучли бўлганимда, эҳтимол, Гёте исмли одамга ўхшаб тирик маъбудга айлана олардим.

Овоз. Гётенинг севгиси самимий эди.

Мен. Бу ёлғон. Адабий солномачилар найранги. Гёте ўттиз беш ёшида тўсатдан Италияга қочиб кетган. Ҳа, бу қочишдан бошқа нарса эмас. Бу сирдан, Гётенинг ўзинигина истисно қилганда, ёлғиз мадам Штейн воқиф.

Овоз. Бу гапларни ўзингни ҳимоя қилиш учун айтяпсан. Бундан осони йўқ.

Мен. Ўз-ўзини ҳимоя — осон эмас. Шундай бўлганда адвокатларга эҳтиёж қолмасди.

Овоз. Муғомбир вайсақи! Энди бировга сенинг керагинг қолмади.

Мен. Менинг юрагимни ҳаяжонга соладиган дарахтларим ва сувларим, шарқу ғарб, япончаю хитойча уч юзга яқин китобларим бор.

Овоз. Лекин китобхонларингдан бир умрга маҳрум бўласан.

Мен. Китобхонларим истиқболимда пайдо бўлади.

Овоз. Улар сенга нон берармиди?

Мен. Ҳозиргилари ҳам етарлича бераётгани йўқ. Энг кўп қалам ҳақим — саҳифага ўн иен¹.

Овоз. Сенинг бойлигинг бор эди-ку...

Мен. Бутун бойлигим — Хондзёдаги бир қарич ерим. Ойлик даромадим эса баракали замонларда ҳам уч юз иендан ошмаган.

Овоз. Сенинг уйинг бор. Янги адабиёт хрестоматиянг ҳам...

Мен. Бу уйнинг томи мени сиқади. Хрестоматиядан келган даромадни эса сенга беришим мумкин, чунки атиги тўрт юз-беш юз иен олдим, холос.

Овоз. Бу хрестоматияни сен тузгансан. Шунинг ўзиданоқ уялишинг керак.

Мен. Нега энди?

Овоз. Сен маориф арбоблари сафига кирдинг.

Мен. Ёлғон. Маориф арбоблари бизнинг сафимизга кирди. Мен уларнинг ишига қўл урдим.

Овоз. Сен барибир Нацуме — муаллимнинг шогирдисан!

Мен. Албатта, мен Нацуме — муаллимнинг шогирдиман. Балки сен адабиёт билан шуғулланган Сосэки — муаллимни ҳам биларсан. Аммо бутунлай бошқа — гений, дарвишроқ, Нацуме — муаллимни билмасанг керак.

Овоз. Сенда ғоялар йўқ. Мабодо, улар ҳар замонда бир пайдо бўлса ҳам, ҳамиша бир-бирига зиддиятли чиқади.

¹ Иен — японча пул бирлиги.

Мен. Бу менинг олга кетаётганлигимни исботлайди. Фақат телбагина шарни куёшдан катта деб ўйлайди.

Овоз. Калондимоғлигинг бир кун бошингга етади.

Мен. Баъзан: мен ўз тўшагимда ўладиганлардан бўлмасам керак, деб ўйлаб қоламан.

Овоз. Ўлимдан кўрқадиганга ўхшайсан? А?

Мен. Кўрқаман. Аммо ўлиш қийин эмас. Ҳалигача бўйнимни бир неча марта сиртмоққа солишга улгурдим. Йигирма дақиқалар ўтгач эса оғриқда аллақандай ёқимли нарса борлигини ҳис қилдим. Мен нафақат ажалга дуч келганда, балки аллақандай ёқимсизликни ҳис қилсам ҳам ҳамиша иккиланмасдан ўлишга тайёр бўлиб қоламан.

Овоз. Унда нимага ўлмаяпсан? Қонун бўйича сен ҳаммининг кўзига жиноятчи бўлиб кўринмаяпсанми?

Мен. Мен бунга розиман. Верлен, Вагнер ёки улуғ Стриндбергдай.

Овоз. Гуноҳингни ювиш учун эса ҳеч нарса қилмаяпсан.

Мен. Нега? Азоб чекишдан ортиқроқ гуноҳни ювиш бўлиши мумкинми?

Овоз. Сен тузалмас аблаҳсан.

Мен. Мен фазилатлари кўпроқ кишиман. Аблаҳ бўлганимда, бунча азоб чекмасдим. Устига, аёлларнинг муҳаббатидан фойдаланиб, чўнтагимни тўлдирардим.

Овоз. Унда, эҳтимол, телбадирсан.

Мен. Ҳа, телба бўлсам керак. «Тентак тавбаси»нинг руҳи меникига яқин телба ёзган.

Овоз. Бунинг устига, сен ҳаётни ҳам билмайсан.

Мен. Мабодо ҳаётинг тажриба энг муҳим бўлганда, корчалонлар ҳаммадан юқори турарди.

Овоз. Сен муҳаббатдан ҳазар қилардинг. Аммо энди мен муҳаббатни мудом ҳамма нарсадан юксакка қўйиб келганингга гувоҳ бўлиб турибман.

Мен. Йўқ. Мен муҳаббатни мутлақо ҳамма нарсадан юқори қўймайман. Мен шоирман. Санъаткорман.

Овоз. Муҳаббатни деб ота-онаю бола-чақангдан кечмадингми?

Мен. Ёлғон. Мен отам, онам, хотиним ва болаларимдан ўзим учунгина кечганман.

Овоз. Демак, сен худбин-шахсиятпарастсан.

Мен. Афсуски, мен худбин эмасман. Аммо шундай бўлишни хоҳлардим.

Овоз. Бахтга қарши сен «шахс» деб аталмиш замонавий касалга чалингансан.

Мен. Замонавийлигим ҳам шунда-да.

Овоз. Замонавий кишини қадимгига қиёслаб бўлмайди.

Мен. Қадимгилар ҳам ўз даврида замонавий бўлишган.

Овоз. Хотининг ва болаларингга ачинмайсанми?

Мен. Уларга ачинмайдиган бирор киши топилармикин?

Гогеннинг мактубларини ўқи.

Овоз. Ўз қилгиликларингни доимо оқлаганинг-оқлаган.

Мен. Ҳаммасини оқлай олганимда, сен билан гаплашиб ўтирмасдим.

Овоз. Демакки, ўзингни оқламайсан.

Мен. Шунчаки, тақдирга тан бераман.

Овоз. Бўйнингдаги иш-чи!

Мен. Бир чорак — меросдан, бошқаси — муҳитдан, учинчиси — тасодифлардан, менга фақатгина бир чорак қо-
лаяпти.

Овоз. Қанчалар майда одамсан-а!

Мен. Ҳамма ҳам менга ўхшаган — майда.

Овоз. Демак, сен шайтоннинг муҳибларидансан.

Мен. Шайтон муҳибларининг бемалол юришларига, ай-
ниқса, мен нафрат билан қарайман.

Овоз (бир оз сукутдан сўнг). Ҳарқолда, сен азоб чекап-
сан. Ҳеч бўлмаса, шуни тан ол.

Мен. Нархимни оширма! «Топганини йўқотишдан
қўрқиш» — бундай ҳол зўрларда содир бўлмайди.

Овоз. Балки ҳақдирсан. Аммо сен шунчаки бозингар
бўлишинг ҳам мумкин.

Мен. Мен — кимман? — деб ўзим ҳам ўйлайман.

Овоз. Сен реалист эканлигингга қанчалар ишонар эдинг.

Мен. Шунчалар идеалист бўлганман.

Овоз. Сен, тез орада ҳалок бўлсанг керак.

Мен. Аммо мени нима яратган бўлса — иккинчи меним-
ни ҳам яратади.

Овоз. Майли, истаганингча азоб чекавер. Мен кетяпман.

Мен. Шошма! Шошма. Аввало — эй сен, мени тинимсиз
тергаган, эй сен, мен учун кўринмас одам — кимли-
гингни айт.

Овоз. Менми? Мен олам тонги учун Иаков билан олиш-
ган фариштаман.

2

Овоз. Сен қанчалар мард экансан.

Мен. Қўйсанг-чи, мен мард эмасман. Мард бўлганимда
эди, шерга ўзим ташланмасдан, унинг ташланишини кутиб
тура олардим.

Овоз. Ҳарҳолда, бу ишингда инсоний бир нарса бор.

Мен. Инсоний бир нарса — бу айна вақтда ҳайвоний бир нарса ҳам демакдир.

Овоз. Ёмон иш қилмадинг. Сени фақат ҳозирги ижтимоий тузум қийнаяпти.

Мен. Тузум ўзгарган тақдирда ҳам менинг ҳаракатларим, албатта, кимнидир бахтсиз қилган бўларди.

Овоз. Аммо худкушлик қилганинг йўқ. Ҳали сенда кучқувват бор.

Мен. Бир неча бор ўзимни ўлдиришга чоғландим. Масалан, ўлимим табиийроқ кўриниши учун бир кунда ўнталаб чивинни ютдим. Яхшилаб эзгиланган чивинни ютиш — ҳеч нарса эмас. Аммо уни чайнаш — кўнгилни оздирадиган иш.

Овоз. Зеро, сен буюк бўласан.

Мен. Мен буюклик ортидан чопмайман. Бирдан-бир истагим — фақат тинчлик. Вагнернинг мактубларини ўқиб кўр. Унинг ёзишича: агар севган хотини ва уч-тўрт боласи билан яшашга пули етса, буюк санъатни яратмай туриб ҳам ҳаётдан мамнун бўлар экан. Ҳатто Вагнер шундай ўйлайди. Ўтакетган индивидуалист Вагнер,а?

Овоз. Ҳарҳолда, сен азоб чекаётган, демак, виждонини йўқотмаган одамсан.

Мен. Менинг виждоним йўқ. Фақат асабларим бор.

Овоз. Оилавий ҳаётинг бахтсиз бўлди.

Мен. Аммо хотиним менга ҳамма вақт содиқ эди.

Овоз. Сенинг фожиангда бошқаларникига нисбатан ақл кўп.

Мен. Алдаяпсан! Менинг комедиямда бошқаларникига нисбатан ҳаётий тажриба кам.

Овоз. Аммо сен самимийсан. Ҳамма нарса ойдинлашишидан аввалроқ, севган аёлингнинг эрига ўзинг иқроор бўлдинг.

Мен. Бу ҳам ёлғон. Мен то кучим етганча сабр қилдим.

Овоз. Сен шоир. Санъаткорсан. Сенга ҳамма нарса мумкин.

Мен. Мен шоир. Санъаткорман. Аммо мен жамиятнинг ҳам аъзосиман. Ажабланадиган жойи йўқ, ўз аравамни тортиб юрибман. Шундай бўлса-да, у ҳалигача анча енгил.

Овоз. Сен ўз «Мен»ингни унутяпсан. Ўз шахсингни қадрла, авомдан нафратлан.

Мен. Сенинг ўғитларингсиз ҳам ўз шахсимни қадрлайман. Аммо халқдан ҳазар қилмайман. Мен қачондир: «Бўрк кетару бош қолар» деб айтган эдим. Шекспир, Гёте, Тика-

мацу Мондзаэмонлар қачондир вафот этади, аммо уларни бунёд қилган замин — буюк халқ ўлмайди. Ҳар қандай санъат, шакли қанчалик ўзгармасин, фақат ана шу халқ ўзагидан пайдо бўлади.

Овоз. Ёзган нарсаларингнинг барчаси ўзига хос.

Мен. Йўқ, унчалик эмас. Умуман, ким ҳам ўзига хос? Ҳамма замонларнинг талантлари ёзган нарсалар, ҳамма ерда ўз прототипларига эга. Мен ҳам кам ўғирламаганман.

Овоз. Бироқ сен ўргатасан ҳам-да.

Мен. Мен қўл етмас нарсаларга ўргатдим. Иложи бўлган-да, бошқаларга ўргатиш ўрнига, буни ўзим қилардим.

Овоз. Ўзингнинг Буюк Киши эканлигингга шубҳаланма.

Мен. Йўқ, мен Буюк Киши эмасман. Бизлар Буюк Киши эмасмиз. Ёлғиз Буюк Киши Зардўшт бўлган. Аммо Зардўштининг қандай ўлим топганини ҳалиги, Ницшенинг ўзи ҳам билмайди.

Овоз. Сен ҳам жамиятдан қўрқасанми?

Мен. Жамиятдан ким қўрқмаган?

Овоз. Уч йил умрини турмада ўтказган Уайлдга қара. «Ўз-ўзини ўлдирмоқ — бу жамиятдан мағлуб бўлмоқ», — деб айтган эди у.

Мен. Уайлд турмада ўзини ўлдиришни кўп ўйлаган эди. Ўзини ўлдирмаганига сабаб эса иложи бўлмаганида.

Овоз. Эзгулигу ёвузликни топта.

Мен. Мен ҳозир кўпроқ ҳимматлироқ бўлишни истайман.

Овоз. Жуда соддасан.

Мен. Аксинча, анча мураккабман.

Овоз. Ташвишланмасанг ҳам бўлади. Асарларингни ўқийдиганлар ҳамма вақт топилади.

Мен. Ҳа, фақат муаллифлик ҳуқуқим кучини йўқотгач.

Овоз. Сен севгидан жабр тортяпсан.

Мен. Севгидан? Ёш ёзувчиларга ёқадиган мақтовингни кўй. Мен севгига қоқилиб кетдим, холос.

Овоз. Бу йўлда ҳамма ҳам адашиши мумкин.

Мен. Бу ҳар қандай кишининг пулдор бўлиши мумкинлигини билдиради.

Овоз. Сен ҳаёт чормихига тортилгансан.

Мен. Бу билан гурурланиб бўлмайди. Маъшуқасининг қотилию пул ўғриси ҳам ҳаёт чормихига тортилган.

Овоз. Ҳаёт бу қадар зимистон эмас.

Мен. «Сараланган озчилик»дан бўлак ҳаётнинг ҳаммага қоронғилиги маълум. «Сараланган озчилик» дегани эса — телбалар ва аблахларнинг бошқача атамаси.

Овоз. Хоҳлаганингча шундай азоб чекавер. Мен кимман, биласанми ўзи? Мени юпатиш учун ҳузурингга атай келган кишини биласанми?

Мен. Сен итсан. Қачонлардир Фауст ҳузурига ит қиёфасида келган шайтонсан.

3

Овоз. Нима қиляпсан?

Мен. Мен фақат ёзаман.

Овоз. Нима учун ёзаяпсан?

Мен. Ёзмаслик қўлимдан келмагани учун ёзаяпман?

Овоз. Ёзавер, ўлгунигча ёз.

Мен. Албатта, мен учун бошқа ҳеч нарса қолмаган.

Овоз. Сен ҳаддан ташқари хотиржамсан.

Мен. Аксинча, буткул безовтаман. Мени биладиганлардан бўлганингда эди, қанчалар изтироб чекаётганимни англардинг.

Овоз. Табассуминг қайларга кетди?

Мен. Фалакка. Худолар қошига қайтиб кетди. Кулиб яшаш учун, аввало вазмин характер, кейин пул, учинчидан эса меникидан мустаҳкамроқ асаблар керак.

Овоз. Билишимча, кўнглингни анча ёзиб олдинг.

Мен. Ҳа, кўнглимни анча ёздим. Аммо ҳаётнинг бутун машаққатларини яланғоч елкаларимга ортишга тўғри келди.

Овоз. Сенга ўзинг хоҳлагандай яшашдан бўлак ҳеч нарса қолмаган. Ёки ўзинг хоҳлагандай...

Мен. Ҳа, ўзим хоҳлагандай ўлишдан бўлак ҳеч нарса қолмаяпти.

Овоз. Энди сен аввалгидан кўра бошқа, бутунлай янгиодам бўласан.

Мен. Мен ҳамма вақт ўзим бўлиб қоламан. Теримни ўзгартираман, холос. Илонга ўхшаб...

Овоз. Сен ҳамма нарсани биласан.

Мен. Йўқ. Ҳамма нарсани эмас. Англаганим руҳимнинг бир қисми, холос. Англамаган қисми эса руҳимнинг интиҳосиз Африкаси. Мен ундан кўрқаман. Дунёда даҳшатли махлуқ йўқ. Аммо ҳувиллаган зимистон қаърида ҳануз недир ухляпти.

Овоз. Сен ҳам, менинг болагинам.

Мен. Кимсан, эй, сен, мени ўпиб олган? Ҳа, мен сени биламан.

Овоз. Сенингча кимман?

Мен. Сен, ўша, менинг тинчимни ўғирлаган одамсан. Сен, ўша, менинг роҳат-фароғатимни бузган одамсан. Менинг? Йўқ, нафақат менинг. Биз сени туфайли Қадимги Хитой донишманди ўргатган руҳий осойишталикдан маҳрум бўлдик. Адабиёт тарихида ҳам, газеталар мақоласида ҳам — ҳамма-ҳамма жойда сенинг қурбонларинг.

Овоз. Мени нима деб атайсан?

Мен. Мен... Нима деб аташни ҳам билмайман. Ўзгалар сўзи билан айтсам, сен биздан устун кучсан. Сен бизга ҳокимлик қиладиган иблиссан.

Овоз. Ўзингни табриклагин. Мен сендан бошқалар билан суҳбатлашишга келмайман.

Мен. Йўқ, бошқалардан кўра сенинг ташрифингдан мен кўпроқ кўрқаман. Сен пайдо бўлган жойда тинчлик йўқолади. Аммо сен рентген нурлари каби ҳамма тўсиқни ёриб ўта оласан.

Овоз. Буёғига ҳушёрроқ бўл.

Мен. Ўз-ўзидан. Буёғига ҳушёрроқ бўламан. Аммо қўлларимда қалам турган пайт...

Овоз. Қўлларингда қалам турган пайт, «Келақол!», деб ўзинг чақирасан.

Мен. Ким чақиради? Мен кичик ёзувчилардан бириман. Бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолишни истайман. Йўқса, тинчлик йўқ. Аммо қўлларимда қалам турган пайт мен сенга асир тушиб қоларман балки.

Овоз. Унда, янада ҳушёрроқ бўл. Балким, сенинг ҳамма сўзларингни бирин-кетин ҳаётга мен сингдирарман. Майли, кўришгунча хайр! Қачондир яна ҳузурингга келаман.

Овоз (танҳо). Акутагава Рюноскэ! Акутагава Рюноскэ! Илдизларинг билан ерни маҳкамроқ куч! Сен — шамолда чайқалиб турган қамишсан. Балки бош устингдан булутлар кетар. Фақат оёқларингда маҳкамроқ тур. Ўзлигинг ҳаққи. Болаларинг ҳаққи. Ўзингга бино қўйма. Аммо ўзингни ерга ҳам урма. Шунда ўзингни тутиб оласан.

ПИГМЕЙ СЎЗЛАРИ

Муқаддима

«Пигмей сўзлари» ҳамма вақт ҳам фикрларим ифодасини кўрсатмайди. Улар фақат баъзидагина фикрларимнинг кунбакун қай тарзда ўзгараётгани ҳақида тасаввур беради. Бир танадан бир нечта булоқ ўсиб чиқиши мумкин — уларнинг нечталигини ким билади дейсиз.

Бурун

Паскалнинг «Клеопатранинг бурни салгина қийшиқ бўлганда, тарих бошқа йўлдан кетиши мумкин эди», — деган ҳикмати маълум. Аммо ошиқ маъшуқасининг ҳақиқий қиёфасини камдан-кам ҳолларда кўради. Севги бизни ўз домига тортган пайт ўзимизни ўзимиз энг усталик билан алдаймиз.

Клеопатранинг бурни сал қийшиқ бўлган тақдирда ҳам, буни кўриши гумонлигидан Антоний истисно эмас. Кўрган тақдирда ҳам бу иллатнинг ўрнини боса оладиган фазилат топган бўларди. Бутун дунёни ахтариб севгилимиздан фазилатлироқ аёлни топа олмаймиз. Биз ўз севгилимизда кўрганга каби Антоний ҳам Клеопатранинг кўзлари ёки дудоқларидан бу иллатни бутунлай ёпиб юбора оладиган фазилат топарди. Бунинг устига, одатдаги «унинг қалбичи!». Аслида маъшуқамиз барча замонларда энг юксак қалб эгаси бўлган. Кийими, бойлиги ёки жамиятда тутган ўрни ҳам унинг фазилатлари ҳисобига ўтади. Ҳатто шундай ҳодисалар бўлганки, уни қачондир қайсидир машҳур киши севгани ҳақидаги миш-мишларда фазилат саналган.

Клеопатра дабдабаю сир-асрорга ўранган сўнгги Миср маликаси эди. У бошида қимматбаҳо тож, қўлида нилуфар ёхуд бошқа бирон гул ушлаб, дунёни муаттар ифорларга тўлдириб керилиб ўтирганда, наҳотки бирон бир кимса, айниқса, Антоний унинг бурнини хиёлгина қийшиқлигини пайқаса?

Бундай ўз-ўзини алдаш фақат севгигагина хос эмас. Биз айрим ҳоллардагина дунёни ўзимиз севган рангларга бўямаймиз. Масалан, тиш дўхтирининг эшигидаги лавҳани олсак, тишимиз оғриғини бир лаҳза бўлсин унута олмаганимиздан уни кўришни қанчалик хоҳламайлик, барибир кўролмаймиз. Албатта тиш оғриғимизнинг дунё тарихига ҳеч қан-

дай алоқаси йўқ. Аммо бундай ўз-ўзини алдашга халқ кайфиятини билишни истайдиган сиёсатдонлар ҳам, душманнинг вазиятини билишни яхши кўрадиган ҳарбийлар ҳам, молиявий аҳволни билишни хоҳлаган корчалонлар ҳам мойил. Ақл бунга тузатиш киритиб боришини рад этмайман. Шу билан бир вақтда, барча инсоний ишларни бошқарадиган «тасодиф» борлигини-да тан оламан. Балки ҳақиқатан ўз-ўзини алдаш тарихни бошқариб борадиган абадий кучдир.

Қисқаси, икки минг йиллик тарих унда йилт этиб ўтган Клеопатранинг бурни қандайлигига боғлиқ бўлмаган. У кўпроқ бизнинг ҳар жойда тайёр аҳмоқлигимизга, кулгили, лекин буюк аҳмоқлигимизга боғлиқ.

Ахлоқ

Бизнинг ахлоқимиз — капитализм билан заҳарланган феодализм ахлоқи. Унинг ҳеч қандай фойдаси йўқ, фақат зиён келтиради.

* * *

Ахлоқ — қулайликнинг ўзгача номи. «Сўллар» ҳаракатига ўхшайди.

* * *

Виждон соқолга ўхшаб маълум ёшда пайдо бўлмайди. Виждон бўлиш учун ҳам бир мунча тажриба керак.

* * *

Виждон — талабчан санъат.

* * *

Виждон ахлоқнинг сарчашмаси бўлиши мумкин. Аммо ахлоқ ҳеч қачон виждонан эзгулик ҳисобланган нарсанинг манбаси бўлолмайди.

Ирода эркинлиги ва ёзмиш

Ҳар қандай ҳолатда ёзмишга ишонилса, жиноят бўлмайди, ўз-ўзидан жазо ҳам аҳамиятини йўқотади, шундай экан, жиноятчига нисбатан бизнинг муносабатимиз ҳимматлироқ бўлиши лозим. Айни вақтда ирода эркинлигига ишонилса, масъулият туйғуси юзага келади, виждонини қарахтликдан сақлаш учун инсон ўз-ўзига нисбатан қаттиққўлроқ бўлиши лозим. Буларнинг қайси бирига ишонмоқ керак?

Жиддий жавоб бераман. Ирода эркинлигига ҳам, ёзмишга ҳам ишониш зарур ёки ҳар иккисига шубҳа қилиш керак. Биз рафиқамизга ёзмиш туфайли уйланмадикми? Ёки рафиқамиз талаби билан кўйлак ва белбоғ сотиб олмадикми ирода эркинлигига шукрона айта?

Нафақат ирода эркинлиги ва ёзмишга, балки худо ва шайтонга, гўзаллик ва хунукликка, бебоклик ва қўрқоқликка, онг ва эътиқодга нисбатан ҳам муносабатларимиз тарози паллалари янглиғ бараварлашиши лозим. Қадимгилар буни олтин ўрталиқ — «тюё» деб аташган. Бу «соғлом фикр» деганлари бўлади. Аминманки, соғлом фикрсиз бахтга эришиш мумкин эмас. Эришилган тақдирда ҳам бундай бахт иссиқда гулхан ёққан ёки совуқда елпинган каби офатга айланади.

Ижод

Балки санъаткор ўз асарини ҳамма вақт онгли равишда яратар. Аммо бундай асарнинг гўзаллик ёки хунукликдан иборат бир қисми доимо ғайритабиийлик дунёсида бўлади. Бир қисми? Каттароқ қисми дейиш жоизмасмикин?

Саволни кутмасданоқ жавоб бераман. Асарда руҳимизнинг кўринмаслиги мумкин эмас. Наҳотки, қадимгиларнинг «бир зарбга уч таъзим», деган ибораси онгсизлик қаршисидаги қўрқувни англамасан?

Ижод ҳамма вақт таваккал. Инсоннинг бутун куч-қуввати сўрилиб битгач, худонинг марҳаматидан бўлак умид қолмайди.

Энди ёзишни ўрганаётган болалик пайтларимда ёзувим текис чиқмаётганидан пешонам тиришарди. Бир нарса аниқки, тиришқоқлик ҳали ярим иш, фақат унинг ўзи билан камолотга эришиб бўлмайди. Кексайганимда эса ҳеч нарсага зўрлик билан ҳам эришиб бўлмаслигини англадим. «Уч қисм — инсон меҳнати, етти қисм — Оллоҳ саховати». «Луңьши» муаллифнинг бу гаплари ўша ҳақда. Санъатда даҳшатли тубсизлик ниҳон. Агар пулни яхши кўрмаганимизда, шуҳратга интилмаганимизда ва деярли оғриққа айланган ижод чанқоқлигидан қийналмаганимизда, балки санъатнинг бу даҳшати билан курашиш учун кучимиз етмасди.

Классиклар

Классик ёзувчиларнинг бахти вафот этиб кетганларидадир.

Яна шу ҳақда

Сизнинг ёки бизнинг бахтимиз ҳам уларнинг вафот этиб кетганларидадир.

Иқрор

Ҳеч ким охиригача иқрор бўлолмайди. Айни вақтда иқрор бўлмасдан туриб, ўзингни намоён қилиш мумкин эмас.

Руссо иқрорни ёқтирарди. Аммо «тавба»дан иқрорни бутун бўй-басти билан топиб бўлмайди. Мериме иқрорни хушламасди. Аммо «Коломба» унинг ўзи ҳақида эмасми. Адабиёт ўртасига иқрор ёки бошқа бири, деб чизик тортиш мумкин эмас.

Инсон ҳаёти

Сузишни билмаган кишига «Суз!» — деб буюрилса, буни барча аҳмоқлик ҳисобларди. Мабодо югуришни машқ қилмаган одамга «Чоп!» — дейилса, бу ҳам ақлдан эмас. Аммо биз ҳаммамиз кўз очиб ёруғ дунёни кўрган кунимизданоқ шундай буйруқларга дуч келаверамиз.

Наҳотки, онамиз қорнида яшашни ўрганган бўлсак? Туғилиб улгурмасимизданоқ жанг майдонига ўхшаш ҳаётга қадам қўйишга мажбурмиз. Албатта, сузишни ўрганмаган одам яхши сузувчи бўлолмайди. Югуришни машқ қилмаган киши эса чопағонлардан ортда қолади. Худди шундай биз ҳам ҳаётни жароҳатсиз тарк этолмаймиз.

Яна шу ҳақда

Инсон ҳаёти бир қути гугуртга ўхшайди. Жиддий муомила қилиш — кулгили, ҳазиллашиш — хавfli.

Яна шу ҳақда

Инсон ҳаёти кўпгина саҳифаси етишмайдиган китобга ўхшайди. Буни тўлиқ нусха дейиш қийин. Шундай бўлсада, у биз учун тўлиқ нусхадир.

Муҳаббат ўлимдан кучли

«Муҳаббат ўлимдан кучли» — Мопассан романининг номи. Бироқ ўлимдан кучли фақат муҳаббатгина эмас. Масалан, ич терлама касалга чалинган киши албатта ўлишини билсада, барибир печенье сйди. Бу эса лаззатланиш хоҳиши ҳам ўлимдан кучли эканлигини исботлайди. Ватанпарварлик,

мутаассиблик, инсонийлик, тамагирлик, шахсиятпарастилик, жиноий ишқибозлик кабилар ҳам ўлимдан кучли (албатта, ўлим хоҳиши — истисно). Муҳаббат буларнинг қай бирдан қай даражада ўлимдан кучли эканлигини айтишга қийналарман. Ҳатто, бизга муҳаббат ўлимдан кучли туюлган дақиқаларда ҳам бизни аслида французлар боваризм атайдиган нарса ҳаракатга келтириб туради. Ўзимизни романлардаги ошиқлар сингари тасаввур қилишимиз Бовари давридан буён яшаб келаётган сентементализмдир.

Жанжал

Газетхон халқи жанжални ёқтиради. Оқ нилуфар можароси, Арисима можароси — булар газетхонларга лаззат, ҳузур-ҳаловат бағишлаган. Нима учун улар жанжални, айниқса машҳур шахслар аралашиб қолганда, кўпроқ ёқтиришади? Реми ва Гурмон бунга: «Чунки машҳур шахслар жанжаллари бизга ўз жанжалларимизни эслатади-да», деб жавоб беради.

Гурмоннинг жавоби тўғри. Айни ҳақиқат. Ўзлари жанжалга қобил бўлмаган оддий одамлар машҳурларнинг жанжалидан ўз кўрқоқликларини оқлаш учун ажойиб баҳоналар топишади. Айни вақтда ўзларининг аслида йўқ устунликларини ўрнатишга шоҳсупа ҳам топадилар. «Оқ нилуфар каби хушрўйгина эмасману, ундан ақдлироқман». Арисима каби талантли эмасману, лекин ҳаётни яхшироқ биламан». «Мен у каби...». Ўз ҳузур-ҳаловатидан бошқа нарсани билмайдиганлар шу сўзларни айтиб, чўчқалар каби осойишта ухлайдилар.

Зўр ва заиф

Зўр душманларидан эмас, дўстларидан кўрқади. У бир зарб билан душманини ағдариб, ҳеч қандай дилсиёҳлик сезмайди, аммо дўстини беихтиёр ранжитиб қўйишдан аёллардай кўрқади.

Заиф дўстларидан эмас, душманларидан кўрқади. Шу боис ҳар бир киши унга душман бўлиб кўринади.

Майда-чуйдалар

Бахтлироқ яшаш учун майда-чуйдаларни севиш керак. Булутнинг ярқираши, бамбукнинг шитирлаши, чумчуқнинг чирқиллаши, ўтган-кетганлар каби барча майда-чуйдалардан лаззат топа билиш керак.

Бахтлироқ яшаш мумкинми? Майда-чуйдаларни севиш — майда-чуйдалардан азоб чекиш ҳам демак. Қадимий ҳовузга сакраган бақа юз йиллик андуҳни бузди. Аммо қадимий ҳовуздан сакраб чиққан ўша бақа юз йиллик андуҳнинг ўзи бўлиши мумкин. Басёнинг ҳаёти роҳат-фароғатда кечгани билан ҳар бир дақиқаси азоб-уқубатга лиммо-лим эди. Жил-мая туриб азобланиш азоблана туриб жилмайишдир.

Бахтлироқ яшаш учун кундалик майда-чуйдалардан ҳазар қилиш керак. Булутнинг ярқираши, бамбукнинг шитирлаши, чумчуқнинг чирқиллаши, ўтган-кетганлар каби барча майда-чуйдалардан дўзах азобини ҳис қила билиш керак.

Каибара эkkэн

Мен ҳам мактабда Каибара Эkkэн ҳақидаги ривоятни ўқиганман. «Каибара Эkkэн сафар чоғи кемада бир талаба билан ҳамсуҳбат бўлиб қолди. Талаба ўз билимидан мағрурланиб турли фанлар ҳамда санъат ҳақида анча сўзамоллик қилди. Эkkен унинг гапини бўлмай, жим тинглади. Бу орада кема бандаргоҳга етиб келди. Йўловчилар кемадан тушгунча ўз исмларини айтишлари лозим эди. Талаба ўша пайтдагина Эkkенни таниб қолди ва буюк конфуцийчи олдида хижолат тортиб, одобсизлиги учун узор сўради». Шундай лавҳани ўқиган эдим.

Ўша вақтлар бу лавҳада камтарликдаги гўзалликнигина кўрганман. Ҳеч бўлмаганда, шунга ҳаракат қилганман. Аммо, бахтга қарши, ҳозир ундан ибратли бирон нарса ололмайман.

Бу лавҳа ҳозир менда қуйидаги мулоҳазалар туфайлигина озроқ қизиқиш уйғотади:

Эkkэннинг гапни бўлмай, жим тинглашида қанчалар аламли нафрат бор!

Талаба хижолатидан қувонган йўловчиларнинг қарсақлари нақадар шармандали!

Эkkэнга нотаниш янги замон руҳи талаба сафсаталарида қанчалар очик-ойдин барқ уриб турибди.

Чегараланиш

Талант ҳам қатъий чегараланган. Бу чегарани англаш енгилгина қайғу уйғотади ва айни пайтда аллақандай мафтун ҳам этади. Бамбукни бамбук, ёввойи узумни ёввойи узум деб тушунганинда шундай ҳол юз беради.

Миррих

Миррихда одам борми, деб сўраш, биз беш сезгимиз ёрдамида сезишимиз мумкин бўлган одамлар борми, деб сўрашдай гап. Аммо ҳаёт беш сезги билан ажратиш мумкин бўлган чегарага сиғмайди. Агар Миррихдаги одамларнинг яшаш тарзи бизнинг беш сезгимиз доирасидан ташқарида деб фараз қилсак, уларнинг бугун кечқурун ҳам куз шамолида сарғайган Кантон чинорлари орасида тўда-тўда бўлиб Гиндза бўйлаб сайр этиб юргани эҳтимолдан холи эмас.

Ўртамиёналик

Ўртамиёна асар, ҳажми катта бўлган тақдирда ҳам, деразасиз хонага ўхшайди. Ундан инсон ҳаётини кузатиш мумкин эмас.

Топқирлик

Топқирликдан жирканишнинг илдизлари инсон ҳорфинлигидадир.

Сиёсатдонлар

Биз ношудларга нисбатан сиёсатдонларнинг керилишига сабаб бўлган сиёсий хабардорлик — турли-туман фактларни билишдан ўзга нарса эмас. Охир-оқибатда бу билимдонлик қайси бир партиянинг қайси бир арбоби қайси бир хилдаги шляпа кийишини билишдан нарига ўтмайди.

Яна шу ҳақда

«Қовоқхона сиёсатдонлари» бундай билимга эга эмаслар. Уларнинг қарашларига келсак, бу ерда улар ҳақиқий сиёсатдонлардан қолишмайди. Аммо ўзларининг беғараз жўшқинликлари боис улар ҳақиқий сиёсатдонлардан кўра кўпроқ ҳурматда бўладилар.

Флобер

Флобер мени мафтункор зерикишга ўргатди.

Мопассан

Мопассан баъзан музга, баъзан хўрозқандга ўхшайди.

По

Сфинксни яратишдан аввал По анатомияни ўрганган. Кейинги авлодларни титратган сир сабаби ана шу ўрганишда яширинган.

Капиталистлар назарияси

«Рассом санъат асарларини сотиши билан менинг консерваланган балиқларни сотишим ўртасида катта фарқ йўқ. Аммо рассомлар, санъат — дунёдаги энг буюк хазина, деб ўйлайдилар. Уларга тақлидан мен ҳам банкаси олтмиш сэн турадиган консерваларим билан фахрланишим керак эди. Аммо мен олтмиш йил давомида рассомларга ўхшаб бундай аҳмоқона калондимоғлиқдан бирон марта ҳам азоб чекмаганман».

Ота-оналар ва болалар

Ота-оналар ўзларининг тарбиячилик ролига мосми, гап шунда. Албатта, бузоқ ва тойчоқларни ўзларининг ота-оналари тарбиялайди. Аммо табиатни ўртага қўйиб бу таомилни ҳимоя қилиш — ота-оналар ўзбошимчалиги. Мабодо, табиатни рўкач қилиб ҳар қандай таомил оқланса, унда ёввойи одамларнинг қиз олиб қочиб уйланишини ҳам ҳимоя қилишимизга тўғри келади.

Яна шу ҳақда

Ота-она муҳаббати — энг покиза муҳаббат. Аммо болалар тарбиясида бундай покиза муҳаббат биз ўйлаган даражада асқотмайди. Бу муҳаббат соясида — ҳеч бўлмаганда ёки асосан бундай муҳаббат соясида — бола ё золим, ё адолатсиз бўлиб етишади.

Яна шу ҳақда

Кўпчилик ота-оналар азалдан: «Мен омадсиз яралганман. Аммо болам муваффақиятга эришиши шарт», — деб келишади.

Ёстикдай асар

Ёстикдай асарни талант маҳсули деб қараш, уни хомашё нуқтаи назаридан баҳолашдир. Қачонки, асар ёстикдай деб гапирилса, қалам ҳақи кўзда тутилган бўлади. Мен Ми-

каланжелонинг «Даҳшатли суд» номли деворга ишланган суратидан кекса Рембрандинг «Автопортрет»ини кўпроқ ёқтираман.

Мен севган асарлар

Мен севган (адабий) асарлардан шу нарса сезилиб турадики, уларнинг муаллифи инсондир. Онгли, юракли, ҳақиқий ҳиссиётчан — инсон. Аммо, бахтга қарши, аксарият ёзувчилар қандайдир нуқсонлари туфайли ногирондирлар. (Тўғри, буюк ногиронлик қошида баъзан ҳайратга тушмай илож йўқ.)

Тажриба

Ёлғиз тажрибага суянмоқ — ҳазм қилишни ўйламай овқатга зўр бериш демакдир. Айни вақтда тажрибани менсимай, ёлғиз қобилиятга суянмоқ ҳам, бари бир овқатни ўйламай, ҳазм қилишга зўр бериш демак.

Ахиллес

Греklar қаҳрамони Ахиллеснинг энг қалтис жойи товони, деб гапиришади. Демакки, Ахиллесни билиш учун унинг товонини ҳам билиш керак.

Санъаткор бахти

Кексайганда шуҳрат қозонган санъаткор энг бахтлидир. Модомики шундай экан, Куникида Доппо мутлақо бахтсиз санъаткор эмас.

Яхши одам

Аёлга эрининг яхши одамлиги ҳамма вақт ҳам муҳим эмас. Аммо эркак ҳамма вақт рафиқасининг яхши одам бўлишини истайди.

Буюклик

Халқ буюк шахслар ва ишлар ҳақида гапиришни севади. Аммо буюклик билан юзма-юз учрашишга интилиш — бу ҳали тарихга насиб этмаган.

Санъат

Ван Шанчжен: сурат таъсири — уч юз, мактуб таъсири беш юз йилгача, адабий асар таъсири эса ниҳоясиздир, деб

айтган эди. Аммо Дуньхуандан топилган қазилмаларни муҳокама қилиш чоғида мактуб ва суратлар таъсири беш юз йилдан узоқроққа чўзилиши аён бўлди. Устига устак, адабий асар таъсирининг ниҳоясизлиги тўғрисидаги гап ҳам мунозарали. Ғоялар ўз замонларидан ташқари чиқишга қодир эмас. Бизнинг аждодлар «Худо» сўзидан икон¹ ва сокитаёли² одамни тасаввур қилганлар. Бизга эса худди шу сўзнинг ўзи узун соқолли европалик ҳақида тасаввур уйғотади. Фақат худолар ҳақидаги эмас, бошқа кўпгина нарсалар ҳақидаги ғояларнинг ҳам шундайлигига ишонмоқ керак.

Яна шу ҳақда

Мен Тосю Сяраку чизган портретни кўрганимни эслаб қолдим. Унда акс эттирилган киши Корин услубида чизилган кўм-кўк тўлқиннинг сурати бор очик елпиғични кўксида тутиб турарди. Бу ҳолат суратдаги ранглар уйғунлигининг гўзаллигини анча оширган эди. Аммо лупадан қараб, менга кўм-кўк туюлган нарса устидан патин юритилган олтин эканлигини кўрдим. Сяраку картинасидан менинг гўзалликни ҳис қилганлигим факт. Мана шундай товланишни адабий асарга ҳам парчинлаш мумкин.

Яна шу ҳақда

Санъатни аёлга қиёслаш мумкин. У жуда чиройли кўриниши учун ўз замонасининг маънавий ифорларига ўранган ёки янги русмдаги либосига бурканган бўлиши лозим.

Яна шу ҳақда

Бунинг устига санъат муҳитининг тазйиқини ҳам бошдан кечиради. Бирор халқнинг санъатини севиш учун унинг ҳаёти-ни билиш керак. Англиянинг мухтор элчиси сэр Рутерфорд Элгот Тодзенди ибодатхонасида ронинлар чиқишини кўриб, бизнинг японча мусиқамизни оддий шовқин, деб ҳисоблаган экан. Унинг «Уч йил Японияда» номли китобида: «Тепаликка кўтарила туриб, булбул овозига монанд най товушини эшитдик. Айтишларича, японлар най чалишни ўрганиб олибдилар. Агар бу рост бўлса, таажжубланарли. Ахир қадимда японлар мусиқани билмаганлар-да», — деган гаплар бор. (2-том, 29-боб.)

^{1, 2} Қадимги японча устки кийимлар.

Талант

Талант билан бизнинг орамизда бир қадамча масофа бор, холос. Аммо шу бир қадамни англашимиз учун олий математикани, яъни юз рининг ярми тўқсон ри¹ эканлигини тахминан билишимиз керак.

Яна шу ҳақда

Талант билан бизнинг орамизда бир қадам масофа бор, холос. Замондошлар ҳеч қачон бу бир қадамнинг узунлиги минглаб ри¹ эканлигини тушунмайдилар. Сўқир авлодлар ҳам буни англамайди. Замондошлар шу боис талантни ҳалок қилишса, авлодлар уни кўр-кўрона мадҳ этадилар.

Яна шу ҳақда

Талантнинг фожиаси — унинг «жозибали шухрат»га эшлигидир.

Қимор

Қонун қиморни бойликни ўзига хос тақсимлашини қоралагани учун эмас, балки бу усулнинг иқтисодий юзакчилигини қоралагани учун тақиқлайди.

Сабр

Сабр — орзу ниқобидаги кўрқоқлик.

Фикр

Бажариш — ҳамма вақт мушкул эмас. Исташ мушкул, ҳеч бўлмаганда, нимани бажаришни исташ мушкул.

Японлар

Биз — японлар икки минг йилдан буён ота-оналаримизга эҳтиром ва монархга садоқат сақлаб келяпмиз, деб ишониниш, Сарутахико-но Микото косметикадан фойдаланган, дегандай гап. Тарихий маълумотларни қандай бўлса, шундайлигича бир-бир кўриб чиқиш фурсати етмадимикин?

¹ Ри — ўлчов бирлиги, 3,9 км.га тенг.

Белги

Севгининг белгиларидан бири — «у» кимнидир аввал севган деган ўй, унинг кимлигини англашга интилиш ва тасаввурдаги кишига нисбатан уйғонган заифгина рашкдир.

Яна шу ҳақда

Севгининг белгиларидан яна бири — «унга» ўхшаган бирор кишини учратишга бўлган дарди бедаво ҳавасмандлик.

Муҳаббат ва ўлим

Муҳаббат ўлим ҳақидаги ўйларни келтириб чиқаришини эволюцион назария бир қадар тасдиқлайди. Ургочи асалари ва ўргимчаклар ҳомиладор бўлибоқ, ўз нарларини қизганиб ҳалок этадилар. Италиян сайёр труппаси «Кармен» операсини намойиш этганда, ҳар бир ҳаракати ва ҳолатидан Карменнинг асаларига ўхшашини аниқ ҳис қилган эдим.

Никоҳ

Никоҳ туйғулар ҳаловати учун фойдали, Муҳаббат ҳаловати учун эса ҳалокатли.

Севгидан ақл бизни қанчалик асраса, бандлик ҳам шунча асрайди. Севги... илоҳий севги учун аввало вақт керак. Қадимги ошиқларни ёдга келтиринг — Вертерни, Ромеони, Тристанни: ҳаммалари бекорчи кишилар эди.

Эркак

Эр киши азалдан муҳаббатдан кўра меҳнатни кўпроқ қадрлайди. Бундан кимдир гумонсирайдиган бўлса, Бальзакнинг хатини ўқиб кўрсин. У графиня Ганскаяга: «Мазкур хат қўлёзма ҳисобланса борми, қанча франк турган бўларди!» — деб ёзган.

Эркинлик

Либерализм, эркин севги, савдо эркинлиги — афсуски, ҳар бирига кўпроқ сув қуйилган «эркинлик» пиёласи. Бу сувнинг ҳам кўпроқ қисми кўлмакники.

Яна шу ҳақда

Эркинликни барча хоҳлайди. Аммо, ташқаридан қарагандагина шундай. Аслида, ҳеч бир киши ич-ичидан — бутунлай эркин бўлишни истамайди. Мана далил: истаган бегуноҳ кишини иккиланмасдан ўлдира оладиган разил ҳам уни давлат равнақи ва хавфсизлиги учун ўлдирдим, деб айтади. Эркинлик бизнинг ҳаракатларимиз ҳеч нарсага боғлиқ эмаслигини, яъни, дин, ахлоқ ёки урф-одатга умуммасъуллик бизнинг шаънимиздан кўра тубанроқ эканлигини англатади.

Яна шу ҳақда

Эркинлик — баланд чўққидаги ҳавога ўхшайди, у заиф кишилар учун ҳалокатли.

Адабий асар

Адабий асарлардаги сўз сўзликлардан топиб бўлмас нафосати билан асир этиши керак.

Аёллар чеҳраси

Аёл изтироб чекаётган чоғида юзи қизларникига ўхшайди. Тўғри, баъзан бу изтиробнинг сабаби шамсия бўлиши ҳам мумкин.

Оддий донишмандлик

Ёқишдан ўчириш мушкул. «Азизим» қаҳрамони шунга ўхшаш оддий донишмандлик вакили. У ҳар гал маъшуқасини илинтиришдан барвақтроқ ажралиш ҳақида ўйлаб олади.

Гўдак

Биз кичкинтойларни нега севамиз? Чунки улар бизни ҳеч қачон алдашмайди, бунга шубҳаланмаса ҳам бўлади.

Яна шу ҳақда

Ит, мушук ёки болалар билан бирга бўлганимизда, биз ўз лоқайдлигу аҳмоқлигимиздан уялиб ўтирмаймиз.

Ёзувчи

Қирқоёқ: Юриб кўр-чи.

Капалак: А-ҳа, учиб кўр-чи.

Яна шу ҳақда

Ёзувчининг илоҳий руҳи энсасида. Унинг ўзи буни кўра олмайди. Мабодо, қандай қилиб бўлмасин кўришга уринса, бўйни синади.

Яна шу ҳақда

Барча талантлар алақачонлардан бери шляпаларини девордаги шундай баланд михга илишадики, биз шўринг қурғурларнинг қўллари етмайди. Албатта, курси йўқлигидан эмас.

Яна шу ҳақда

Исталган эскифурушнинг дўконида бунақанги курсиларни чанг босиб ётибди.

Яна шу ҳақда

Ҳар қандай ёзувчига дурадгорнинг гурур туйғуси хосдир. Бунинг шармандали жойи йўқ. Ҳар қандай дурадгорга ҳам ёзувчининг гурур туйғуси хос.

Яна шу ҳақда

Ҳатто ҳар бир ёзувчини маълум маънода дўкондор дейиш мумкин. Мен ўз асаримни сотмаяпманми! Демак, бу харидор йўқлигидан ёки сотмаслигим ҳам мумкинлигидан.

Яна шу ҳақда

Асарларининг санъатда сақланиб қолмаслиги актёр ва хонандаларнинг бахти эканига исботсиз ҳам ишониш мумкин.

Ҳимоя

Ўзгдан кўра ўзингни ҳимоя қилиш мушкул. Кимки шубҳаланса, адвокатларга разм солсин.

Аёл

Соғлом ақл: «Аёлларга яқинлашма», — деб буюради.
Соғлом инстинкт эса: «Аёллардан ўзингни олиб қочма», — дейди.

Табиат

Табиатга муҳаббатимизнинг сабаби — ҳеч бўлмаганда, сабабларидан бири — табиатнинг биз одамларга ўхшаб рашк қилмаслиги ва алдамаслигидадир.

Тақдир

Тасодифдан кўра тақдир муқаррар. «Тақдир — характер меваси», — деган гап бежиз эмас.

Санъат

Бир умр эркин бўлмоқ — энг қийин санъат. Фақат «Эркин» сўзига ўйламасдан эрк беравериш керак эмас.

Эркин мутафаккир

Эркин мутафаккирнинг заифлиги — фақат эркин фикрлашидадир. Мутаасиблардек газаби кўзиб курашиш унинг кўлидан келмайди.

Стриндберг

У ҳамма нарсани биларди. Аммо у билганларининг ҳаммасини тортинмасдан айтмаган. Ҳаммасини тортинмасдан... Йўқ у ҳам бизга ўхшаб бирмунча эҳтиёткор бўлган.

Яна шу ҳақда

Стриндберг ўзининг «Афсоналар»ида ўлимнинг қандай эканлигини синаб кўрганлигини ҳикоя қилади. Аммо бу ишни тажриба қилиб бўлмайди. У «ўзини ўлдиришни истган, аммо уддалай олмаган»лардан бири.

Қандайдир идеалист

У ўзининг реалист эканлигидан заррача шубҳаланмасди. Бироқ у шундай ўйлагани учун ҳам идеалистдир.

Севги

Севги — нафис ифодаланган жинсий туйғу. Ҳеч бўлмаганда, нафис ифодаланмаган жинсий туйғу сеvgи, деб аташга лойиқ эмас.

Худкушлик

Ҳаммага хос умумий туйғу — ўлимдан кўрқув. Худкушликнинг ахлоқан рад этилиши тасодифий эмас.

Тақдир

Ирсият, муҳит, тасодиф — мана шу уч нарса тақдири-миз белгиловчиси. Севинадиганлар севинаверсин, аммо ўзгалар ҳақида фол очмоқ — кеккайишдир.

Майнавозлар

Ўзгалар устидан кулгувчилар ўзгалар кулгусидан кўрқади.

Қандайдир талант

У қачонлар бориб овсар эмас, жинни бўлиши мумкин-лигига ишонарди. Аммо йиллар ўтиб жинни эмас, овсар бўлиб қолди.

Фурур

Биз кўпроқ ўзимизда йўқ нарсалардан фахрланамиз. Масалан, Т немисчани яхши биларди, столида эса ҳамма вақт инглизча китоблар турарди.

Маъбуд

Ҳеч ким маъбудларнинг ағдарилишига қарши эмас. Айни вақтда ҳеч бир киши ўзини маъбуд қилиб кўтаришларига ҳам қаршилик қилолмайди.

Яна шу ҳақда

Бирон бир кишини маъбудага айлантириш тақдирдан бошқа ҳеч кимнинг қўлидан келмайди.

Жазо

Жазосиз қолишдан кучлироқ жазо йўқ. Мабодо сенинг жазосиз қолишингни худолар ўз кафиллигига олса, бу бошқа масала.

Мен

Мен пулни қадрламасдим. Чунки қорнимни тўйғазишга пулим етарли эди.

Халқ

Шекспир ҳам, Гёте ҳам, Ли Тайбо ҳам, Тикамацу Мондзаэмон ҳам вафот қилади. Аммо санъат халқда ўз пуштини қолдиради. Мен 1923 йилда: «Қаср вайрон бўлса ҳам замин қолади», — деб ёзган эдим. Ўзимнинг бу хулосаларимдан ҳозирда ҳам заррача шубҳаланмайман.

Яна шу ҳақда

Болға зарбига қулоқ тутинг. Бу зарблар янграб турар экан, санъат ўлмайди (Биринчи Сёва йилининг биринчи куни).

Яна шу ҳақда

Албатта, мен мағлуб бўлдим. Аммо мени яратган нарса бошқа бир кишини ҳам яратади. Бир дарахт ҳалокати — жузъий ҳодиса. Ўз кучоғида сон-саноқсиз уруғларни асраётган улуғ замин ҳозирча айланиб турибди.

МУНДАРИЖА

«ТОРТИЛГАН КАМОН» КИТОБИДАН

Киз ўйлари	3
«Қорли оқшом»	3
«Тун чекинар»	4
Сендан-ку кўнглим тўқ	4
«Сен борсан»	5
«Қайтариб ол»	5
«Ишқ юракка найзасин санчди»	5
«Юлдузларга термулиб қолдим»	6
Соғинч	6
Куз	7
«Сени ўйласам»	8
«Эй, сен...»	9
«Юраккинам...»	9
Шоир	10
Қишлоқ	10
Энди	10
«Жилгаларни кўрдим»	11
Бир шоир ҳақида қўшиқ	11
«Нега сиз серрайиб қолдингиз...»	12
Съёмка пайтида	12
«Сўлим кеча...»	14
Дўст билан суҳбат	14
Яратилмай қолган полотно ёки рассом муҳаббати ҳақида баллада ...	15
«Ийглаб бўлди...»	16
«Ҳақиқат деб...»	16
Бир томчи ёш	17
Ёш ошиш	18
Аёл	18
«Гоҳи ҳамма нарса чарчатар...»	18
«Ватан, менинг юрак ипларим...»	19
«Тарк эт...»	19
Менинг кундузим	20
Кекса солдат билан суҳбат	20
«Қулоғим остида...»	20
Шоирга	21
Яшил япроқлар	21
Рух, вужуд ва ишқ ҳақида манзума	23
Дўстим Саломжонга	26
Йўл	27
Тортилган камон (туркум)	28
Зебога	30
Жангсиз майдон тарихи	31
Орол нидоси	32

«КУЗ ЭРТАСИ» КИТОБИДАН

Куз эртаси	34
Эрта	34
Ҳабиб Абдулла	35
«Ёрилтош» эртагини ўқиб	35
Орзу	35
Қоронғида	36
Гарсиа Лорканинг ўгити	36
Наврўз олдидаги ўйлар	37
Қиш	37
Офтоб	37
Сўз	37
Туганмас дoston	38
Чўл	40
«Тун кечади...»	40
Бир дунё савол	41
Вақт	43
«Ҳар қадам дуч келаверасан...»	44
«Савол берар менга жияним...»	44
Кел, менга ҳамдам бўл	45
Илм	46
Ишонч	46
Осмон, кўёш, сабо ва улар яхши кўрадиган қип-қизил атиргул ҳақида эртак	47

«УЙҒОНИШДАН ЎЗГА ТОЛЕ ИЗЛАМА» КИТОБИДАН

Уйғонишдан ўзга толе излама	50
Соғинч даъвати	50
«Мен ҳаётнинг остонасидан...»	55
«Маяюсгина хаёлга ботиб ...»	55
Ёмонлик	56
Севги	56
Юракка	57
Рўшнолик	58
Жараён	58
«Шеър битсанг...»	59
Муסיқа сеҳри	60
Сеҳргарлик	61
Қуриётган жилга (туркум)	61
Замин чорлови	63
«...га»	64
Бугун ҳақида кўшиқ	65
Бир кун тарихи	66
Мен яшай билмадим	67
«Ер — чўкаётган одам...»	68
«Бас, изингга, қарамагин...»	68
«Мен қизиқмай қўйдим эртага...»	68
«Ўтган умрим...»	69
Сўқмоқда (дoston)	69

СУКУТ ШАҲРИ

Туннинг икки лавҳаси	88
Ишқ бўрони	88
Ҳаёт	89
«Сен дединги...»	89
Жавоб	89
«Тун...»	90
Рауф Парфига	90
Тун ва қиз	91
Манзара	93
Сукут шаҳри	93
«Алдов қанча турар»	94
«Унута билсайдим...»	94
«Кўнгил ҳаволанар...»	95
«Мен сени...»	95
Тонгнинг покизаси	96
Хабар бер	96
Илтижо	96
Шоир	97
«Ҳар лаҳза шашт қайтар...»	98
«Мен болалик боғимда...»	98
Англаш	98
«Деворлар қулади...»	98
«Ёшлик ўтди...»	99
Тонгги ўйлар	99

ТАРЖИМАЛАР

<i>Калевала</i> (Фин халқ эпосидан)	100
<i>Пату Симоко</i> . Қуллик	108
<i>Сил Чини-Коукер</i> . Қашшоқлар	109
<i>Ридха Зили</i> . Менинг теримни шилинг	110
Агар	110
<i>Одиа Офеймун</i> . Умидсизлик қўлимдан келмас	111
<i>Ленри Питерс</i> . Девор олдидаги ўйлар	122
<i>Хоссенжу Эду</i> . Нейтрон бомба	112
<i>Исикава Такубоку</i> . Сўнгсиз баҳслардан сўнг	113
<i>Анзелмас Матутис</i> . Ўрмон билан суҳбат	113
<i>Лунсайни Каба</i> . Мусиқа — нон	114
<i>Яннис Рицос</i> . Тонг юлдузи	116
Декча	123
<i>Рюноскэ Акутагава</i> . Қоронғиликдаги суҳбат	132
Пигмей сўзлари	140

Адабий-бадиий нашр

ЧОРИ АВАЗ

САЙЛАНМА

Тошкент «Маънавият» 2003

Муҳаррир *У. Қўчқоров*

Рассом *М. Аглям*

Техн. муҳаррир *Т. Золотилова*

Мусаҳҳиҳ *С. Абдусаматова*

Теришга 04.12. 2002 й.да берилди. Босишга 27.01.2003 й.да рухсат этилди. Бичими 84×108/32. Таймс гарнитураси. Офсет босма усулида босилди. Шартли б.т. 8,40. Шартли кр.-отт. 8,82. Нашр т. 8,08. 5000 нусха. Буюртма № К-9574. Нархи шартнома асосида.

«Маънавият» нашриёти. Тошкент, Буюк Турон, 41-уй. Шартнома 46—02.

Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлигининг Тошкент матбаа комбинатида чоп этилди. 700129. Тошкент, Навоий кўчаси, 30-уй. 2003.